

marksist teori 37

Mayıs-Haziran 2019 ❖ 7.50 TL

**Antifaşist Mücadelenin Ön Cephesi:
Tecride Karşı Direniş**
Toprak Akarsu

**Liberal Hegemonya Kavramı Olarak
Totalitarizmin Otopsisı Ve Eleştirisi**
Hasan Polat

**Doğu Perinçek: Hezeyan Halindeki
Nasyonal Sosyalist**
Bora Poyraz

**Devrim Mücadelesine Adanmış
Bir Ömür: Otto Vargas**
Arjantin Devrimci Komünist Partisi

Marx Ve Engels'te Ekoloji
Ziya Ulusoy

**Çevreciler, Yeşiller
Ve Ekolojistler**
Cemil Aksu

**Ekolojik Krizden
Nasıl Bir Çıkış?**
Yaşam Uzun

**21. Yüzyılda
Marx'ın Ekolojisi**
Brett Clark & John Bellamy Foster

Dosya:

Marksizm Ve Ekoloji

Marksist Teori

37

Mayıs/Haziran
2019

Marksist Teori - Yaygın Süreli Yayın
Varyos Yay. San ve Tic. Ltd. Şti. Adına
İmtiyaz Sahibi: Şengül Güneş Bali
Sorumlu Yazışleri Müdürü: Şengül Güneş Bali
Yönetim Yeri: Aksaray Mah. Müezzin Sok. İlhan Apt. No: 12/1 D: 7 Aksaray-İstanbul
Tel: (0212) 529 15 94 **Faks:** (0212)529 06 75
Web Sitesi: www.marksistteori.org
Baskı: Ceylan Matbaacılık Tel: (0212) 613 10 79
Abonelik: Yıllık 40 TL (Posta çekini yatırdıktan sonra bilgilerinizi e-posta veya faksla iletiniz.)
Posta Çeki: Serdal Işık 05145562

İçindekiler

5 | Antifaşist Mücadelenin Ön Cephesi:
Tecride Karşı Direniş
Toprak Akarsu

19 | Marx Ve Engels'te Ekoloji
Ziya Ulusoy

29 | Çevreciler, Yeşiller Ve Ekolojistler
Cemil Aksu

47 | Ekolojik Krizden Nasıl Bir Çıkış?
Yaşam Uzun

63 | 21. Yüzyılda Marx'ın Ekolojisi
Brett Clark & John Bellamy Foster (Çev. Sevi Emek Önder)

81 | Liberal Hegemonya Kavramı Olarak
Totalitarizmin Otopsi Ve Eleştirisi
Hasan Polat

99 | Doğu Perinçek:
Hezeyan Halindeki Nasyonal Sosyalist
Bora Poyraz

111 | Devrim Mücadelesine Adanmış Bir Ömür:
Otto Vargas
Arjantin Devrimci Komünist Partisi (Çev. Ivana Benario)

Antifaşist Mücadelenin Ön Cephesi: Tecride Karşı Direniş

Toprak Akarsu

Emekçi solun sosyal tabanında açıklıkla gözlemlenebilen sosyal-şoven etkiler, ulusal demokratik hareketin direnişlerine, bunlar hele de bedel ödemeyi gerektiren eylem ve etkinliklerse, mesafeli durmayı getirmekte, ondan da öte, kendi hareketsizliğini meşrulaştıran düşünce ve duyguların örgütlenmesine kaynaklık etmektedir. Emekçi sol harekette yer alan reformistler, ya süresiz açlık grevi ve ölüm orucu gibi öncü nitelikli veya feda tarzı eylemleri tamamen reddederek ya da her seferinde “yersiz” ve “zamansız” bularak, direnişin dışında kalmalarını böyle gerekçelendirerek, günün en yakıcı anti-faşist görevlerinden kaçmış, hatta kimileri ölü taklidi yapmıştır.

Kısa Tarihçe

7 Kasım 2018’den 26 Mayıs 2019’a, tarih, Türkiye ve Kuzey Kürdistan zindanlarındaki büyük direnişlerden birisine daha tanıklık etti. PKK kurucu önderi Abdullah Öcalan üzerindeki mutlak tecridin kaldırılması için Demokratik Toplum Kongresi Eş Başkanı ve Hakkari halk vekili Leyla Güven’in 7 Kasım 2018’de Amed zindanında başlattığı süresiz açlık grevi direnişi, zindanlara ve dışarıda pek çok merkeze yayıldı, Kürt ulusal demokratik hareketinin “*Tecridi kıracağız faşizmi yıkacağız*” hamlesine dönüştü.

Onlarca hapisanede PKK davalarından kadın ve erkek 300’e yakın ulusal özgürlük militanı süresiz açlık grevi direnişinde yerini aldı. Aynı zamanda direniş, Hewler ve Strasburg

başta olmak üzere, İskoçya’dan Güney Kürdistan’a, Fransa’dan Kanada’ya onlarca ülkeye ve kıtalara yayılarak, dünya sathında genişledi. Dışarıda süresiz açlık grevi direnişçilerinin bulunduğu her alan bir direniş üssü, bir direniş merkezi haline geldi.

İçeride ve dışarıda büyük bir kararlılıkla süren direniş, belli bir aşamada zindanlardan ve sokaklardan bireysel feda eylemleriyle birleşti. Sekiz kadın ve erkek direnişçi feda eylemleriyle ölümsüzleştiler.

1 Mart’ta PKK davalarından yargılanan binlerce tutsak daha süresiz açlık grevi direnişi saflarına katıldı. Keza Mart ayından itibaren, “*İmralı’daki mutlak tecrit başta olmak üzere, hapisanelerdeki tecrit ve sürgün saldırılarının son bulması*” talebiyle, MLKP ve KKÖ davalarından

üç grup halinde on kadın ve erkek komünist tutsak, DKP/BÖG davasından iki erkek devrimci tutsak ve TKP/ML davasından bir kadın devrimci tutsak da süresiz açlık grevi direnişine başladılar.

30 Nisan'da 15 ve 10 Mayıs'ta da yine 15 kadın ve erkek ulusal özgürlük savaşçısı ölüm orucuna başlayarak, direnişi yeni bir safhaya taşıdı. Dışarıda beyaz tülbentli analar, sokak direnişinin öncülüğünü omuzlayarak, büyük bir kararlılık ortaya koydular.

Nihayetinde direniş, diktatörlüğün tüm tuzaklarını boşa çıkararak ve faşist şefflik rejimine geri adım attırarak, 26 Mayıs 2019'da zaferle sonuçlandırıldı. Faşist diktatör Erdoğan İmralı'nın kapılarını Öcalan'ın avukatlarına ve ailesine açmak, sarayın adalet bakanı da avukat görüş yasağının resmen kalktığını açıklamak zorunda kaldı.

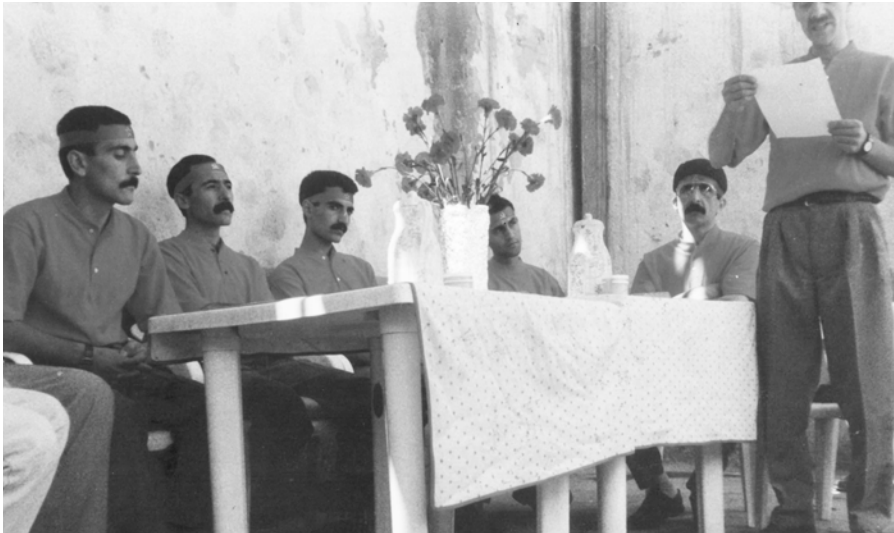
Devrimci Bellek

Türkiye ve Kuzey Kürdistan zindanları, 12 Eylül 1980 askeri faşist

darbesinden sonra birçok kez tutsak devrimcilerin süresiz açlık grevi direnişi ve ölüm orucu saldırısına tanıklık etti. Hiç değilse siyaset tarihinde derin izler bırakan zindan direnişlerinin önemli kilometre taşlarını burada mutlaka hatırlatmalıyız:

PKK'li devrimci tutsakların Diyarbakır 5 No'lu Hapishanesi'nde 14 Temmuz 1982'de başlattıkları ölüm orucu saldırısında, önder kadroların da aralarında olduğu dört PKK'li devrimci ölümsüzleşti. Anlaşmayla sonlandırılan direniş, askeri faşist diktatörlüğün teslim alma, ihanete sürüklenme saldırısını püskürttü, devrimci direniş ve savaşım ruhunu ayağa kaldırdı.

Devrimci Sol ve TİKB'li tutsakların İstanbul Metris Hapishanesi'nde 13 Nisan 1984'te, işkencenin son bulması, insani sosyal yaşam koşullarının sağlanması, siyasi tutsaklık hakkının tanınması, tek tip elbise uygulamasının kaldırılması, sivil elbiselerin geri verilmesi talepleriyle başlattıkları süresiz açlık grevi, 45. günde ölüm

orucuna dönüştürüldü. Ölüm orucu 75. gününde sonlandırıldı. Üçü Devrimci Sol, biri TİKB'li dört devrimcinin yaşamını feda ettiği ölüm orucu saldırısı, boyun eğmeme, direnme ve savaşımlı yükseltme kararlılığını güçlendirdi, faşizmin tutsakları teslim alma saldırısına barikat oldu.

PKK ve TKP/ML'li tutsaklar, Diyarbakır 5 No'lu Hapishanesi'nde 1984 başında ikinci ölüm orucu saldırısını başlattılar. Anlaşmayla sonlandırılan eylemin hemen ardından PKK ve Devrimci Yol'dan iki tutsak devrimci ölümsüzleştiler. İkinci ölüm orucu saldırısı, faşist sömürgeciliğin Amed zindanındaki yeni saldırı dalgasını durdurdu, yeniden canlanan teslim alma umutlarını kırdı.

Mayıs Genelgesi'yle gündeme getirilen sürgün-tecrit saldırısına karşı, 20 Mayıs 1996'da Cezaevleri Merkezi Koordinasyonu süresiz açlık grevi direnişini başlattı. MLKP, DHKP-C, TKP/ML, TKP(ML), TİKB, TKEP/L, TDP, Ekim, Direniş Hareketi, THKP-C HDÖ davalarından 1500 tutsağın sürdürdüğü eylem, 45. günde, MLKP, DHKP-C, TKP/ML, TKP(ML), TKEP/L, TDP, Ekim, Direniş Hareketi tarafından ölüm orucuna dönüştürüldü, TİKB davasından tutsaklar ise, süresiz açlık grevine devam ettiler. 355 kadın ve erkek devrimci tutsağın yer aldığı ve MLKP, DHKP-C, TKP(ML), TİKB savaşçısı 12 devrimci tutsağın ölümsüzleştiği eylem, faşizmin sürgün ve tecrit saldırısını yenilgiye uğratan bir anlaşmayla sonuçlandı. 1996 eyleminin özgün yanlarından biri, bir kadın devrimcinin ölümsüzleştiği ilk ölüm orucu olmasıydı.

Faşizmin tutsakları tecrit etme, fiziki direnme imkanlarını ortadan kaldırma ve teslim alma hedefli planının temel dayanağı olan F tipi hapishanelerin açılışının durdurulması, terörle mücadele yasasının ve adalet, içişleri ve sağlık bakanlıkları arasında yapılan "üçlü protokol"ün kaldırılması talepleriyle, DHKP-C, TKP(ML) ve TKİP'ten tutsaklar 20 Ekim 2000'de süresiz açlık grevi başlattılar. Eylem 30. gününde, tutsakların bir bölümü tarafından ölüm orucuna dönüştürüldü. 10

Eşitsiz koşullarda mücadele etme zorunluluğu, feda tarzı eylem biçimlerinin hemen tümünde kendini hissettirir. Nasıl ki işçi sınıfı burjuvazi ile eşit koşullara sahip değilse, işçi sınıfının öncüleri ile burjuvazinin öncüleri de eşit koşullara sahip değildir.

Aralık'ta MLKP, TKP/ML, TİKB, TDP, TKEP/L, Direniş Hareketi, THKP-C HDÖ, THKP-C/MLSPB, TKP Kırılcım'dan tutsaklar süresiz açlık grevine başladılar. MGK kitlesel katliam pahasına F triple ri planının uygulanmasını emretti. Bunun üzerine Ecevit hükümetinin talimatıyla, 19 Aralık 2000'de, 20 ildeki 22 hapishaneye saldırı başlatıldı. Devrimci tutsaklar, katliamcı sermaye ordusu güçlerine, barikatlar kurarak karşılık verdiler. 19-22 Aralık günleri boyunca süren direnişte,

28 tutsak ölümsüzleşti, onlarca tutsak ağır yaralar aldı. Barikat direnişiyle büyük bir cüret örneği sergileyen devrimci tutsaklar, barikatlar yıkıldıkça F tipi zindanlara sürgün edildiler.

MLKP, TKP/ML, TİKB, TDP, TKEP/L, Direniş Hareketi, THKP-C/MLSPB'den tutsaklar 10 Aralık'ta başlattıkları süresiz açlık grevini, 3 Ocak 2001'de ölüm orucuna dönüştürdüler. F tipleri eylemi kıramadı, tam tersine daha kitlesel hale getirdi. Bir aşamadan sonra, devrimci tutsaklar iki ayrı kanaldan akan direnişi

Eyleminin amaçları bakımından haklı, doğru, yerinde ve gerekli olduğuna inanmayan bir birey asla süresiz açlık grevine ve ölüm orucuna gidemez, o ağır yükü, o muazzam fedakarlığı taşıyamaz, o manevi-moral yücelişi kendisinde inşa edemez.

birleştirdiler. 20 Mayıs 2001'de eyleme başlayan 4. ölüm orucu ekibi bunun ilk adımı oldu. Büyük eylemi yenilgiye uğratamayacağını gören faşizm, aynı dönemde, ölüm orucu savaşçılarını tahliye ederek, yeni bir taktiğe yöneldi. Devrimciler buna, ölüm orucunu dışarıda da sürdürmekle ve yeni ölüm orucu ekipleriyile cevap verdiler.

28 Mayıs 2002'de, MLKP, TKP(ML), TİKB, TKP/ML, TDP, Direniş Hareketi, MLSPB ve TKP

Kıvılcım davalarından devrimciler, ölüm orucuna son verdiklerini, direnişi başka biçimlerde sürdürceklerini açıkladılar. DHKP-C ve TKEP/L davalarından tutsaklar ise ölüm orucu direnişine devam ettiler. Eylem, hapishaneler tarihinin en uzun ölüm orucu direnişi olarak, AKP hükümetiyle yapılan görüşmeler sonucu 22 Ocak 2007 tarihinde sona erdi. Bu uzun eylemde, 122 kadın ve erkek devrimci ölümsüzleşti. Onların bir bölümü 19-22 Aralık direnişinde, bir bölümü zindanlardaki ölüm orucu saldırısında, bir bölümü zindanda başlattığı ölüm orucunu dışarı taşıyarak sokakta, bir bölümü de ölüm orucuna güç katmak için dışarıda girdiği ölüm orucunda ya da başka tip eylemlerde şehit düştü.

Bütün bunların dışında, faşist 12 Eylül askeri darbesinden günümüze, Türkiye ve Kuzey Kürdistan'ın değişik hapishanelerinde, teslimiyet dayatmasına, boyun eğdirme amaçlı hak gasplarına ve işkencelere karşı 20, 30, 45, 60 günlük pek çok kitlesel süresiz açlık grevi direnişi gerçekleştirildi. Özgün bir taleple, ulusal demokratik mücadelenin önderi Abdullah Öcalan'ın "sağlık, güvenlik ve özgürlük koşullarının sağlanması" talebiyle, 2012 Eylül'ünde yüzlerce PKK'li tutsağın başlattığı ve kitleselliğiyle öne çıkan süresiz açlık grevi ise 66 gün sürdürüldü.

12 Eylül faşist darbesinden günümüze, hapishanelerde gerçekleştirilen bütün bu süresiz açlık grevi direnişlerinde ya da direnişlerin kırılması için devletin giriştiği faşist saldırılarda pek çok devrimci tutsak şehit düştü.

İki Eylem Biçimi

Komünist öncü, kuruluşundan itibaren, sınıflar mücadelesi tarihinin deneyimlediği bütün mücadele biçimlerini prensip olarak tanıdığını, kuvvetlerine ve koşullara uygun düşmesi kaydıyla bütün mücadele biçimlerini pratikleştirmek üzere eylemli eğitim ve hazırlık içerisinde olacağını ilan etmiştir. Komünist öncünün çeyrek yüzyıllık varoluş tarihi, bir çizgi halinde bu yaklaşımın teori-pratik bütünlüğünde doğrulanmasıdır.

Toplumun ezen-ezilen, sömüren-sömürülen, yöneten-yönetilen çelişkileriyle bölünmesinden günümüze tarih, eşitsiz koşullar altındaki sınıf mücadeleleri tarihidir. Böyle olduğu içindir ki, ezilen ve sömürülen sınıflar ezen ve sömüren sınıflar karşısında, eşitsiz koşulları aşacak yöntemlere, mücadele biçimlerine ihtiyaç duymuşlar ve bunları yaratmışlardır. Tarih boyunca ezilenlerin, özellikle de mücadelelerinin ilk aşamalarında, gizli örgütlenmeleri, gizli çalışma ve mücadele biçimlerini kullanmaları, akla öncelikle eşitsiz mücadele koşullarını, egemenlerin kuvvet, örgütlülük, araç ve yöntem çeşitliliği, yönetme deneyimi birikimi vb. boyutlarıyla sınıf mücadelesindeki avantaj ve üstünlüklerini dengeleme ihtiyacını getirmektedir.

“Eşitsiz koşullar”da mücadele etme zorunluluğu, feda tarzı eylem biçimlerinin hemen tümünde kendini hissettirir. Nasıl ki işçi sınıfı burjuvazi ile eşit koşullara sahip değilse, işçi sınıfının öncüleri ile burjuvazinin öncüleri de eşit koşullara sahip değildir. Sınıf mücadelesi bazen iki tarafın öncüleri arasındaki çarpış-

malara ve hatta çarpışmalar serisine dönüşür. Eşitsiz koşullarda mücadele gerçekliği, ezilen cins olarak kadınların mücadelesinde olduğu gibi, ezilen ya da sömürgeleştirilmiş ulusların ve ezilen inançların mücadelelerinde, keza lgbti+'ların mücadelelerinde de kendini çok değişik biçimlerde gösterir. Tarih, boyun eğmeyi, teslim olmayı, biat etmeyi, köleliği reddedenlerin egemenlere, efendilere, ezenlere karşı mücadelelerinde daima büyük bedeller ödemeyi, büyük fedakarlıkları omuzlamayı göze aldıklarına tanıklık eder.

Tecridin yalnızca ulusal demokratik hareketi ilgilendirdiğini sanmak, siyasi körlüğe denk düşen bir dar görüşlülüktür. Türkiye ve Kuzey Kürdistan zindanlarında ulusal demokratik hareketin dışındaki yüzlerce devrimci tutsak aynı tecridi yaşamaktadır.

Süresiz açlık grevi, ezilenlerin egemenler karşısında öncü direnişçi nitelikte bir mücadele biçimidir. Ölüm orucu ise ezilenlerin mücadele tarihine kaydolmuş feda tarzında bir mücadele silahıdır. Kuşkusuz bu iki eylem biçimi arasında nitelik farkı vardır; ölüm orucu kategorik olarak feda eylemi biçimleri arasında ele alınabileceğinden, genellikle bir tür politik saldırı karakteri de taşıdığından, süresiz açlık grevine göre daha üst bir mücadele biçimi olarak değerlendirildi-

rilmelidir. Nihayetinde süresiz açlık grevi ve bilhassa ölüm orucu, birer eylem biçimi olarak, düşmanın işkence, hapishane, ölüm gibi yöntemlerle sindirme, bastırma, sınırlandırma, korkutma, teslim alma amaçlı fiziki ve psikolojik silahlarını etkisiz kılmaktadır. Ölümü göze alan direnişçi-yi hangi silah, hangi yaptırım, hangi tehdit zapt edebilir ki!

Süresiz açlık grevi ve ölüm orucu, elbette farklı düzeyde ve farklı katmanlı “şiddet” içeren eylem biçimleridir. Bu eylem biçimlerinde, özel-

Toplumun yarısı, Erdoğan’ın başkanlık formundaki diktatörlüğüne açık tavrı aldı. Anti-faşist kitleler, pervasız faşist terör karşısında geriye çekilmelerine rağmen, direnme potansiyellerini yitirmediler ve fırsat buldukları her anda sokağa çıkmayı sürdürdüler.

likle de “ya zafer ya ölüm” parolasını önsel olarak içeren ölüm orucu saldırısında, eylemciler hiçbir baskı ve silahtan korkmadıklarını, ölüm dahil tüm bedelleri göze aldıklarını, kendilerini fedaya hazır olduklarını, gün gün ve hücre hücre eriyerek herkese göstermekte, böylece düşmanın bütün saldırı yöntemlerini boşa çıkarmakta, düşman üzerinde siyasi ve moral-manevi baskı örgütlemektedirler.

Süresiz açlık grevi ve ölüm orucu mücadele biçimlerinin içerdiği “şiddet”, öncelikle eylemin öznesine, di-

renişçinin biyolojik-fiziki varlığına yönelmiştir. Hapishanelerdeki devrimciler, elverişsiz koşullar altında ancak siyasi, ideolojik, insani veya manevi-moral bakımdan “yaşamsal” buldukları sorunlar/talepler ya da durumlar oluştuğunda süresiz açlık grevi ve ölüm orucu direnişlerine başvurmaktadırlar. “Yaşamsal” tanımı, ölüm orucu ya da hatta süresiz açlık grevi direnişine katılan direnişçinin durumunu açıklamak bakımından “her şeyi” anlatmaktadır. Ölüm orucu ve süresiz açlık grevi ancak direnişçinin akli, bağlı olduğu yüksek moral değerleri, inancı ve iradesiyle sürdürebileceği eylem biçimleridir. Özne, ancak böylesine yüksek bir kararlılık, inanç ve iradeyle, biyolojik varlığını “yenilmez bir silah”a dönüştürmektedir. Eyleminin amaçları bakımından haklı, doğru, yerinde ve gerekli olduğuna inanmayan bir birey asla süresiz açlık grevine ve ölüm orucuna gidemez, o ağır yükü, o muazzam fedakarlığı taşıyamaz, o manevi-moral yücelişi kendisinde inşa edemez. Özellikle feda tarzında bir mücadele biçimi olarak ölüm orucu, ancak eylemcilerin en yüksek düzeydeki kararlılığıyla, haklılık, doğruluk ve yerindelik inancının beslediği çok yüksek irade gücüyle, tam bir feda ruhuyla pratikleşebilir.

Eylemin manevi-moral ve siyasi baskısı, “şiddeti” ise eylemin öznesinin “dışına” yönelmiştir. Özne, bilhassa ölüm orucu eylemiyle, manevi-moral yücelişin, arınma, sadeleşme ve iç huzurun doruklarına tırmanırken, eylemin öznenin “dışına” yankısı, yansıması süregelen tedirginlik ve derin huzursuzluk olur.

“Dışarı”, tam anlamıyla “öznenin dışı”dır. Kuşkusuz eylemin hedefinin merkezinde egemenler, iktidar sahipleri, “sorunu” yaratanlar, sorumlu devlet kurumları durmaktadır. Süresiz açlık grevi ve ölüm orucu eylemleri, gün be gün, iktidarı, sorunu yaratanları teşhir etmekte, onları manevi-moral bakımdan yıpratmakta, meşruiyetlerini sorgulatmakta, siyasi bakımdan baskılamakta, “sorunu çözmeye” zorlamaktadır.

Diğer yandan süresiz açlık grevi ve ölüm orucu eylemlerinin içerdiği “şiddet”, insani ve manevi-moral baskı olarak bütün bir topluma, burada öncelikle de direnişçilerle aynı safta yer alan ve “zaten çoktan harekete geçmesi gereken”, iktidarla mücadele içerisindeki siyasi güçlere ve toplumsal kesimlere yönelir. Gün be gün onları kendileriyle hesaplaşmaya, “vicdan muhasebesine” zorlar, iktidar sahiplerine karşı hareket geçmeye, sorumluluklarını yerine getirmeye çağırır, baskılar. Süresiz açlık grevi ve ölüm orucu eylemleri, özellikle muhalif siyasi güçleri ve toplumsal kesimleri harekete geçiremezse, ya yenilgiyle ya da amacına

ulaşamayan anlaşmalar-uzlaşmalarla sonuçlanmak zorunda kalır. Öte taraftan, harekete geçmesi gereken toplumsal ve siyasi güçler, eğer harekete geçmezler ya da geçemezlerse, kaçınılmaz biçimde moral-manevi yıkım ve çürümeyle yüzleşirler.

Direnişin Antifaşist Niteliğinin Kapsamı

Leyla Güven’in öncülük ettiği, ulusal demokratik hareketin merkezi bir hamleye dönüştürdüğü ve 30 Nisan’da ölüm orucu taarruzu düzeyine tırmandırdığı direniş, herkesin gözleri önünde büyük bir kararlılıkla sürdürüldü ve zafere taşındı.

Leyla Güven, İmralı’daki mutlak tecridin son bulması talebini eylem şiarı haline dönüştürdü. PKK, önderini sahiplenme, onun düşünce gücünü parti yaşamına katmanın koşullarını oluşturma, faşist politik islamcı sömürgeciliğe siyasi ve moral bir darbe vurma, yurtsever kitleler içinde morali ve mücadele kararlılığını yükseltme hedefiyle hareket etti. Bütün bunların haklılığı ve meşruluğu tartışma götürmez. Direnişin ulaştığı politik zaferin, İmralı’daki mutlak tecridin

sonlandırılmasıyla sınırlı kalmayacağı, zindanlardan sokaklara değin her alanda şu ya da bu biçimde maddileşeceği gerçeği, bu direnişin son derece önemli diğer bir boyutudur.

Tecridin yalnızca ulusal demokratik hareketi ilgilendirdiğini sanmak, siyasi körlüğe denk düşen bir dar görüşlülüktür. Türkiye ve Kuzey Kürdistan zindanlarında ulusal demokratik hareketin dışındaki yüzlerce devrimci tutsak aynı tecridi yaşamaktadır. Kaldı ki, zindanlarda uygulanan tecrit ile dışarıda tırma-

Direniş, her şeye rağmen, gitgide öncü güçleri sarsmaya, uyarıya, birleşmeye ve harekete geçmeye zorladı. Tutsak yakınlarını, özellikle anaları sokağın en kararlı gücü olarak birleştirip faşizme karşı direnişin en ön saflarında harekete geçirdi.

nan ve tüm hızıyla süren faşist devlet terörü birbirinden ayrı ve kopuk şeyler değildir. Faşist saray darbesinden bugüne zindanlardaki koşulların her yönüyle ağırlaştığı herkesin bildiği çıplak bir gerçekliktir. AKP-MHP faşist bloku, her türlü hak gaspının ötesinde, işkence, cinsel taciz, sürgün, disiplin cezası, ağır hastaları ölüme kelepçeleme yoluyla örgütlülük ve devrimci üretimi engelleme, yeni tutsakları eskilerden tecrit ederek teslim alma, boyun eğdirme, ideolojik olarak yıkma, kamera siste-

mi, hücre ring ve tek kişilik ring gibi psikolojik ve fiziki hedefleri olan saldırılarını boyutlandırarak sürdürmüştür. Emekçi sol hareketin önünde zaten tecride karşı mücadele ve keza tutsakların sorun ve talepleri gibi temel bir politik gündem vardır. Tecrit ve zindanlarda süren faşist uygulamalar yalnızca tutsakların, yalnızca tutsakları olan devrimci parti ve örgütlerin sorunu da değildir. Kendisine sosyalistim, devrimciyim, ilericiyim, demokratım diyen, faşizme karşıyım diyen herkesin, bütün parti ve örgütlerin, bütün toplumsal mücadele dinamiklerinin sorunudur. Herkesten önce de, emekçi sol saflarda yer alan parti ve örgütlerin temel bir mücadele konusudur.

Öcalan üzerindeki tecrit, kuşkusuz bütün bunları kapsıyor ve aşılıyor. Kürt halk önderi Öcalan, bugün Türkiye ve Kürdistan'da politik özgürlük ve siyasal demokrasi mücadelesinde özel bir konuma sahiptir. Bunu herhangi bir tutsağın durumuyla kıyaslamak, siyasal dar kafalılıktan başka bir şey olmaz. Ancak şovenizmle ya da sosyalşovenizmle zehirlenenler bu gerçeği göremezler. Sadece emperyalizmle mücadeleyi devrimin birinci veya ana sorunu görenlerin de bunu anlamaları olanaklı değildir, farklılıkları onların sosyal-şoven gözlüklerinin "bağımsızlık" çerçeveli olmasından ibarettir. Türk sömürgeciliği ile Kürt halkı arasındaki çelişki ve mücadele, birkaç on yıldır Türkiye'de politik özgürlük ve siyasal demokrasi mücadelesinin tam merkezinde durmaktadır. Bugün politik islamcı-ırkçı AKP-MHP faşist blokunun bütün gücüyle tırmandırdığı faşist terörün ve demokratik hak ve

özgürlüklerin kırıntılarını dahi tasfiye etme saldırganlığının temelinde, diktatörün 2015'te İmralı'da diyalog masasını devirmesi olgusu yatıyor. Öcalan'ın İmralı'ya gömülmesi, Kürtlerin ulusal varlığının inkarı ve statü talebinin reddi, keza gerilla ve PKK'nin tasfiyesi, kitlesel Kürt halk direnişinin bastırılması amaçlanıyor. Bütün bunlar ancak ve ancak Türk işçi ve emekçilerinin, Türk ezilenlerinin, Türk halkının demokratik hak ve özgürlüklerinin yok edilmesiyle gerçekleştirilebilir. İşte bunun içindir ki, faşist diktatörlük "milletin bekası için" işçi sınıfı ve ezilenlerin, tüm halkın, büyük mücadelelerle elde edilmiş, söz, basın, toplantı, örgütlenme ve eylem kapsamlı demokratik kazanımlarını en dar sınırlara hapsedmek ve başarabilirse tümüyle yok etmek için olanca gücüyle seferberlik halinde. Kürt halkı ve ulusal demokratik hareketi, önderi Öcalan'ı İmralı'da gömülmek istendiği kuyudan çıkartamadığı sürece, yaşamsal taleplerini gerçekleştirerek amacına doğru yürüyemeyeceğini biliyor. Bu gerçeklik, faşist diktatörlüğe karşı politik özgürlük ve siyasal demokrasi mücadelesi için de özsel bakımdan geçerlidir. Çünkü, komünist öncünün programında yer aldığı gibi:

"Türkiye ve Kuzey Kürdistan'da, işçi sınıfını, emekçileri, Kürt ulusunu, kadın cinsini, ulusal ve inancsal toplulukları aynı siyasal cendere içinde tutan faşist bir rejimin hüküm sürmesi, Kürdistan'ın sömürgeci boyunduruk altında tutulması, mali-ekonomik sömürge gerçekliğinin yarattığı değişik iktisadi ve toplumsal çelişki ve sonuçlar, proletaryanın

bu bağlaşıklarla birlikte demokratik devrimi örgütlemesini, kendini sosyalizm için eğitmesini ve sosyalizmin siyasal önkoşullarını hazırlamasını zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle devrimimizin ilk adımı, antifaşist, antiemperyalist, antisömürgeci, cins özgürlükçü demokratik devrimdir. Bu devrimin özü politik özgürlüğün kazanılmasıdır." (47. madde, abç)

Direnişin Kazanımları Ve Süreçte Oynadığı Rol

Tecride karşı direniş hamlesinin önem ve anlamının, rolünün kavra-

Beyaz tülbentli anaların hapishane kapılarında ve sokaklarda her gün diktatörlüğün meşruiyetini toplumsal vicdanda sorgulatan hareketi, gelişen antifaşist direniş, diktatörlük üzerindeki baskıyı arttırdı. Batı'da zayıf da olsa dayanışma eylemleri belirginleşmeye başladı.

nabilmesi için Suruç katliamından günümüze siyasal sürecin hiç değilse ayrıcı özelliklerinin dikkate alınması gerekir. 7 Haziran'da ortaya çıkmış demokratik halk iradesini kırmaya, sömürgeci savaşın yeni baskısını başlatmaya, antifaşist toplumsal dinamikleri ezmeye, bunun için faşist devlet aygıtlarının yönetimini tamamen Erdoğan'ın elinde toplamaya yönelik 20 Temmuz 2015 saray darbesinden itibaren, rejimin faşist politik islamcı restorasyonu ivmelendi. 15 Temmuz 2016 Fethullahçı askeri darbe girişi-

minin bastırılmasının ardından, faşist olağanüstü hal ve kanun hükmünde kararname yönetimiyle, bu yönelim daha da hızlandı. 16 Nisan referandumu eşliğinden hile ve zorbalıkla geçen faşist politik islamcı diktatör, 24 Haziran seçimleri sonucunda, parlamenter biçimli faşist rejimden başkanlık biçimli faşist rejime, kısaca faşist şeflik rejimine geçişi sağladı.

Kürdistan'da sömürgeci savaşın ve Türkiye'de faşist devlet terörünün tüm şiddetine rağmen, Erdoğan diktatörlüğü, yine de Kürt ulusal de-

Faşist şeflik rejimi ile antifaşist özgürlük hareketi arasındaki politik mücadelenin güncel olarak belirleyici halkası haline gelen direniş, rejimi bir kez daha geri adım atmak ve bu politik muharebede yenilgiyi kabullenmek zorunda bıraktı.

mokratik hareketini yenilgiye uğratmadı, demokratik Alevi hareketini teslim alamadı, devrimci ve antifaşist harekete boyun eğdiremedi. Kadın özgürlük hareketinin büyümesini önleyemedi, örneğin tecavüzü aklayan faşist erkek egemen yasa tasarısını ohal koşullarında TBMM'den geçirip yasalaştıramadı. Yapısal rejim krizi herhangi bir burjuva çözüm yoluna sokulamadı. Toplumun yarısı, Erdoğan'ın başkanlık formundaki diktatörlüğüne açık tavrı aldı. Anti-faşist kitleler, pervasız faşist terör

karşısında geriye çekilmelerine rağmen, direnme potansiyellerini yitirmediler ve fırsat buldukları her anda sokağa çıkmayı sürdürdüler.

Ancak yine de, diktatörlüğün saldırıları karşısındaki direniş, bu faşist saldırganlığı püskürtmekte yetersiz kaldı. "Yetersiz direniş" çizgisi, aynı zamanda, faşist saray rejiminin öncü güçleri dağıtmayı, örgütsel bakımdan tasfiye etmeyi ve yılgınlık yaratmayı hedefleyen saldırılarının bir ölçüde etkili olması anlamına da geliyordu. Öncü güçlerin daralması, belli ölçülerde örgütsüzleşmesi, siyasal cesaret kaybı yaşaması, daha da önemlisi, öncü güçler ile geniş kitleler arasındaki bağların, etkileşimin zayıflaması, zaafa uğraması gibi bir durum oluştu. 16 Nisan referandumunda, 24 Haziran seçimlerinde, Newroz'larda, 1 Mayıs'larda 'an'ı değerlendirerek saray rejimine karşı tavrı alan kitleler, günlük mücadelelerde sokağa çıkmaktan, öncülerin çağırılmasına yanıt vermekten sakınır oldular. 2015 yılında diktatörlüğün faşist saldırganlık ve katliam siyasetiyle bozulduktan sonra, kitleler ile öncüler arasındaki etkileşim ve senkronizasyon yeniden tesis edilemedi, diğer bir anlatımla, bu özgün önderlik krizi aşılamadı.

Mutlak tecride karşı Leyla Güven'in öncülüğünde başlayan, hapishaneler merkezli, ama aynı zamanda dışarıda çok sayıda alanda da örgütlenen süresiz açlık grevi direnişi, denilebilir ki, her şeyden önce Kuzey Kürdistan ve Türkiye'de demokratik-halkçı muhalefetin faşizme karşı içerisine itildiği yetersiz direniş çizgisini aşma, öncüler ile kitleler arasındaki bağı yeniden inşa etme,

güçlendirme girişimi olarak başladı. Öncü güçleri sarstı, harekete geçmeye cesaretlendirdi, zorladı. Bir nevi, içerisine yuvarlanılan çaresizliğe, seyirciliğe, kötümserliğe karşı açılmış ideolojik ve siyasi bir savaş oldu.

Devlet daha ilk andan itibaren, süresiz açlık grevi ile dayanışma hareketlerini polis terörü ile bastırmaya, boğmaya yöneldi. Dayanışma açlık grevi yapılan parti binaları basıldı, dayanışma açlık grevindeki eylemciler gözaltına alındı, tutuklandı. Keza basın açıklamaları zorbalıkla önlen-di ya da basın açıklaması yapanlar gözaltına alındı. Birçok örnekte, dayanışma açlık grevi yapanlar gözaltında da eylemlerini sürdürdüler. Burjuva basın-medya direniş en sıkı sansürle karşıladı. Direniş, her şeye rağmen, gitgide öncü güçleri sarsmaya, uyarmaya, birleşmeye ve harekete geçmeye zorladı. Tutsak yakınlarını, özellikle anaları sokağın en kararlı gücü olarak birleştirip faşizme karşı direnişin en ön saflarında harekete geçirdi.

Direnişin ilk kazanımı, diktatörlüğün Leyla Güven'i hapissheneden çıkartmak zorunda kalması oldu. Devletin bu geri adımı aynı zamanda, Leyla Güven ve direnişçileri kararsızlığa sürüklemeyi ya da kararlılıklarını sınamayı hedefleyen bir tuzaklamaydı. Leyla Güven tam bir kararlılıkla dışarıda eylemini sürdürdü. Diktatörlük, bir direniş üssü ve örgütlenme merkezine dönüşmesini önlemek için evi kuşatmaya aldı, Amed halkının sesinin Leyla Güven'e ulaşmasını ve direnişin kitlelerle buluşmasını önlemeye çalıştı. Ancak direniş durmaksızın öncüleri harekete geçmeye ve

birleşmeye zorladı, cüret ve cesaret aşılama devam etti.

Direnişin baskısı Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi'ni (CPT) ölü taklidini terk etmeye zorladı, keza Türk devleti de CPT'ye Öcalan'la görüşme izni vermek zorunda kaldı. CPT heyeti 7 Mayıs'ta İmralı'da Abdullah Öcalan ile görüşme yaptı.

Direniş kararlılıkla sürerken, faşist şeflik rejimi, bir yandan direnişin sokaklarda kitleselleşmesini önlemek için polis terörünü teyakkuz halinde tuttu, diğer yandan ikinci bir geri

Tecride karşı direniş sürecinde emekçi soldaki egemen kaydedicilik ve seyredicilik hali, her şeyden önce, bir siyasal enerji ve siyasi cüret sorudur, ama aynı zamanda bedel ödemeyi göze alamama ya da bundan kaçınma gerçekliğini de yansıtmıştır.

adım atmak zorunda kaldı. Mehmet Öcalan, Kürt halk önderi Abdullah Öcalan'la görüşmek üzere İmralı'ya götürüldü. Bir adım gerilemek zorunda kalan diktatörlük, bunu bir tuzığa dönüştürmeye çalıştı. Mehmet Öcalan'ın görüşmesine izin vererek, Abdullah Öcalan'ı oyuna getirmeyi ve direniş saflarında kararsızlık yaratmayı amaçlıyordu. Dahası, Kürt toplumunda direnişe gerçekte karşı olan huzursuzları ve liberalleri, direnişçiler üzerinde baskı yapmak üzere harekete geçirmeyi hedefliyordu.

Gerek Öcalan'ın tavrı ve gerekse direnişçilerin ihtiyatlı ve uyanık duruşu, kararlılığı sömürgeci faşist devletin oyununu teşhir edip boşa çıkardı, direniş kararlılıkla sürdü.

Öncülerin büyük ölçüde örgüt-süzleştiği koşullar altında, Kuzey Kürdistan'da gerek 2019 Newroz'una kitle seferberliğinde, gerekse 31 Mart seçim mücadelesinin örgütlenmesinde, süresiz açlık grevi, öncülerini toparlayıcı, birleştirici ve harekete geçirici, ileri itici bir güç olarak, çok önemli bir rol oynadı. Direniş, seçim mücadelesinde elde edilen başarının temel bir hazırlayıcısı oldu. Diğer yandan, kuşkusuz seçim mücadelesi de direnişle dayanışmanın gelişmesine hizmet etti.

Beyaz tülbenli anaların hapis hane kapılarında ve sokaklarda her gün diktatörlüğün meşruiyetini toplumsal vicdanda sorgulatan hareketi, gelişen antifaşist direniş, diktatörlük üzerindeki baskıyı arttırdı. Batı'da zayıf da olsa dayanışma eylemleri belirginleşmeye başladı. Süresiz açlık grevi

direnişi kararlılıkla sürdürülürken, 15 tutsak 30 Nisan'da ölüm orucuna başladı. Tecride karşı direnişin baskısı arttı. AKP-MHP ittifakının 31 Mart'ta seçim yenilgisi aldığı, Türk devletinin Suriye'de yeniden ve iyiden iyiye sıkışıp manevra imkanlarını gitgide kaybettiği koşullar, faşist şefi ve kafadarını tekrardan yeni bir tuzaklı geri adım atmaya itti. 2011 yılından beri, 8 yıldır avukatlarıyla görüştürülmeyen Kürt halk önderi Abdullah Öcalan'ın, mahkeme kararı ile görüşme yasağı kaldırılarak, 2 Mayıs'ta avukatlarıyla görüşmesi sağlandı. Ancak faşist şeffik rejimi geri adım atarken, sanki direnişin talepleri kabul ediliyormuş gibi bir izlenim vermeye ve keza İstanbul belediye seçimleri ile İmralı görüşmeleri arasında bağlantı varmış algısı yaratmaya çalışarak, siyasi ortama sis bombaları fırlattı. İmralı'dan Öcalan'ın aldığı tavır ve direnişin kararlılığı, devletin oyununu bir kez daha bozdu. Keza HDP'nin İstanbul seçimleriyle ilgili konumunu açıklıkla sürdürmesi de bu oyunu deşifre etti.

Faşist şeflik rejimi ile antifaşist özgürlük hareketi arasındaki politik mücadelenin güncel olarak belirleyici halkası haline gelen süresiz açlık grevi ve ölüm orucu direnişi, rejimi bir kez daha geri adım atmak ve bu politik muharebede yenilgiyi kabul etmek zorunda bıraktı. 22 Mayıs'ta Öcalan'ın avukatlarının yeniden İmralı'ya gidişleri sağlandı, tecritte önemli bir gedik açıldı. Ve Öcalan'ın mesajının ardından, süresiz açlık grevi ve ölüm orucu direnişi, 26 Mayıs'ta başarıyla sona erdi.

200 günlük dışı dış direniş, faşist şeflik rejiminin hiç de alt edilmez olmadığını, bedelleri göze alan ve göğüsleyen bir mücadelenin faşizme karşı zafere yürüyeceğini pratikte göstermiş oldu. Kürt halkının ileri bölüklerini ulusal demokratik haklar için mücadelede yeniden mevzilendiren bir rol oynadı. Emekçilere ve ezilenlere direnme azmi ve kazanma umudu aşıladı. Antifaşist kitlelerin sömürgeci faşist kuşatma altındaki sokaklara çıkma iradesini güçlendirdi.

Emekçi Solun Kayıtsızlığı Ve Sosyal-Şovenizmin Kötürümleştirciliği

Tecride karşı mücadele, zindanlarda tutsak yoldaşları olsun olmasın ya da siyasi çizgiyle belirlenen yolunun üzerinde zindanlar bulunsun bulunmasın, devrimci ve reformist kanatlarıyla bütün emekçi sol hareketin antifaşist görevlerinin dolaysız bir parçasıdır. Zindanlardaki sınıf mücadelesine kayıtsız kalmak, "demokrasi mücadelesi" çitasını en baştan epey aşağıya çekmekten, antifaşist iddia kaybından başka bir anlama gelmez.

Bu bir yana, tecride karşı süresiz açlık grevi direnişi, daha baştan itibaren, emekçi sol için de büyük imkanlar barındırıyordu. Süresiz açlık grevi direnişi, faşist diktatörlüğe karşı, Türkiye ve Kuzey Kürdistan zindanlarının büyük bölümünü kapsayan, içeride olduğu kadar dışarıda ve uluslararası çapta yaygın ve etkin bir mücadele cephesi açtı. Devrimcilerden reformcusuna bütün emekçi solun hareket geçmesi, kitlelere gitmesi, süresiz açlık grevi direnişine destek ve dayanışma içinde kendi güçlerini toparlamak ve kitlelere gitmek üzere harekete geçirmesi için büyük bir imkan ve fırsat sundu.

Kuşkusuz, büyük ya da küçük imkanlar ve fırsatlar, daima, onları değerlendirebilecek görüş açısı, duyarlılığı, anlama yeteneği ve cüreti olanlar için geçerlidir. Örgütsel bakımdan daralma ve siyasi yorgunluk, özgüven kaybı ve siyasi kararlılık erozyonu, görüş açısını, duyarlılık ve anlama yeteneğini de etkiler. Faşist diktatörlüğün azgın terörünün koşulladığı ve mayaladığı ideolojik ve siyasi tasfiyecilik genellikle de böyle başlar.

Emekçi sol, ulusal demokratik hareketin tecride karşı başlattığı büyük antifaşist hamleyi anlamada ve Batı'dan yanıtlamada başarılı olamamış, iyi bir sınav verememiştir. Genel pozisyonu seyredicilik ve kaydedicilikle maluldür. Komünist öncü, güçlerinin siyasi seferberliğinde bir gecikme ve yetersizlik içerisinde olmuşsa da, tecride karşı direnişi kendi sorunu olarak sahiplenmeyi, direniş mevzilerinde konumlanmayı ve ana gövdesiyle bu mücadeleye katılma-

yı, böylece emekçi sol içerisinde farklı bir duruşu ortaya çıkarmayı başarabilmiştir.

Tecride karşı direniş sürecinde emekçi soldaki egemen kaydedicilik ve seyredicilik hali, her şeyden önce, bir siyasal enerji ve siyasal cüret sorunudur, ama aynı zamanda bedel ödemeyi göze alamama ya da bundan kaçınma gerçekliğini de yansıtmıştır.

Emekçi solun sosyal tabanında açıklıkla gözlemlenebilen sosyal-şoven etkiler, ulusal demokratik hareketin direnişlerine, bunlar hele de bedel ödemeyi gerektiren eylem ve etkinliklerse, mesafeli durmayı getirmekte, ondan da öte, kendi hareketsizliğini meşrulaştıran düşünce ve duyguların örgütlenmesine kaynaklık etmektedir. Kuşkusuz ki bunlar, emekçi sol hareketin reformist kesimleri için çok daha çarpıcıdır. Emekçi sol harekette yer alan reformistler, ya süresiz açlık grevi ve ölüm orucu gibi öncü nitelikli veya feda tarzı eylemleri tamamen reddederek ya da istisnasız her seferinde “yersiz” ve “zamanlı” bularak, direnişin dışında kalmalarını böyle gerekçelendirerek, günün en yakıcı antifaşist görevlerinden kaçmış, hatta kimileri ölü taklidi yapmıştır. Bunlar, antifaşist mücadelede öncülük ve önderlik iddiası kaybını, siyasal kararlılık kırılmasını yansıtmaktadır. Emekçi soldan parti ve örgütler, kendi saflarındaki güçlü sosyal-şoven etkilenmelerle ciddi bir mücadeleye girmeksizin, bırakınız antifaşist mücadeleye öncülük ve önderlik iddiasını, antifaşist kararlılık ve tutarlılıklarını bile koruyamazlar.

Yüzlerce ve binlerce tutsağın süresiz açlık grevini, beyaz tülbentli anaların gün gün geliştirdikleri dışarıya antifaşist mücadeleyi aylarca seyretme aymazlığı, vurdumduymazlık boyutlarındaki kayıtsızlık hali, moral-manevi bir yıkımdan başka ne getirebilir ki?

Emekçi sol harekette yer alan devrimci parti ve örgütler, tecride karşı direniş karşısında içerisine düştükleri durumu ya da tecride karşı direnişin ayan beyan açığa çıkardığı ve önlerine koyduğu kendi gerçekliklerini enine boyuna ve derinliğine düşünmek zorundadırlar. Bu durumu tersine çevirme yetenek ve başarıları gösteremeyenlerin devrimci bakımdan iddialarını korumaları da pek mümkün değildir!

7 Kasım 2018’de başlayan direniş ancak 7 Nisan 2019’da görüp, “Elbette tecrite karşı direniş haklıdır ve AKP iktidarı derhal Abdullah Öcalan ve tüm tutsaklar üzerinde uyguladığı tecriti kaldırmalı, tüm baskı ve tecrit politikaları son bulmalıdır! Bu anlamda Leyla Güven’in başlattığı, HDP ve PKK tutsaklarının sürdürdüğü direniş haklı ve meşrudur” (Yürüyüş) diyebilmek sosyal-şoven görüş açısı ve ruh halinin dışında izah edilebilir mi? Yürüyüş dergisinin, tam beş ay süren suskunluğun ardından, konuyu, direnişle kendi uygun gördüğü biçimde ve taleplerle ilişkilirmek, tecride karşı mücadeleyi güçlendirmek olanağı değil de, “Kürt milliyetçileri”ni eleştirme fırsatı olarak gündemleştirmesi başka türlü açıklanabilir mi?

Marx Ve Engels'te Ekoloji

Ziya Ulusoy

Marx ve Engels kapitalizmin insan-doğa ilişkisinde metabolik yarığa ve ayrılığa yol açtığını açıkça tarif ettiler. Komünizmin, doğaya zarar vermeyecek bir üretim tarzını geliştirmesi ve insan-doğa birliğini bu kez üst düzeyde gerçekleştirmesi gerektiğini vurguladılar. Kapitalizmin yarattığı maddi nesnel koşulların, insan-doğa ayrılığını ve metabolik yarılmayı gidermeye, insan-doğa birliğini sağlamaya ve ekolojik kurtuluşu gerçekleştirmeye elverişli olanaklar yarattığını, öznel koşulların ise ancak kapitalizmi tasfiye edecek toplumsal mülkiyet altındaki gelişmeyle sağlanabileceğini açıklığa kavuşturdular.

İnsan, felsefe, din ve edebiyattan önce, yemek, içmek, giyinmek ve barınmak zorundadır. Bu zorunluluk nedeniyle toplumsal insan olmaya başlar başlamaz, doğayla emek harcadığı bir ilişki içerisinde var olagelmıştır. Toplumsal insanın evriminin vardığı düzey, doğayla ilişkisinde emek sürecini hangi tarzda gerçekleştireceğini belirler ve sonraki aşamanın maddi koşullarını yaratır.

Kapitalizm, insan-doğa arasındaki emek sürecinin sınırlarını yıkıp geçer. Bununla, üretim kıtlığının giderek aşılmasını sağlarken, üretici emekçiyi bu üretimin sonuçlarından ancak işgücünü yenileyebilecek kadar yararlandırır; fazla nüfus –işsizliği– yaratarak açlığa mahkum ederken, artideğeri küçük bir azınlığın elinde toplar.

Kapitalizmin bugünkü koşullarında, artideğer, kapitalist dünya tekellerinin hakimiyet altına aldıkları dünya çapındaki üretim zinciriyle gerçekleşmekte, yine dünya mali tekelleri, hakimiyet altına aldıkları karın büyük çoğunluğunu tekelci tarzda gasp etmektedirler. Bilim ve teknolojiyi de kendi tekellerinde tutarak, karlarını azamileştirmenin aracı kılmaktadırlar. Bunu, gerekli emek zamanını kısaltmanın aracı olarak kullanmalarına karşılık, çalışma saatlerini uzun tutmaya devam ederek, emekçi insanlığın yeteneklerini geliştirmesinin engeli yapmaktadırlar.

Özellikle 2008 kapitalist dünya krizi açığa çıkardı ki, dünya tekellerinin hakimiyetindeki kapitalizm, varoluşsal kriz içinde, fazla sermaye ve fazla nüfusu yan yana getirme,

üretici güçleri geliştirme yeteneğini yitirmiştir.

Kriz içindeki dünya kapitalizminin egemeni tekeller, artıdeğer oranını yükselterek kar kütlesini korumak için, bir yandan uzun çalışma saatlerine başvurarak işçi sınıfının haklarını geriye götürmekte, diğer yandan hayali sermaye oyun alanı finans ağlarından kar kapmakta, devletleri eliyle dünyanın değişik bölgelerindeki savaşları ve silahlanmayı kısıktarak silah sanayisini ve ticaretini geliştirmekte, işgaller aracılığıyla pazar ve hammadde gaspına girişmektedirler.

Kapitalizm, Marx ve Engels'in zamanından bugüne, kar maksimizasyonuna bağlı olarak emekçinin işgücü talanını zirveye vardiirmakta ve kronik işsizliği yasa katına çıkararak emekçilerin bu kesimini sefaletin en diplerine itmekte, bütün bunları doğanın talanıyla birlikte yapmaktadır.

Bugün dünya tekellerinin egemenliğindeki kapitalizm, gerek emperyalist devletlerin devasa militarist gücüyle, gerekse mali-ekonomik sö-

mürgeleştirdiği ülkelerdeki egemen burjuvazilerin militarist gücüyle, dışarda ve içerde, insan emek-gücünün ve doğanın talanını zirveye vardiirmiştir. Bu durum, doğa-insan ilişkisinde sürdürülebilir bir insani gelişme imkanını gitgide tüketmiş, doğanın artık neredeyse geri döndürülemez düzeyde tahribatıyla ekolojik krize yol açmıştır.

Bu koşullarda, proletarya ve ezilenlerin sömürüden kurtuluşu da, onların yaşam alanı olan doğayı yeniden insani gelişmeyle uyumlu hale sokacak doğanın kurtuluşu da, dünya mali tekellerinin egemenliğine karşı devrimlerde birleşmiş durumdadır. Emekçinin kurtuluşu ve ekolojik kurtuluş kopmaz bağlarla birbirine bağlanmıştır.

Buna rağmen, ekolojik kurtuluş için mücadeleyi, dünya mali tekellerinin hakimiyetini yıkacak proletar devrimlerden koparak ele alan görüşler gelişmektedir. Bu görüşler, sosyalizmi ve bu mücadelenin teorik kurucuları Marx ve Engels'i de, do-

ğanın geri döndürülemez tahribatına yol açan kapitalizmle aynı cephede göstermekte ya da en azından ekolojije kör kalmakla eleştirmektedirler.

Gerçeğin böyle olmadığını ortaya koymak ve Marx ve Engels'in insani gelişmeyi doğayla uyumlu kılan bir ekolojik görüşe sahip olduklarını kanıtlamak komünist hareketin görevidir.

Tarihsel materyalizmin, sosyalizm ve komünizm için mücadelenin kurucuları olarak Marx ve Engels, kapitalizmin en uzlaşmaz eleştirisini yaptılar.

Onlar, kapitalizmin emekçi insanı artan oranda ve sürekli olarak mülksüzleştirerek proleterleştirmekte olduğunu, bir yandan emeğin ürünü devasa zenginlikleri sermayenin elinde toplarken, mülksüzleştirdiği çoğunluğu nasıl yoksulluk denizine ittiğini, azınlık için sefahat ve güzellik üretirken, çoğunluk için sefalet ve fiziki tahribat ürettiğini ortaya koydular. Kapitalizmin ortaya çıkardığı mezar kazıcısı proletaryanın tarihsel görevinin, toplumsal devrimle kendisinin ve tüm ezilenlerin kurtuluşunu gerçekleştirmek olduğunu formüle ettiler.

Fakat onlar bununla yetinmediler. Doğa ile toplumsal insan ilişkisini de ele aldılar.

Marx ve Engels, insanı, doğanın ondan koparılması olanaksız bir ürünü olarak gördüler. Engels bunu yalnız biçimde ifade eder:

“Hiçbir şekilde, başka bir topluluğa egemen olan bir fatih, doğa dışında bulunan bir kişi gibi, doğaya egemen değiliz; tersine, etimiz, kanımız

*ve beynimizle ondan bir parçayız, onun tam ortasındayız.”*¹

Marx ise bunu başka bir biçimde ve doğanın özel mülkiyet edinilmesi eleştirisinde ifade eder:

“Toplumun daha yüksek bir ekonomik formundan bakıldığında, dünyanın, bireylerin özel mülkiyetinde olması, bir insanın diğer bir insanın özel mülkiyetinde olması kadar saçmadır. Hatta bütün bir toplum, bir ulus veya aynı anda var olan tüm toplumlar, gezegenin sahibi değildir. Gezegenin sadece maliki, intifa hak-

Bu koşullarda, prole-
tarya ve ezilenlerin
sömürüden kurtuluşu
da, onların yaşam alanı
olan doğayı yeniden
insani gelişmeyle uyumlu
hale sokacak doğanın
kurtuluşu da, dünya mali
tekellerinin egemenliğine
karşı devrimlerde
birleşmiş durumdadır.

*kı sahibidirler ve meskenin dost canlısı sakinleri gibi gezegeni gelecek nesillere iyi durumda devretmeleri gerekir.”*²

Kapitalist, kar için üretimi amaçladığı için, insanın emek faaliyetini bu amaç doğrultusunda yönetir ve sermayenin genişletilmiş yeniden üretimine tabi kılarak kısa zamanda kar elde etmeyi hedefler. Bunun dışında diğer şeylerle, örneğin fazla nüfusun açlığıyla nasıl ki asla ilgilenmezse, bu

[1] Friedrich Engels, Doğanın Diyalektiği, Sol Yayınları, s. 229.

[2] Karl Marx, Capital: Volume Three (Progress Publishers, 1978), s. 776.

karakteristik özelliği doğayla ilişkide de geçerlidir. Engels bunu, Küba'da kahve üretimindeki İspanyol tarımcının faaliyetini örneklendirirken belirtir. Doğayı uzun dönemde kalıcı olarak tahrip etmesinin bu tarımcı için hiçbir önem taşımadığını vurgular:

“Küba'da dağ yamaçlarındaki ormanları yakarak en verimli kahve ağacının bir kuşağına yetecek gübreyi bunların külünden sağlayan İspanyol tarımcılarını, sonradan şiddetli tropikal yağmurların artık korunamayan üst toprak tabakasını alıp gö-

Engels'in bu bakış açısı, bugüne uyarlandığında, kapitalizmin yarattığı ve telafisi bugün neredeyse olanaklı olmayan tahribatın öcünün doğa tarafından çok daha acımasızca alınacağı, geri dönülemez bir ekolojik yıkım düzeyine ulaşacağı anlamına gelir.

türmesi ve geriye yalnız çıplak kayalar bırakması ilgilendirir miydi?”³

Engels, Doğanın Diyalektiği'ndeki makalelerinden birinde, kapitalizmin üretimi devasa geliştirmesinin temel sonuçlarından birini, insanın yaşam alanına, doğaya verdiği zararı anlatır:

“Doğa üzerinde kazandığımız zaferlerden dolayı kendimizi pek fazla övmeyelim. Böyle her zafer için doğa bizden öcünü alır. Her zaferin bek-

lediğimiz sonuçları ilk planda sağladığı doğrudur, ama ikinci ve üçüncü planda da büyük çoğunlukla ilk sonuçları ortadan kaldıran, bambaşka, önceden görülmeyen etkileri vardır. Mezopotamya, Yunanistan, Küçük Asya ve başka yerlerde işlenecek toprak elde etmek için ormanları yok eden insanlar, ormanlarla birlikte nem koruyan ve biriktiren merkezlerin ellerinden gittiğini, bu ülkelerin şimdiki çölleşmiş durumuna ortam hazırladıklarını akıllarına hiç getirmiyorlardı. Alpler'deki İtalyanlar, dağların kuzey yamaçlarında dikkatle korunan çam ormanlarını güney yamaçlarında yok ederken, bölgelelerinde sütçülük sanayiinin köklerini kazıdıklarını sezemiyorlardı.”⁴

Engels'in bu bakış açısı, bugüne uyarlandığında, kapitalizmin yarattığı ve telafisi bugün neredeyse olanaklı olmayan, yakın zamandaysa tamamen olanaksız olacak tahribatın öcünün doğa tarafından çok daha acımasızca alınacağı, geri dönülemez bir ekolojik yıkım düzeyine ulaşacağı anlamına gelir. Kapitalizmin yarattığı tahribat sonucu insan yaşamının temeli olarak doğanın bu elverişliliğini yitireceği gerçeğini, Engels'in yüzyıldan daha fazla zaman öncesinden eleştirel olarak ortaya konduğunu gösterir.

Marx da, kapitalist tarımın hem “toprağın bereketinin sürmesi için gerekli koşulları tahrip ettiğini”, hem de “kentli işçi sağlığını tahrip ettiğini” vurgulayarak, benzer bir eleştiriyi yapar.⁵ “Kapitalist üretim... teknolo-

[3] Engels, Doğanın Diyalektiği, s. 232.

[4] Engels, age, s. 228.

[5] Karl Marx, Kapital 1. Cilt, Sol Yayınları, 1967, s. 505.

jiyi geliştirir ve ancak bütün zenginliğin asıl kaynağını, yani toprağı ve emekçiyi kurutarak çeşitli süreçleri toplumsal bir bütün içinde bileştirir.”⁶

İnsan, doğanın ayrılamaz bir unsuru olduğu gibi, yaşamı ve devamı için doğayla zorunlu bir alma-verme ilişkisi içindedir. Bu işlevi gören emektir. Marx'ın vurguladığı gibi, *“Emek öncelikle, insan ve doğa arasında, insanın kendi hareketleri ile kendisi ve doğa arasındaki metabolizmaya aracılık ettiği, düzenlediği ve kontrol ettiği bir süreçtir.”⁷*

Fakat kapitalizm, emek sürecini nasıl ki kar amacının egemenliğinde yönetirse, insan yaşamının vazgeçilmez koşulu olan havayı ve suyu kirletmekten geri durmaz, toprağı toplumsal faydalı olacak niteliğinden çıkaracak, hammaddeleri doğayı tahrip edecek tarzda kullanır. Doğayı insani gelişmenin uyumlu koşulu olmaktan çıkarır. Temel yasası kar ve azami kar olan kapitalizm, bu sonuca kaçınılmaz olarak yol açar.

Marx ve Engels, kapitalizmin havayı ve suyu kirletmesini, toprağı tüketmesini, doğayı emekçinin insani gelişmesinin karşıtı bir niteliğe dönüştürmesini uzlaşmaz eleştiriye tabi tuttular. Ve kapitalizmin doğayı tahrip etmesi henüz geri döndürülemez bir düzeyde değilken bile bu eleştirileri yaptılar. Yukarıda alıntıladığımız görüşleri bunun kanıtıdır.

Fakat onlar aynı zamanda, kapitalizmin yapısal çelişkisi olarak, öte yandan kaçınılmaz biçimde insanın çok yönlü gelişmesinin maddi-nesnel temelini yarattığını vurguladılar.

Maddi Temele Vurgu Kapitalist Üreticiliğe Övgü Değil

Evet, Marx ve Engels, kapitalizmin üretimde devrim yaptığını vurguladılar. Bütün önceki üretim tarzlarından farklı olarak kapitalizmin, üretimi sıçrattığını ve sürekli genişletilmiş yeniden üretimin başta gelen karakteristik özelliğinin bu olduğunu açıkladılar. Fakat bu vurgu ve hatta yer yer övgü, kapitalizmin, insanı çok yönlü geliştirdiği ve insan-doğa uyumlu ilişkisini taşıyan bir sistem olduğu anlamına gelmiyordu, gelmez. Da-

Kapitalizm, emek sürecini nasıl ki kar amacının egemenliğinde yönetirse, insan yaşamının vazgeçilmez koşulu olan havayı ve suyu kirletmekten geri durmaz, toprağı toplumsal faydalı niteliğinden çıkaracak, hammaddeleri doğayı tahrip edecek tarzda kullanır.

hası, Marx ve Engels'in kapitalizmin ekolojiyi tahrip ve talan etmesine kör oldukları anlamına da gelmez.

Onlar, kapitalist üretim tarzının, çelişik biçimde, üretimi durmaksızın geliştirerek zenginlik yarattığını, ama üretim araçları mülkiyetinin özel olmasını koruyarak, burjuvazinin sermayesini ve mülkiyetini biriktirdiğini, üreticileri ise sefaletle ittiğini gösterdiler. Öte yandan kapitalizmin, insan-doğa ilişkisini ge-

[6] Marx, Kapital 1. Cilt, s. 518.

[7] Marx, age, s. 283.

liştirirken, bedava yararlanarak ve mülk edinerek doğayı yağmaladığını, gelecek kuşaklara elverişsiz bir doğa bıraktığını, bunun kapitalizmin kar yasasının kaçınılmaz sonucu olarak gerçekleştiğini belirttiler.

Kapitalizm, üretimsel ve toplumsal alanda, işgücünü talan ettiği emekçileri proleterleştirerek mezar kazıcısını, sistemini yok edecek sınıfi sürekli büyüttüğü için kendi tasfiyesinin de maddi koşullarını yaratır. Marx ve Engels, teorilerinin temelini bu gerçeğe dayandırdılar.

Benzer biçimde, doğayı sürekli ve sınırsızca talan eden kapitalizm, aynı zamanda gerekli emeği kısaltarak, proletaryanın ve emekçi insanlığın boş zamanının çoğalmasının, çok yönlü yeteneklerinin gelişmesinin maddi koşullarını da yaratır.

Benzer biçimde, doğayı sürekli ve sınırsızca talan eden kapitalizm, aynı zamanda gerekli emeği kısaltarak, proletaryanın ve emekçi insanlığın boş zamanının çoğalmasının, çok yönlü yeteneklerinin gelişmesinin maddi koşullarını da yaratır. Bunlar, bir başka ifadeyle, proletaryanın özel mülkiyeti toplumsal mülkiyete dönüştürerek, komünizm yoluyla insanın hem çok yönlü yeteneklerini geliştirmesinin, hem de doğayla uyumlu üretimi geliştirmesinin de maddi koşullarıdır.

Bunlar, kapitalizmin çelişkili yapısının sonuçlarıdır.

Marx ve Engels'in bu temel çelişkidenden kaynaklanan sonuçlara vurgu yapmaları, tartıştığımız konu açısından, onların kapitalizmi ve sonuçlarını savundukları anlamına gelmez. Nasıl ki, kapitalizmin üretimi sıçratması, dolayısıyla zenginliği sıçramalı biriktirmesi, onu üreten işçi sınıfının yoksullaşmasıyla ve emekçilerin mülksüzleştirilmesiyle sonuçlanıyorsa, bu durum, kapitalizmin temel çelişkisinden kaynaklanan diğer başlıca sorunlar ve sonuçlar için de geçerlidir.

Burjuvazinin aşırı kar yasasına dayanan üretimi, üretim için üretime yol açarak, doğanın geri döndürülemez tahribatıyla sonuçlanıyor. Fakat burjuvazi, üretimi geliştirip gerekli emek zamanını kısaltmakla, yalnızca artıdeğeri ve kar kütlesini artırmakla kalmıyor, insanın çok yönlü yeteneklerinin geliştirilebilmesinin maddi koşullarını da yaratmış oluyor. Bu kapitalizmin onulmaz çelişkili yapısını gösteriyor.

Marx ve Engels, bu maddi temel üzerinde komünizmin kurulabileceğini belirtirlerken, bunun kapitalizmin tasfiyesi ve toplumsal mülkiyetin gerçekleştirilmesi mücadelesi yoluyla olacağını teorisini inşa ettiler.

Aynı zamanda kapitalizmin, hava, su ve toprağı tahrip etmesini eleştirdiler. Ekolojik krize ilişkin kesin sonuçlar ve çözümler ortaya koymadıysalar da, insan-doğa uyumluluğu temelindeki üretimin önemini atını çizdiler. Dahası, kapitalizmin yarattığı maddi koşullar üzerinde kuracağı öngördükleri komünizmde, çok yönlü yetenekleri gelişecek in-

sanın aynı zamanda doğayla uyumlu üretimi geliştireceğini vurgulamakla, ekolojik kurtuluş teorisine başlangıç olacak görüşler ortaya koydular.

Dolayısıyla, kapitalist üretkenliğin toplumsal mülkiyet için elverişli maddi koşullar yaratmasına vurgu yapmaları, Marx ve Engels'in kapitalist üretimle aynı cephede yer aldıklarını göstermediği gibi, onun yol açtığı doğa tahribatına kör oldukları ya da nötr davrandıkları anlamına da gelmez. Zira kendilerinin doğrudan kapitalizmin doğa tahribatına karşı uzlaşmaz eleştirileri, metabolik yarılma görüşleri, doğayla uyumlu ilişki önerileri, insan-doğa ilişkisine nötr/kör yaklaşmadıklarını fazlasıyla kanıtlar.

Doğanın Kör Güçlerine Egemenlik

Marx ve Engels, komünist toplumda insanın doğaya egemenliğinden bahsettiler: “*Sonunda kendi öz toplumsal örgüt biçiminin efendisi olan insan, aynı zamanda, doğanın egemeni ve kendisinin efendisi olur – özgür olur.*”⁸

İnsan, doğanın bir unsuru olarak, doğayı tümünden egemenliği altına alamaz; Marx ve Engels de bunu asla ileri sürmediler. Marx ve Engels, toplumsal insanın yalnızca doğanın kör güçlerine egemen olması gerektiği görüşünü kararlıca dile getirdiler. Toplumsal insanın tarihi gelişiminin de bu olduğunu vurguladılar.

Doğanın kör güçlerini –insana, toprağa ve canlılara zarar veren güçlerini– egemenlik altına almak demek, insana ve yaşam alanına, canlı türlerine yönelik zararları önlemek demektir. İnsan bu yeteneği ancak

tarihsel gelişme sürecinde sağlayabilir, bu yeteneği üretim tarzı ve toplum biçimine bağlı olarak değişik düzeylerde ve hızlarda geliştirebilir.

Kapitalizm de toplumsal insana, doğanın yasalarını tanıma ve bunlardan yararlanarak ve teknikteki gelişme seviyesini kullanarak doğanın kör güçlerinin verdiği zararları önleyebilme olanağını maddeten sağlar. Ancak kapitalizm bu olanağı kısa dönemdeki çıkarına, karına tabi kılar. Ötesine ihtiyaç da gerek de duymaz. Marx'a atf yaparak söyleyecek olursak, gölgesinden kar edemeyeceği ağacı, meta olarak satmak üzere keser!

Kapitalizm, toprağı sellerden korumayı ancak kapitalist işletmeciliğin olduğu alanlarla sınırlar. Bununla kalmaz, kimyasallarla toprağı verimli olmaktan çıkarır, verimini tüketir, dahası insan yaşamına zararlı hale getirir. Depremden insanı korumayı yalnızca karlı konut inşasıyla sınırlı tutar. Dahası, kapitalist sanayi işlet-

[8] Friedrich Engels, Ütopik ve Bilimsel Sosyalizm, Sol Yayınları, s. 102.

melerinin ve enerji üretiminin doğayı geri döndürülemez tarzda tahrip etmesini, ekolojik kriz yaratmasını önemsemez.

Ekolojik felaketlerin alabildiğine çığırından çıktığı koşullarda, kapitalizmin sağladığı devasa zenginliklerle kapitalistler için dünyada veya başka bir gezegende korunaklı bir hayat sağlanabilir, ama bu da kapitalizmin kar yasasının işletildiği tarzda, tıpkı uzaya gezinin kar amaçlı bir işkoluna dönüştürülmesinde olduğu gibi, lüks tüketim aracı üretiminin

İnsan, doğanın bir unsuru olarak, doğayı tümenden egemenliği altına alamaz; Marx ve Engels de bunu asla ileri sürmediler. Marx ve Engels, toplumsal insanın yalnızca doğanın kör güçlerine egemen olması gerektiği görüşünü kararlıca dile getirdiler.

bir nevi devamı olarak yapılabilir.

Sosyalizm ve komünizm mücadelenin bilimsel teorisinin kurucuları ise, kapitalizmin, insanın doğa yasalarını daha çok anlamasına ve bu yasaların bilgisini insan-doğa uyumluluğu içinde çok daha etkin kullanabilmesine nesnel maddi olanaklar yarattığını belirttiler. Kapitalizmin bu olanakların kullanılmasını dizginlediğini, komünizmin ise bu olanakları “*kendi toplumsal koşulları-*

nın egemeni” haline gelecek insanın kullanımına özgür bırakacağını vurguladılar: “*Doğaya... onun üzerinde kurduğumuz bütün egemenlik, başka bütün yaratıklardan önce onun yasalarını tanıma ve doğru olarak uygulayabilme üstünlüğüne sahip olmamızdan öte gitmez.*”⁹

Bu bölümde yer verilen iki alıntıdaki görüşlerin birbirleriyle çeliştikleri iddia edilebilir. Ekolojik yıkıma karşı mücadeleyi kapitalizme karşı komünizm için mücadeleden ayıran görüşün sahipleri, bu çelişkiye dikkat çekerek, hatta ikincisinde ifade edilen görüşü yok sayarak, Marx ve Engels’i, kapitalistler gibi insanın doğaya hakim olması gerektiği anlayışına sahip olmakla itham ediyorlar.

Bu kesinlikle yanlıştır. Onlara savunmadıkları bir görüşü atfetmektir. Marx ve Engels, konuya ilişkin ifadelerinde, komünizmde “*insanın doğaya egemen olacağını*” belirtmişlerdir. Ama egemenlik sözcüğüyle kastettikleri anlamsal içerik, Marx’ın toplumsal mülkiyet altında doğaya hakimiyetin içini “*gelecek kuşaklara iyi koşullarda devretme*” olarak doldurduğunu dikkate aldığımızda, Engels’in insanın doğaya egemenliğini “*onun yasalarını tanıma ve doğru olarak uygulayabilme üstünlüğüne sahip olmamızdan öte gitmez*” şeklinde anlamlandırmasıyla birlikte yorumladığımızda, kesinlikle kapitalizmden temelden farklı olarak, doğa yasalarını anlamak ve doğanın kör güçlerine egemen olmakla özdeştir.

[9] Engels, Doğanın Diyalektiği, s. 229.

Emekçiyi Emegün Koşullarından Ayırma Ve Metabolik Yarık Eleştirisi

Marksizmin kurucularının temel bir teorik argümanı, kapitalizmin, zanaatçıyı ve küçük mülk sahibi köylü emekçiyi, üretim araçlarına sahip olmaktan kopardığı, hiçbir mülkiyete sahip olmayan ve yaşamak için yalnızca işgücünü satmak zorunda kalan işçiye dönüştürdüğüdür. Daha sı emekçi, üretim araçlarının eklentisine dönüştürülmüştür.

Marx ve Engels, buradan hareketle, kapitalizmin emekçi ile ürünü arasındaki ilişkiyi, tam bir ayrılığa, antagonist karşıtlığa dönüştürdüğünü, toplumsal mülkiyetin gerçekleştirilmesiyle, bu karşıtlığın ortadan kaldırılarak, emekçi ile üretim araçları ve emegün koşulları arasında birliğin sağlanacağını öne sürmüş ve savunmuşlardır:

Kapitalizm, “*emekçi insan ile emegünün araçları arasında var olan özgül birliğin bölünmesi*”dir. Komünizm ise, “*özgül birliği yeni bir tarihsel form içinde yeniden kuracak*” olan “*üretim tarzında yeni ve köklü bir devrim*”dir.¹⁰ Başka bir ifadeyle komünizm, “*emegün ve işçinin emek koşullarından koparılıp birbirinden bağımsız güçler haline gelmesi*”nin “*tarihsel tersyüz edilişi*”dir.¹¹ Kapitalizmin ücret sistemi altında “*üretim araçları işçiyi kullanır*”, komünizmde “*işçiler, özneleşerek, üretim araçlarını,*

kendileri için zenginlik üretmede kullanır.”¹²

Marx ve Engels benzer görüşleri insan-doğa ilişkisinde de dile getirmişlerdir:

Kapitalizmde “*doğanın ve bilimin güçleri... sermayenin güçleri olarak emekçilerle karşıtlaşır.*”¹³ “*Bilim, doğal güçler ve emegün büyük çaplı ürünleri*” yalnızca “*emek sömürüsünün, artıdeğer çıkarmanın araçları olarak*” kullanılır.¹⁴ Kapitalizmin kent ve kır arasındaki zıtları, “*yaşamın doğal yasalarının sağladığı toplumsal değiş tokuşun sürekliliğinden onulmaz bir kırılma*” yaratır.¹⁵

Marx ve Engels, kapitalizmin insan ve doğa arasında metabolik yarık yarattığı, insan-doğa ilişkisinde karşıtlık meydana getirdiği tezini ileri sürdüler. Bunu antagonist bir karşıtlık düzeyinde koymadıysa da, komünizmin yeniden insan-doğa birliğini –ilkel komünal toplumunkinden daha üst düzeyde– sağlayacağını, sağlaması gerektiğini tartışma götürmez biçimde ortaya koydular.

Marx ve Engels’in kapitalizmin yarattığı insan-doğa ayrılığını ve metabolik yarılmayı antagonist karşıtlık düzeyinde ele almamalarını, o günün koşullarında ekolojik tahribat düzeyinin göreceliliğinden gelen bir eksiklik olarak görebiliriz. Fakat yine onların, ekolojik kurtuluşun kapitalizmin tasfiyesiyle ve toplumsal mülkiyetin gerçekleştirilmesiyle sağlanacağını tartışma götürmez tarzda

[10] Karl Marx, Ücret Fiyat ve Kar, Sol Yayınları, 1976, s. 39.

[11] Karl Marx, Artı-değer Teorileri, Cilt 2, Sol Yayınları 1971, s. 271-2.

[12] Karl Marx, Artı-değer Teorileri Cilt 1, Sol Yayınları, 1968, s. 580.

[13] Marx, age, s. 391.

[14] Marx, age, s. 391-2.

[15] Karl Marx, Kapital Cilt 3, Sol Yayınları, 1967, s. 813.

ortaya koymaları, bu eksikliği gidercek bakış açısını da bizzat sundukları anlamına gelir.

Sonuç Yerine

Marx ve Engels kapitalizmin insan-doğa ilişkisinde metabolik yarığa ve ayrılığa yol açtığını açıkça tarif ettiler. Komünizmin, doğaya zarar vermeyecek bir üretim tarzını geliştirmesi ve insan-doğa birliğini bu kez üst düzeyde gerçekleştirmesi gerektiğini vurguladılar.

İnsanın doğaya hakimiyetini, doğa yasalarını daha çok keşfederek anlama, bunlara uyumluluk içinde doğadan yararlanma ve doğanın insana ve canlılara zarar veren kör güçlerini kontrol altına alma olarak içeriklendirdiler.

Kapitalizmin yarattığı maddi nesnel koşulların, insan-doğa ayrılığını ve metabolik yarılmayı gidermeye, insan-doğa birliğini sağlamaya ve ekolojik kurtuluşu gerçekleştirmeye elverişli olanaklar yarattığını, öznel koşulların ise ancak kapitalizmi tasfiye edecek toplumsal mülkiyet altındaki gelişmeyle sağlanabileceğini açıklığa kavuşturdular.

Doğa-insan ilişkisi açısından özgürlük dünyasının ancak maddi alanın ötesinden başlayabileceğine dair vurguları, bu anlayışı berrak bir netlikle ortaya koyar:

“Bu alanda özgürlük ancak doğanın kör güçlerinin önüne katılmak yerine, doğayla olan karşılıklı ilişkilerini rasyonel bir biçimde düzenle-

*yen ve doğayı ortak bir denetim altına sokan toplumsal insan, ortaklaşa üreticiler tarafından gerçekleştirilebilir; ve bu, en az enerji harcamasıyla ve insan doğasına en uygun ve en layık koşullar altında başarılıdır. Ama gene de bu, bir zorunluluk alemi olmakta devam eder. Gerçek özgürlük alemi, kendi başına bir amaç olarak insan enerjisinin gelişmesi, bunun ötesinde başlar; ama bu da ancak temelindeki bu zorunluluklar alemi ile serpilip gelişebilir. İşgününün kısaltılması onun temel önkoşuludur.”*¹⁶

Marx ve Engels’te ekolojiye körlük veya kapitalizm yandaşlığı bulan eleştirileri kapsayan görüşler, gerçeği araştırıp bulma zahmetime katlanmayanların ve ekolojik kurtuluş mücadelesini kapitalizmden kurtuluş mücadelesinden ayıranların görüşleridir.

Gelişen ama ihtiyaçları artan toplumsal insanın doğayla uyumluluk içinde kendisini geliştirmesinin ve yine doğayı gelecek kuşaklara çok daha elverişli haliyle bırakmasının ancak komünizmde gerçekleşebileceğini; kapitalizme karşı ve komünizm için mücadeleden koparılmış bir ekoloji mücadelesinin, ekolojik çöküşe gidişi kısmen frenlemenin ve görelî iyileştirmeler elde etmenin ilerisinde bir sonuç sağlayamayacağına belirtelim. Ekolojik krizden kurtuluşu, kapitalist sömürden kurtuluşla beraber, dünya çapında büyümeye devam eden ve mücadelesi daha da uluslararasılaşan proletarya gerçekleştirebilir.

[16] Marx, *age*, s. 720.

Çevreciler, Yeşiller Ve Ekolojistler

Cemil Aksu

Çevre kelimesinin yaygın kullanımı, içinde yaşadığımız doğa, yani insanı çevreleyen ancak insan dışı biyo-fiziksel dünyadır. Doğa, insanın dışındadır. Dolayısıyla çevre-cilik, salt insanın gereksinimleri etrafında belirlenmiş bir anlayışı yansıtmaktadır. Meselenin bu temelde alınması, sorunların tanımlanmasını, çözüm önerileri ve mücadele biçimlerini belirler. Çevreciler, insana, topluma etkisi bakımından, en fazlasından gelecek nesillerin “doğa (ve) kaynaklarından yararlanması” ilkesi gereği, hükümet ve şirketlere karşı, uygulamalarında “çevresel etki”nin göz önünde bulundurulması, sorunların bu çerçevede düzeltilmesi için mücadele ederler.

Türkiye’de AKP’li yıllara denk düşen enerji ve inşaat odaklı kalkınma politikalarının kentsel ve kırsal alanda yarattığı yıkıma karşı gelişen hareketler kendilerini genellikle çevreci, doğa savunucusu, yaşam alanı savunucusu gibi adlarla tanımlamadı. Aynı zamanda bu hareketler, gerek “taktiksel” olarak, gerekse “ideolojik” olarak kendilerini “siyasetler üstü” olarak tanımladılar ve bunu vaz ettiler. Daha çok akademik alandan sürece dahil olanlar, mücadele içinde hem kuruculuk hem liderlik konumunda olan bazı avukatlar, sosyalist ya da anarşist aktivistler, hareketi “antikapitalist”, “ekoloji” ya da “politik ekoloji” hareketi olarak adlandırmakta, nitelendirmekte ve yahut bu adlandırmaya denk düşen bir hatta tekamül ettirmeyi savun-

maktadır. Ezcümle, ekoloji hareketi, çevrecilik, doğa ve çevre, insan ve doğa, insan ve çevre, doğa ve toplum gibi birçok kavram, tanımlama ve ayırım birbirine ikame edilerek kullanılmaktadır. Oysa bunların her biri, farklı anlamlara sahip olduğu kadar, farklı paradigmalara ve ideolojilere denk düşmektedir.

Buradaki sorun tek başına hareketi kategorize etmek değildir. Ki aslında hareket, doğası gereği sürekli değişim, dönüşüm halinde olduğu için onu mahfuzlarda tutmak mümkün değildir. Kavramsal tartışma, ayırımların netleştirilmesi, hareketin geleceğine dair bir tartışmadır. Nereden başladık, ne olduk, ama daha önemlisi ne olacağız, tartışmasıdır. Bu açıdan yaklaşıldığında, meselenin sadece kavramsal ayırımla sınırlı olmadığı,

halihazırdaki hareketlerin de dahil olduğu bir dizi arayışın ideolojik, felsefik ve politik muhtevası, örgütlenme, ortaklıklar geliştirme ya da müşterekleşme, program ve strateji gibi bir dizi tartışma için konum almak ve hareketin sorunlarıyla da buradan ilişkilenecek anlamına geldiği görülür.

Ülkemizdeki doğa ve kentsel müştereklerin (yeniden ve yeniden) sermaye tarafından iç edilmesinin yarattığı yıkıma karşı, deyim yerindeyse, “kapıdaki düşmanı kovma” havliyle ortaya çıkan yerel hareketlerin, son 15 yılın temel gündemlerinden biri haline gelmeyi başarmalarına rağmen, yaşanan bir dizi bunalımın aşılması bakımından da bu tartışma gerekli ve kaçınılmazdır. Bu yerel hareketler, örneğin, Avrupa’daki Yeşiller hareketinin bir yankısı olarak gelişen Türkiye’deki Yeşiller hareketinden bağımsız –Yeşiller sürecinde yer alan çoğu bireyin bu yerel hareketlerde de yer almasına, emeği geçmesine rağmen, örgütsel olarak bağımsız– ve ayrı bir kulvardan doğup gelişmesi bakımından olduğu kadar, hasbelkader ‘90’lı yıllarda dünyadaki tartışmalarla hemhal olarak “sosyalizm”, “yeşil sosyalizm”,

“ekoloji”, “yeşil (sol) politika”, “ekolojik kriz/yıkım” tartışmalarını ülkemize getiren emekçi sol, sosyalist hareketlerin dışından gelişmiş olması bakımından da özgündür. Bu özgünlük temelinde, sadece bu hareketlere dair bir özgünlük müdür yoksa daha genel siyasetin doğasını etkileyen toplumsal ve teknolojik bir dizi gelişmenin –örneğin medyanın, sosyal medyanın gelişmesinin yarattığı enformasyon ağları– nesnel sonucu mudur tartışmasından ayrı olarak, “siyasetler/ideolojiler üstülük” iddiasının Türkiye’ye özgü bir tartışma olmadığını hatırlamak gerekir.

Buradaki tartışma sadece dışımızdaki bir hareketi “anlama”, “anlamlandırma” amacı da gütmüyor. Mesele böyle bir “örgütsel pragmatizm” olarak darlaştırılmaz. Daha çok, aslında yeni sayılabilecek bir bilgi, eleştiri ve hareket olan çevre ve ekoloji hareketinden öğrenerek, teorimizi ve hareketimizi (politikamızı) yeniden kurma çabasıdır asıl olan. Ekoloji, dahil olunacak bir alan/hareket olarak değil, sosyalistlerin kendilerini ekolojist olarak yenileyerek var edecekleri bir alan/hareket olarak ele alınmalıdır.

Neoliberalizm: Müşterek Olanın Çitlenmesi

Çevresel ya da ekolojik tahribat sorunlarının, siyaset gündeminde ve bu arada ideoloji alanında kendine geniş bir yer açmasına 1960'li ve '70'li yıllarda tanıklık etmekteyiz. '68 gençlik hareketinin savaş, kültür endüstrisi, cinsel özgürlük, doğaya yabancılaşma gibi temalar etrafında geliştirdiği, hippilerin yaşam tarzlarıyla özgülünen romantizm içinde doğaya/doğallığa dönüşü ifade eden arayışlar, feryatlar yükselmeye başladığı söylenebilir. Bu yıllarda, modern sanayi toplumunu sorgulayan ütopyalar sunan ya da çevre sorunlarını ele alan Barry Commoner, Ivan Illich, Erick Scheurmann, Robert Havemann, Stuart Udall, Fritjof Capra, Rudolf Bahro, Ernest Callenbach gibi düşünürlerin kimi yapıtlarının da bu gelişimde büyük payı vardır.

Ama kapitalist gelişmenin küresel olarak doğamızda yarattığı yıkımın dünya gündemine girmesinin, onlar böyle tanımlamasa da, küresel kapitalistlerin bir kulübü olan Roma Kulübü'nün talebiyle, ABD'deki Massachusetts Teknoloji Enstitüsü'nde çalışan araştırmacılar Donella H. Meadows, Dennis L. Meadows, Jorgen Randers ve Williams W. Behrens III tarafından yazılan "Ekonomik Büyümenin Sınırları" kitabının 1972 yılında yayınlanması ile gerçekleştiği söylenebilir. Kitabın "*dünya nüfusunda,*

sanayileşmede, çevre kirlenmesinde, gıda üretiminde ve doğal kaynakların tükenmesinde bugünkü büyüme eğilimi sürecelecek olursa, gezegenimizde ekonomik büyüme gelecek yüzyıl içinde sınırına dayanacaktır"¹ temel tezi, 1972'den sonra birçok Batı ülkesinde "yeşil partiler" in de dayanak noktası oldu. 1972'de Birleşmiş Milletler öncülüğündeki Stockholm Konferansı'nın düzenlenmesi ve Dünya Çevre Günü'nün kutlanması bu konuda bir dönüm noktası olarak algılanabilir.² Sovyet-

Çevre ve ekoloji hareketinden öğrenerek, teorimizi ve hareketimizi yeniden kurma çabasıdır asıl olan. Ekoloji, dahil olunacak bir alan/hareket olarak değil, sosyalistlerin kendilerini ekolojist olarak yenileyerek var edecekleri bir alan/hareket olarak ele alınmalıdır.

ler Birliği'nin Doğu Almanya'nın Federal Almanya ile eşit haklarla toplantıya alınmamasını protesto etmek amacıyla katılmadığı bu konferans –Çin'i saymazsak– esas olarak kapitalist ülkelerin bir araya geldiği bir çalışma olmuştur. BM bünyesinde Stockholm Konferansı'ndan yirmi yıl sonra Brezilya'da Rio de Janeiro'da yapılan (Birleşmiş Mil-

[1] Donella H. Meadows, Dennis L. Meadows, Jorgen Randers, Williams W. Behrens III, Ekonomik Büyümenin Sınırları, Çev. Kemal Tosun, Duygu Sezer, İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Yayını, 1978.

[2] Aykut Çoban, Çevreciliğin İdeolojik Unsurlarının Eklemlenmesi, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 57-3.

letler Çevre ve Kalkınma Konferansı) zirve de, çevre konusundaki küresel politikaların belirlenmesinin bir basamağını oluşturmaktadır. Bu zirvede 178 ülke ve 115'ten fazla devlet başkanının bir araya gelmesi de bunu gösteriyor.³

1970'lı yılların, neoliberalizmin hem bir rasyonalite hem de küresel bir siyaset olarak doğduğu yıllar olduğunu hatırlamak gerekir. David Harvey, 1970'lerin krizinin ardından, sermayenin bu yeni birikim modelini, Marx'ın "ilk birikim" kavramı ile

Yeni bir genişleme sürecine giren sermaye, özelleştirmelerle eğitimden sağlığa, altyapı yatırımlarına kadar birçok alanda ulus-devletin yerini alırken, başta su kaynakları olmak üzere doğa müştereklerinin de yeni bir çitleme dalgasına girdi.

özdeş tuttuğu "mülsüzleştirme yoluyla birikim" olarak, "yeni emperyalizm" diye tanımlar.⁴ Dolayısıyla "büyümenin sınırları" tartışmasının, küresel olarak "müşterekler" in emperyalist ülkeler, BM, DB, IMF gibi ulus üstü kurumlar tarafından yönetilmesinden başka bir şeyi ifade etmeyen "sürdürülebilir kalkınma"

politikalarına evrildiğini görmek hiç de şaşırtıcı olmuyor.

Neoliberalizmle birlikte yeni bir genişleme sürecine giren sermaye, özelleştirmelerle eğitimden sağlığa, altyapı yatırımlarına kadar birçok alanda ulus-devletin yerini alırken, başta su kaynakları olmak üzere doğa müştereklerinin de yeni bir çitleme dalgasına girdi. Neoliberal politikalarla birlikte, her şeyi şirketlerin faaliyet alanı haline getirerek, yani özelleştirerek birikim krizini aşmaya çalıştı. Bu temelde, başta emekçilerin yaratıcı gücünün en ucuz şekilde köleleştirilmesinden Dünya Ticaret Örgütü tarafından gündeme getirilen fikri mülkiyet hakları, genetik materyalin patent ve lisans haklarının çitlenmesi, hava, su, orman gibi küresel müşterekler ile kültürel biçimler, ürünler, miras ve yaratıcılık gibi kültürel müştereklerin çevrelenmesi ve metalaştırılması, üniversiteler gibi kamu hizmeti veren kurumların özelleştirilmesi ve kamu hizmetlerinin (su, elektrik gibi) piyasalaştırılmasına kadar küresel düzeyde toplumsal müştereklerin yeni bir metalaştırma ve çitleme hareketiyle karşı karşıya kalındı.⁵ "1980'ler boyunca, eski çitlemelere karşı ortaya çıkan Diggers, Levellers gibi popüler politik hareketler ve köylü ayaklanmalarına benzer şekilde Meksika'dan Doğu Afrika'ya, Hindistan, Sri Lanka ve Endonezya'ya 'yeni çitleme hareketi' karşı müşterek toprakları koru-

[3] Bülent Duru, Türkiye'de Çevrenin Siyasallaşması: Yeşiller Partisi Deneyimi, Mülkiye Dergisi, Cilt 26, Sayı 236, 2002. (<https://bulentduru.wordpress.com/2017/09/20/turkiyede-cevrenin-siyasallasmasi-yesiller-partisi-deneyimi/>)

[4] David Harvey, "Yeni" Emperyalizm: Mülsüzleştirme Yoluyla Birikim, Çev. Evren Mehmet Dinçer, Praksis, 11, s. 23-48. (<http://www.praksis.org/wp-content/uploads/2011/07/011-02.pdf>)

[5] Begüm Özden Fırat, Kentsel Müşterekleri Yaratmak, Kolektif/Ekososyalist Dergisi, Sayı 12/14, 2012.

mak adına bir dizi halk ayaklanması (etnik çatışma, kabile savaşları gibi adlandırmalarla gölgelendirilerek) yaşandı. Müşterekleri savunmak adına yükselen bu mücadeleler sadece 'üçüncü dünya'nın kırsal halk ayaklanmalarıyla sınırlı değildi. Aynı dönemde Amsterdam, Berlin, New York ve Londra'da işgalciler, evsizler ve yoksullar sadece barınma sorunu için değil, müşterek mekanları geri almak için de sokaktaydılar."⁶ Bu hareketlere, nükleer santrallere karşı hareketleri, Latin Amerika'daki "Topraksızlar Hareketi"ni ve suyun özelleştirilmesine karşı verilen mücadeleleri, baraj karşıtı hareketleri de ekleyebiliriz.

Bu gelişmelere bağlı olarak, eski korumacı anlayışın yerine, çevreci hareket, ekoloji ve ekoloji hareketi gibi toplumsal ve siyasal anlamlar ihtiva eder olmuşlardır. Devletlerarası görüşmelerden farklı olarak, tabandan gelişen bu yeni çevreci ve ekolojistlerle birlikte de politik, ideolojik yeni tartışmalar boy vermiştir. Çevreci veya ekolojist eleştirileri ekonomik gelişmeye karşı akıldışılık olarak görenler (Rio Konferansı'ndan hemen önce "Heidelberg Çağrısı" olarak bilinen ve aralarında 62 Nobel Ödülü sahibi bilim insanının da bulunduğu grubun ortaklaşa yayınladığı bildiri) ya da "azgelişmiş ülkeler"in gelişimi önünde engel görenler olduğu gibi, "ekolojik süreçlerde minimum bozulma", "madde ve enerjinin maksimum korunması", "durağan bir nüfus" gibi ilkelerle yerleşik partilerden ideolojik olarak farklılık iddiasında olan yeşil par-

tilere, çevresel yıkımı kapitalizmle bağlantılandıran politik ekolojist, ekososyalist gruplara, kapitalizm eleştirisini daha kökensele ve mistik düzeyde yapan "derin ekolojistler"e, birçok farklılık doğmuştur.

Her biri kendi içinde bazı farklılıklar içerse de, bu hareketleri politik açıdan çevreci, yeşil ve ekolojist hareketler olarak sınıflandırabiliriz. Sorunları tekil olaylar olarak ele alıp, engelleyici, korumacı tedbirlerinin geliştirilmesi için mücadele eden kuruluşları çevreci hareketler

Politik ekoloji hareketleri kategorisini ise, yeşillerin aksine, ekolojik krizin nedeni tek başına kapitalizm olmasa bile, sorunun ancak kapitalizmin aşılması ile birlikte çözülebileceğini savunan anarşist, sosyalist, komünalist hareketleri tasnif için kullanabiliriz.

olarak adlandırabiliriz. Bu hareketlerin bir kısmı, çoğu zaman çevreyi kirletici şirketlerin finanse ettikleri "sivil toplum kuruluşları" oldukları gibi, meskun mahaldeki sakinlerin bir araya geldiği yurttaş girişimleri de olabilir.

Yeşil hareketleri ise, ekolojik kriz ve iklim krizi gibi olguları hükümetlerin, şirketlerin yanlış ve dolayısıyla da önlenemez politikalarının sonuçları olarak gören, "yeşil kapitalizm"i savunan hareketler olarak tanımla-

[6] B.Ö. Fırat, age.

yabiliriz. Politik ekoloji hareketleri kategorisini ise, yeşillerin aksine, ekolojik krizin nedeni tek başına kapitalizm olmasa bile, sorunun ancak kapitalizmin aşılması ile birlikte çözülebileceğini savunan anarşist, sosyalist, komünalist hareketleri tasnif için kullanabiliriz. Bu her grup, kendi içinde de, örgütlenme türleri, eylem biçimleri, amaçları bakımından alt gruplara ayrılabilir.⁷

Çevrecilik

Hareketler arasında tasnif yapmamızı sağlayan temel konulardan biri,

Mekansal ölçekten bağımsız olarak doğaya zarar veren sayısız kirletici ve yıkıcı faaliyet söz konusudur. Ayrıca doğa ölçeklenemez bir bütünlüktür. Bununla birlikte, bir parkı kurtarmak için verilen mücadele, çoğu durumda safiyane bir sorun değildir.

çevre ve ekoloji kavramlarının sırtını yasladığı paradigmalardır. Hareketler çoğu durumda bu kavramsal ayrımlarla ilgilenmez tabiatıyla. Bu, pratik olarak yıkıma neden olan tekil bir soruna, projeye can havliyle karşı çıkmaya ve engellemeye odaklanıldığı için elbette normaldir. Örneğin, mahalle parkında yapılmak istenen ağaç kesimini engellemek için, yapılaşmaya karşı mücadele ederken çevre mi ekoloji mi gibi

bir tartışma abesle iştiligal olacaktır. Bir mahalledeki yeşil alanı koruma mücadelesi yerel bir mücadele olarak değerlidir. Fakat hiçbir zaman sorun bu kadarla sınırlı değildir. Mekansal ölçekten bağımsız olarak çevreye, doğaya zarar veren sayısız kirletici ve yıkıcı faaliyet söz konusudur. Ayrıca doğa ölçeklenemez bir bütünlüktür. Bununla birlikte, bir parkı kurtarmak için verilen mücadele, çoğu durumda safiyane bir sorun değildir. Mahallelinin çalışma yaşamından beslenme rejimine, atık sorununa, mahallenin mimari yapısından toplumsal cinsiyetçi, ulusal, sınıfsal, kültürel eşitsizliklerden kaynaklanan kullanma/kullanama sorunlarına, sokak hayvanlarına yapılan muameleye kadar, mekandaki başkaca bir dizi eşitsizlik ve adaletsizlik ile kesişim halinde olarak mekan oluşur. Bazı yurttaşlar “çevreci” olurken birçok yurttaşın olmaması, mekandaki başkaca eşitsizlik ve adaletsizliklerden kaynaklanır. Keza bir mekandaki ilişkiler ekonomik büyüme, teknoloji, siyasal rejim, nüfus, değerler sistemi, uluslararası ilişkiler gibi makro süreçlerin de etkisi altındadır, bunların karşılaşma, etkileşime girme alanıdır. Dolayısıyla, bunlar hakkındaki farklı değerlendirmeler ve çözüm önerileri söz konusu olduğunda da, ister istemez ayrışmalar gündeme gelecektir.

Çevrecilik yaklaşımının sınırlılığı da burada ortaya çıkmaktadır: bütünlükten yoksun, tek bir soruna, olaya odaklanan, insan odaklı, çoğu durumda da mekandaki belli toplumsal

[7] Başkaca yapılan sınıflandırmalar için bkz. B. Duru, age.

grup ya da topluluk çıkarımı esas alan hareketler olması.

Çevre (environment) ve ekoloji (ecology) kavramları genellikle birbirine ikame edilerek kullanılmaktadır. Oysa bu iki kavram hem etimolojik olarak hem de politik dünya açısından oldukça farklıdır. İngilizce'deki environment kelimesine karşılık olarak kullanılan çevre, insanlar, bitkiler ve hayvanların birbirleri ve yaşam alanlarıyla karşılıklı ilişkilerini incelemekten ziyade, merkezdeki insanın onu kuşatan, çeviren çevresiyle olan ilişkilerini ifade eder. Antropoloji sözlüğünde çevre sözcüğü için şunlar söylenmektedir: Belirli bir zamanda dolaylı ya da dolaysız olarak kişiyi etkileyen, ferdin maddi ve manevi gelişmesini ve yaşam koşullarını belirleyen biyolojik, coğrafi ve toplumsal etkenlerin tamamıdır. Çevre kelimesinin yaygın kullanımı, içinde yaşadığımız doğa, yani insanı çevreleyen ancak insan dışı biyo-fiziksel dünyadır. Doğa, insanın dışındadır. Dolayısıyla çevre-cilik, salt insanın gereksinimleri etrafında belirlenmiş bir anlayışı yansıtmaktadır.⁸

Meselenin bu temelde alınması, yaşanan sorunların tanımlanmasını, çözüm önerileri ve mücadele biçimlerini belirler. Çevreciler, insana, topluma etkisi bakımından, en fazlasından gelecek nesillerin “doğa (ve) kaynaklarından yararlanması” ilkesinin gereği olarak, hükümetlere ve şirketlere karşı, uygulamalarında “çevresel etki”nin göz önünde bu-

lundurulması, yaşanan sorunların bu çerçevede düzeltilmesi için mücadele ederler. Yaşanan çevre kirliliği ve yıkımının nedenlerine dair değil, sonuçlarının giderilmesine ya da azaltılmasına çalışırlar. Bütünsel bir değerlendirme yapmaktan kaçınarak, kirlletici ve yıkıcı faaliyetleri belli bir üretim tarzının bütünsel bağlamından koparırlar. Dolayısıyla bu, esas olarak korumacılıkla sınırlı bir yaklaşımı ifade eder.

Pratikte de bu yaklaşımın birçok türevi var: kesimcilik, yerlilik, tekil-sorun odaklı olma, yerel dar

Yerelde oluşan çevreci platformlar ise, heterojen bir yapıya sahiptirler. Genelde o yereldeki CHP ve diğer sol-sosyalist örgütlerden bireylerin katılımı ile oluşmalar da, bazı yerlerde MHP, SP gibi partilerden kişilerin de katıldıkları durumlar olmaktadır.

görürlük gibi.⁹ Çevreci örgütleri, yerel platformlar ve ulusal örgütler olarak da ayırmak lazım. Ulusal örgütler (TEMA gibi), şirketlerin sponsorluğunda “çevre eğitimi”, ilgi alanlarına giren konularda “çevre korumacılığı” için teknik ve hukuksal raporlama, dava süreçleri ve lobi faaliyetleri yapmakla yetinmektedirler. Bunlar, örneğin, enerji yatırımları

[8] K. Emiroğlu ve S. Aydın, Antropoloji Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, 2003, s. 195.

[9] Aykut Çoban, Ekoloji Mücadelesinde Strateji Tartışması: “Yine dene yine yenil” nereye kadar?, 31.07.2018. (<https://www.birartibir.org/ekoloji/122-yine-dene-yine-yenil-nereye-kadar>)

söz konusu olduğunda, kimin enerji ihtiyacı olduğu, enerjinin ne amaçla kullanıldığı, enerjinin ve suyun piyasalaştırılması, enerji israfı gibi sorunun sistemle ilgili boyutlarına girmeden, termik ve nükleer santral yerine “yenilenebilir enerji” politikasını savunur. Şirketlerin enerji ve su kaynakları üzerindeki egemenliğinin yarattığı eşitsizlik ve doğa yıkımına değinmeden, örneğin Doğu Karadeniz’deki HES projeleri ve bunlara karşı mücadelede görüldüğü gibi, bir vadiye birçok HES yapılması yerine “havza planlaması” yapılarak bazı vadilere “sürdürülebilir” sayıda HES yapılmasını savunabilirler.

Yerelde oluşan çevreci platformlar ise, heterojen bir yapıya sahiptirler. Genelde o yereldeki CHP ve diğer sol-sosyalist örgütlerden bireylerin katılımı ile oluşsalar da, bazı yerlerde MHP, SP gibi partilerden kişilerin de katıldıkları durumlar olmaktadır. Bu nedenle de, bu platformlar “siyasetler üstü” olma iddiasında bulunmaktadırlar. Tekil, kısmi bir çevre sorunu üzerinden de olsa bu çeşitli-

likte yurttaşın o sorun temelinde ortaklık kurması önemli bir siyasallaşma deneyimi sayılmalıdır. Fakat bu deneyim tek başına, sürece katılan yurttaşlarda bir dönüşüme otomatik olarak neden olmamaktadır. Tekil mücadele başarılı/başarısız olduğu durumda, genellikle herkes eski konumuna dönmektedir. Dolayısıyla, yerelerde tekil sorunlar etrafında yakalanan “çevreci uzlaşma”, bazı durumlarda muhafazakar, hatta gerici olabilmektedir. Kimi platformların sosyalistlerden, hele hele Kürt siyasetinden uzak durmak için gösterdiği gayret buna örnek verilebilir.

Yeşiller

Çevrecilik ile yeşiller hareketi birçok yönüyle örtüşmesine rağmen, ekolojik yıkım/kriz konusunda daha bütünlüklü bir bakış açısı ve alternatif politikalar sunmaları açısından yeşiller çevrecilikten ayrılır.

Yeşil partiler, uluslararası işçi hareketinde Lenin zamanında yaşanan, “sosyal-demokrat” partiler (2. Enternasyonal) ile “komünist” partiler

(3. Enternasyonal) ayrışmasında, birinciler içinde bir çatallanma olarak ortaya çıkmıştır. ‘68 gençlik hareketinin ve o dönemde Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerindeki “reel sosyalizm”e yönelik eleştirilerin mayalandığı bir iklimde doğmuştur. Dolayısıyla, asıl karakterini sadece “reel sosyalizm” karşıtlığı değil, “reel sosyalizm”i marksizmin “doğal sonucu” olarak gördükleri için, marksizm karşıtlığı belirler. Yeşillerin düşünsel kaynağının, bu açıdan, esas olarak anarşist düşünürlerin marksizm ve “reel sosyalizm” eleştirileri olduğu söylenebilir.

Yeşillerin sağ ve sol ideolojilerden apayrı bir ideoloji olarak kendilerini sunmalarındaki temel kriterlerden biri de zaten bürokratism, katılımcılık eleştirileridir. Militarizm karşıtlığıyla ve her türlü şiddete karşı olmakla, nükleer silahlanmaya ve santrallere karşı çıkmakla, barışçılıkla, temsil sistemlerinde daha fazla katılımcılığa, yerelliğe yaptıkları vurgularla, kendilerini geleneksel sağ ve sol partilerinden ayırmaya çalışırlar. Bu açıdan simge isim olan Rudolf Bahro’nun “ekosozyalizm” anlayışı, “reel sosyalizm”in de kapitalizm kadar totaliter ve doğayı tahrip eden bir sistem olduğu eleştirisine dayanır.

Oysa kendi başına bir ideoloji olarak tanımlanabilecek, sınırları çizilebilecek, ütopyası olan bir “yeşil düşünce sistemi”nden söz edebiliriz. “Yeşil düşünce”, soyut bir “insan-doğa” çatışması üzerinden bir anlatı oluşturur ve “insan-doğa” ilişkisinin yarattığı ekolojik sonuçlara odaklanır. İnsanın doğa üzerinde kurduğu egemenliğin yeryüzünde yarattığı

(dönüştürücü ve giderek büyük ölçüde yıkıcı) değişimler, insan nüfusunundaki artışın ve üretim biçimlerindeki değişimin toprak, hava, su, iklim ve canlı yaşam üzerindeki (çoğu olumsuz) etkileri üzerinden bir “uygarlık” eleştirisi yapar. Marksizmi de içine katarak bütün ideolojilerin, bu “uygarlık tarihi”ni bir “ilerleme”, teknoloji sayesinde doğa üzerinde egemenlik kurma ve özgürleşme olarak yorumladığını ileri sürerek, yeşil düşünce, tarihin başından itibaren insan türünün gelişiminin, impara-

İnsan-doğa ayrımı/karşıtlığı argümanı üzerinden geliştirilen “uygarlık eleştirisi”, toplumsal üretim ilişkilerini paranteze alan bir yaklaşımdır. İnsan dahil bütün canlılar doğadan beslenirler, bir şekilde doğa üzerinde çalışırlar. Bunun tersi de düşünülemez.

torlukların, uygarlıkların, sömürgeciliğin vb. doğa ve başka toplumlar üzerinde yıkıma neden olduğunu savunur. Böylece “ekolojik yıkım”ın tarihini insanın gelişiminin tarihiyle özdeşleştirerek, sorunun üretim ilişkileri ve tarzına özgü, güncelde de kapitalizme özgü bir şey olmadığını kanıtlamaya çalışır.

İnsan-doğa ayrımı/karşıtlığı argümanı üzerinden geliştirilen “uygarlık eleştirisi”, toplumsal üretim ilişkilerini paranteze alan bir yaklaşımdır. İnsan dahil bütün canlılar

doğadan beslenirler, bir şekilde doğa üzerinde çalışırlar. Bunun tersi de düşünülemez. İnsan-doğa ilişkisi, tekil insan bireyinin faaliyeti olarak görülemez. İnsanların toplumsal bir varlık olarak, belli tarzda kurdukları toplumsal ilişkiler, üretim ilişkileri dolayısıyla, insan-doğa ilişkisi kurulur. Bir köylünün ormanı yakıp çay tarlası açması ya da kapitalistin zeytinlikleri kesip termik santral kurması, bir insanın köylü ya da kapitalist olarak dahil olduğu toplumsal ilişkiler bütününe “doğa”sı ile ilgilidir.

Bunların her biri kapitalizmin gelişiminin farklı evrelerinde de farklı biçimler alır. Dolayısıyla, yeşil düşüncedeki “endüstriyalizm” karşıtlığı, kapitalizmin bazı sonuçlarının törpülenmesini, uysallaştırılmasını, “sürdürülebilir” hale getirilmesini ifade eder.

Bu toplumsal doğa paranteze alındığında, romantizmin teknoloji eleştirisinden Doğu’nun mistik felsefelerine kadar birçok farklı düşünceyi referans alarak, kendinde harmanlamaya çalışmak kalır. Sorun insanların yanlış düşünceleri, hükümetlerin ve şirketlerin yanlış politikalarıdır. Örneğin, 2001’de Avustralya’nın Canberra kentinde yapılan “1. Küresel Yeşiller Kongresi”nde kabul edilen “Küresel Yeşiller Bildirgesi” ve Avrupa Yeşil Partisi tara-

findan 2006’da Cenevre’de kabul edilen “Avrupa Yeşil Şartı: Avrupa Yeşilleri’nin Yol Gösteren İlkeleri” gibi temel metinlerinde bir kere bile kapitalizm kavramı geçmez. Yeşillerin metinlerinde kapitalizm yerine “endüstri(yalizm)” kavramı ikame edilir.

Çoban, yeşil düşüncedeki endüstriyalizm anlayışının farklı boyutlarını şöyle belirlemektedir: “*Ekonomik cephede, sermaye ve teknoloji yoğun bir üretim sürecinde talebin kısıktılmasına dayalı üretim örgütlenmesiyle yalnızca küçük bir azınlık için refah sağlarken çoğunluğu yoksulluğa mahkum etmektedir. Toplumsal cephede, patriyarkal değerlerle yoğrulduğu için kadın-erkek eşitsizliğinin ebedileştiği, kurumsallaşmış şiddetin gündelik yaşamın parçası kılındığı, merkezîyetçiliğin her alana sindiği bir toplum durumudur. Siyasal cephede, örgütlenme ve işleyişin hiyerarşik ve merkezîyetçi olduğu, farklı siyasal görüşlerin karar alma mekanizmalarını etkileyemediği, bunun yerine uzman görüşlerinin esas alındığı, özgürlükçü ve dayanışmacı yaklaşımları dışlayan bir hukuk ve düzen anlayışının hüküm sürdüğü vurgulanmaktadır. Endüstriyalizmin çevre ile ilgili yapı, yönetim ve politikalarının insan-merkezci görüşlerle biçimlendiği, doğanın fethe edilmesi ve hakim olunması gereken ve insansal amaçlara hizmet eden bir araç olarak görüldüğü, çevrenin korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması gereken bir değer olmak yerine işletmeye açık bir kaynakmış gibi ele alındığı belirtilmektedir.*”¹⁰

[10] A. Çoban, age.

Fakat endüstriyalizm, kapitalizm demek değildir. Endüstriyalizmin tipik özellikleri işbölümü, kültürel rasyonalizasyon, fabrika sistemi ve makineleşme, problem çözüme evrensel düzeyde bilimsel yöntemlerin uygulanması, zaman disiplini ve ertelenmiş doyum, bürokrasi ve kurullarla idare ile toplumsal ve coğrafi bakımdan mobil bir işgücüdür.¹¹ Bunların her biri kapitalist üretim ilişkilerinin gelişiminin bazı yönleri, biçimleri ve sonuçlarıdır. Ayrıca bunların her biri kapitalizmin gelişiminin farklı evrelerinde de farklı biçimler alır. Dolayısıyla, yeşil düşüncedeki “endüstriyalizm” karşıtlığı, kapitalizmin bazı sonuçlarının törpülenmesini, uysallaştırılmasını, “sürdürülebilir” hale getirilmesini ifade eder. Endüstriyalizm eleştirisi, büyümenin sınırlandırılması ve nüfusun azaltılması, merkezîyetçilik, kurumsallaşmış şiddet ve hiyerarşiyle ve katılım ve dayanışmanın bulunmayışıyla ilişkilendirilen siyasal sorunların çözümü, şiddete başvurmama, özgüven, kendine yeterlilik, özgürlükçülük, katılımçılık, dayanışma gibi ilkelere dayalı bir toplum görüşüne varmaktadır.

Yeşil düşüncenin ve hareketinin sınırlılığı da burada ortaya çıkmaktadır. Bu partiler, kapitalist üretim ilişkilerinin yasallığının gelişimi olan çelişkiler, eşitsizlikler ve sonuçlar karşısında, “insanlar”ın bazı görüşler etrafında uzlaşarak “yeşil bir dünya” kurabileceği naifliğine düşmekten kurtulamazlar. Ne burjuvaları ne de işçileri ve yoksulları

ikna etmeyi başarmaktadırlar. Kala kala orta sınıfların memnuniyetsiz kesimlerinin arzularına, hayallerine, vicdanlarına seslenmekle kalmakta, onların sosyal faaliyetlerini yeşillendirmekten öteye gidememektedirler.

Yeşillerin bu felsefi, ideolojik temelleri, politikada da, örneğin fosil yakıt, nükleer enerji lobilerine karşı “yenilenebilir enerji” şirketlerinin PR çalışmalarını yapmaktan öteye geçmelerine mani olmaktadır. Seçimlerde görece başarı kazandıkları birçok yerde ise tamamen yozlaşa-

Nüfus artışı, ihtiyaçların çeşitlenerek artışı gerekçe gösterilerek ekonomik büyümenin kaçınılmazlığını kabul eden kalkınmacı anlayış, bunun “çevre kaynakları üzerinde” baskısını hafifletmek için “sürdürülebilirlik” kavramıyla tamamlanmaya çalışılır.

rak, siyasal güçlerini silah ve fosil yakıt tekellerinden fon koparmak için kullanmaya kadar vardırımlardır işi. Bunun en uç örneği Alman Yeşiller Partisi oldu. 1998 yılında yüzde 6,7 oy alan parti, SPD ile “Kızıl-Yeşil Koalisyon” oluşturdu. Yeşillerin 2002 yılına kadar sürecek ilk iktidar ortaklığı sürecinde, Almanya 1999’da Kosova’ya yapılan emperyalist müdahalenin başını çekerken, Yeşiller buna evet diyecekti.

[11] Gordon Marshall, Sosyoloji Sözlüğü, Endüstriyalizm maddesi, Bilim ve Sanat Yayınları, s.195.

2009 seçimlerinin ardından Saarland ve Hamburg eyaletlerinde Hristiyan Demokrat Partisi ve Hür Demokrat Partisi gibi sağ-muhafazakar partilerle ittifaka gitti. Yeşillerin son icraatı ise NATO'nun Libya'ya düzenlediği emperyalist operasyonları desteklemek oldu. Kanlı politikalara destek olmanın yanında, SPD ile koalisyon ortağı oldukları dönemde işçi sınıfının haklarını gasp eden sosyal kesintilere de ortak oldular.

Hem çevreci hareketin hem de yeşil hareketin alametifarikası “sürdürüle-

İnsan toplulukları özgül kültürel yapılar içinde, toplumsal olarak örgütlenmiş şekilde yaşadıkları coğrafya, iklim, bitki örtüsü ve hayvanlarla, ayrıca diğer insan topluluklarıyla sürekli ilişki ve etkileşim içindedirler. Bu etkileşim karşılıklı, iki yönlü olarak işler.

bilirlik” kavramıdır. “Sürdürülebilir kalkınma” kavramının kökleri, 1980 yılında Uluslararası Doğayı ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği (International Union for the Conservation of Nature and Natural Resources – IUCN) tarafından hazırlanan Dünya Koruma Stratejisi (World Conservation Strategy) adlı rapora dayanmaktadır. Kavramın genel kabul görmesi ve geniş bir kullanım alanı bulması ise Birleşmiş Milletler’e bağlı Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nun (1987) “Ortak Geleceğimiz” başlıklı

raporuyla olmuştur. “Sürdürülebilir kalkınma” bu raporda “bugünün gereksinimlerini, gelecek kuşakların da kendi gereksinimlerini karşılayabilme olanağından ödün vermeksizin karşılayan kalkınma” biçiminde tanımlanmıştır. Söylemdeki bütün bilimselliğine karşın “sürdürülebilir kalkınma” ideolojik bir tanımlamadır. Tanımdan ve de bugüne kadar geçen sürede “sürdürülebilirlik” kavramını ağızlarına pelesenk yapan hükümetlerin, hükümetüstü kurumların icraatlarından da çıkarılabileceği gibi, “sürdürebilirlik”, doğayı bir “kaynak” deposu, ucuz hammadde kaynağı, aynı zamanda başlı başına bir meta olarak görmeyi, dolayısıyla bu halinin gelecekte de sürmesinin sağlanmasını esas alır.

Kalkınma, azgelişmişlik, gelişmiş ülke gibi birçok kavram, ideolojik işlev üstlenmektedir. Nüfus artışı, ihtiyaçların çeşitlenerek artışı gerekçe gösterilerek ekonomik büyümenin kaçınılmazlığını kabul eden kalkınmacı anlayış, bunun “çevre kaynakları üzerinde” baskısını hafifletmek için “sürdürülebilirlik” kavramıyla tamamlanmaya çalışılır. Kalkınma lafzında, örneğin, GSMH, kişi başına düşen gelir, eğitim oranı gibi bazı nicel parametrelerle yoksulluk-zenginlik tanımlamalarına gidilir. Sınıfsal, kültürel, toplumsal cinsiyetçi ve ekolojik birçok eşitsizlik ve adaletsizlik bu iktisadi göstergeler içinde sümenaltı edilir. Kalkınmacılık, ekonomik büyüme ile demokrasi arasında paralellik kurar. Fakat “ekonomik büyüme”nin eşitlik ve adalet açısından durumuna dair söz söylememeyi tercih eder. Daha temelde de, dün-

yadaki yoksulluğu, “azgelişmişliği”, kaynaklar ile nüfus arasındaki orantısızlığa bağlayarak, kapitalist üretim ve mülkiyet ilişkilerini tartışma dışı bırakır. Oysa dünyadaki yoksulluk, üretilen zenginliğin (gıdadan beyaz eşyaya, konuta kadar) yetersiz olmasından değil, zenginliğin bir avuç kapitalist tarafından mülk edinilmesinden kaynaklanır. Ki Marx’ın da gösterdiği gibi, kapitalizmin krizi “fazla üretim krizi”dir; üretilen metallerin satılamamasından dolayı doğan ve büyük bir yıkımla, israfla sonuçlanan krizlerdir. Dolayısıyla, aslında “sürdürülebilirlik”, sömürünün, yoksulluğun sürdürülmesinin asgari koşullarının belirlenmesi ve hükümetler ve şirketler tarafından bu kriterlere uyulmasıdır. “Sürdürülebilir kalkınma”, “sürdürülebilir çevre”, “sürdürülebilir su yönetimi” gibi hemen her şeyin başına ulanan kavramı temel alan siyasetin, “ucuz doğa”nın sonunun getirilmesini –başka gezegenlerde yaşam bulunana kadar en azından– engelleyecek teknolojilerin geliştirilmesini savunmaktan başka bir çaresi yoktur.

Görülebileceği gibi, belli ön kabuller ve belli kavram setleri belli siyasetlerle bir paradigma oluşturmaktadır. İnsan-doğa ayrımı, endüstriyalizm, çevrecilik, yeşil düşünce, sürdürülebilirlik, önu sonu kapitalist üretim ilişkilerinin sürdürülebilirliği noktasında bir bütünlük oluşturmaktadır.

Çevrecilik ve yeşil düşünce/hareket, bütün zaaflarına rağmen iki açıdan toplumsal hareketlere önemli katkılar yapmışlardır. Birincisi, elbette sanayileşmenin, silahlanmanın, savaşların doğa üzerinde telafisiz yı-

kımlara neden olduğuna, doğanın bir sınırının –en azından insan yaşamının sürdürülmesi açısından– olduğuna dair bilimsel çalışmalarla konuyu toplumun ve siyasetin gündemine sokmuşlardır. İkinci olarak ise, kendilerinden önce anarşistler tarafından dile getirilmiş olsa bile, yeşillerin “reel sosyalizm” ve marksizm eleştirileri, marksist düşünürler ve siyasetçiler arasında ekoloji konusunun önemini anlaşılması, marksizmin bu konudaki yeterliliğinin –ya da tersi– araştırılması, marksizmin

Türkiye’de ekoloji, bir bilim alanı olarak, ekonomik ve siyasal boyutundan kopuk görülmüş ve toplumsal sistemin dışında bir alan olarak ele alınmıştır. Bu yüzden toplum-doğa ilişkilerine ilişkin kavramsal tartışmalar da oldukça yenidir.

çeşitli yorumlarındaki “ekonomizm” anlayışının (üretimcilik, teknolojiizm gibi) aşılması bakımından geliştirici olmuştur.

Ekolojistler

Bununla birlikte çevrecilik ve yeşil düşünce/hareket, hem nedenlerinin açıklanması, hem çözüm önerileri, hem de mücadele stratejileri açısından ekolojik krizin aşılmasında yetersizdir. Foster’a göre, “gezeğinin ekolojik sorunlarını çözmek için önerilen son reçeteler, böyle uğursuz

tehditleri karşılanması açısından, insana üzüntü verecek derecede yetersizdir. Çünkü bu reçeteler, yeni uluslararası anlaşmalar yapmaya, insanları nüfus ve tüketim artışını kısmaya, çevre dostu teknolojiler denilen bir avuç teknolojiyi benimsemeye davet etmekten daha uzağa gidemez.”¹²

Bugün doğal yaşamın tahribi, biyoçeşitliliğin azalması, canlı türlerinin soyunun tükenmesi, ormanların yok edilmesi, iklim krizi; hava ve su kirliliği, kültürel çevrenin tahribi, gı-

Ekojik kriz sonucunda dünyanın sonunun gelip gelmeyeceğinden, kıyametin kopup kopmayacağından ayrı olarak, halihazırda ekolojik kriz ve iklim krizi kapitalistler ve ezilenler için eşitsiz ve adaletsiz olarak farklı etkiler yapmaktadır.

dalardaki tehlikeli kimyasallar, tarım alanlarına sanayi tesislerinin kurulması, çarpık yapılaşma, kömürlü termik santraller, nükleer reaktörler ya da HES, JES, GES, RES gibi enerji yatırımları ve bir yörede doğal çevreye, insanların yaşamına ve ekonomik etkinliklerine zarar veren endüstriyel yatırımlar, madenler, taş ocakları, turizm tesisleri ve benzerleri; türcülük, hayvanlara eziyet edilmesi, avcılık, endüstriyel hayvancılık; genetiği

değiştirilmiş organizmalar, endüstriyel tarım, madencilik, toprakların kirlenmesi, petrol ve türevlerine dayalı sanayi ve yaşam tarzı, savaş sanayisi, silah denemeleri gibi çeşitli etkenlerin her birinin ve hepsinin yarattığı ekolojik krizin geldiği boyut açısından “dünyanın sonu”nu düşünmekle zaman geçirmek yerine, kapitalizmin sonunu düşünmek ve bunun için politik ekolojist temelde mücadeleye girişmek gerekir.

Ekoloji, ilk olarak 1867 yılında Alman biyolog Ernst Haeckel tarafından, canlı varlıkların yaşam ortamlarıyla olan ilişkilerini inceleyen bir disiplini tanımlamak için kullanılmıştır. Haeckel, ekoloji sözcüğünü, Yunancada yaşanan yer, yurt, ev anlamına gelen “oikos” ile bilim, söz ya da söylem anlamlarına gelen “logia”, “logos” sözcüklerinden türetmiştir. Yine aynı yüzyılda bitki ve hayvanbilimcileri, sözcüğü, organizmaların içinde buldukları çevrelerdeki yaşam biçimlerini incelemeye kullandılar. İnsan toplulukları özgül kültürel yapılar içinde, toplumsal olarak örgütlenmiş bir şekilde yaşadıkları coğrafya, iklim, bitki örtüsü ve hayvanlarla, ayrıca diğer insan topluluklarıyla sürekli ilişki ve etkileşim içindedirler. Bu etkileşim karşılıklı, iki yönlü olarak işler. Topluluklar bilinçli veya bilinçsiz olarak çevrelerini değiştirip biçimlendirirken, çevreyle girilen etkileşim, aynı zamanda o toplumun kültürünü, ekonomik ve siyasi hayatını etkileyip biçimlendirmektedir. Ekolojik bakış ya da politik ekoloji,

[12] John Bellamy Foster, Savunmasız Gezegen, Çevrenin Kısa Ekonomik Tarihi, Çev. Hasan Ünder, Epos Yayınları, 2014, s. 12-13.

insan-doğa vb. düalist ayrımları bir tarafa bırakarak, bütünsellik ilkesini öne çıkarırken, aynı zamanda sorunun çevre sorunu, başka bir deyişle insanın doğa üzerindeki etkisinin yanı sıra, insanlar arasındaki tarihsel, toplumsal ve siyasal ilişkilerin insan-doğa ilişkileri ile bağımlı da bu bütünsellik içine dahil eder. “Hepimiz, ortak bir kadere sahip birbiriyle ilişkili ve birbirine bağımlı varlıklardan oluşan, parçalanamaz ve canlı bir topluluğun, Toprak Ana’nın parçası olduğumuzu biliyoruz.”¹³

Türkiye’de ekoloji, bir bilim alanı olarak, ekonomik ve siyasal boyuttan kopuk görülmüş ve toplumsal sistemin dışında bir alan olarak ele alınmıştır. Bu yüzden toplum-doğa ilişkilerine ilişkin kavramsal tartışmalar da oldukça yenidir. Bunu ekoloji ve “çevrebilim” ayrımına ilişkin terminolojik tartışmalarda görürüz. Doğa kavramının aksine çevre, biz insanları diğer her şeyle çevrili merkezde gördüğünü ima eden antroposentrik ve düalist bir kavramdır. Bunun aksine eko (doğa) ise bağımsız toplulukların, entegre sistemlerin ve kurucu parçaların arasındaki güçlü bağlantıları ima eder. Ekolojistler, çevre korunması, ağaçlar ve yeşil alanlar için tasalanmakla kalmazlar, yani “mesele –sadece– üç beş ağaç meselesi değil”. Aynı zamanda, ekolojik sorunların aslında ekonomik ve politik sorunların bir yansıması olduğundan hareketle, mevcut sosyoeko-

nomik yapının aşılmasını temel alan bütünlüklü bir bakış açısıyla hareket ederler. “*Ekolojiye dair projelerin (ve fikirlerin) tamamı aynı zamanda ekonomiye dair projelerdir (ve fikirlerdir) ve bunun tersi de geçerlidir. Topluma ve ekonomiye dair görüşler ne kadar ekolojikse, ekolojiye dair görüşler de ancak o kadar toplumsal olarak tarafsız olabilir. Dolayısıyla çevre sorunlarını daha iyi kavramak istiyorsak, ekolojinin ve siyasetin nasıl ilişkilendiğine yakından bakmak bir zorunluluk olur.*”¹⁴

Türkiye ve Kürdistan’da çevre ve ekoloji hareketi, 2005 sonrası yakaladığı ivmeye rağmen, gerek içsel sorunlarından gerekse de bölge siyasetindeki savaş-barış denkleminin yarattığı iklimden dolayı, bir süredir politik ve örgütsel bir kriz yaşamaktadır.

Foster’ın da dikkat çektiği gibi, bugün çevrecilikle başlayıp yeşillerle devam eden hareketin ekolojik krize yanıtlar üretmesi için marksizme ihtiyacı var. Ekolojik kriz sonucunda dünyanın sonunun gelip gelmeyeceğinden, kıyametin kopup kopmayacağından ayrı olarak, halihazırda ekolojik kriz ve iklim krizi kapitalist-

[13] Toprak Ana Hakları Evrensel Beyanname, 22 Nisan 2010’da Bolivya’da toplanan Dünya Halkları İklim Değişikliği ve Toprak Ananın Hakları Konferansı’nda kabul edilmiş ve Bolivya hükümeti tarafından Birleşmiş Milletler’e sunulmuştur. Beyanname bugüne dek 122 ülkeden 125 bin kişi tarafından imzalanmıştır.

[14] David Harvey, The Nature of Environment: Dialectics of Social and Environmental Change, Socialist Register, No. 29. Akt. Sinan Erensü, Politik Ekolojinin Türkiye (Son)Baharı, Saha Dergisi, Sayı 5, Ocak 2019, s. 3.

ler ve ezilenler için eşitsiz ve adaletsiz olarak farklı etkiler yapmaktadır. Krizden en fazla etkilenenler toplumsal, sınıfsal ve cinsel eşitsizlik ve adaletsizlik ilişkilerinden en fazla etkilenen ezilen kadınlar, çocuklar, yaşlılar olmaktadır. Dolayısıyla ekolojik krizin ve iklim krizinin yarattığı sonuçlara karşı mücadele etmek için kapitalizmin sonunu düşünmek zorundayız. Kapitalizmin eleştirisi hakkında da marksizm hala çağımızın ufku olmaya devam ediyor.

“Bugün karşı karşıya olduğumuz çevre yıkımının başta gelen nedenleri, ne biyolojiktir ve ne de tek tek bireylerin tercihlerinin bir sonucudur. Bu nedenler, toplumsal ve tarihseldir. Sorunun kökleri üretim ilişkilerinde, teknolojik zorunluluklarda ve egemen toplumsal sistemlerin ayırıcı özelliği olan ve tarihsel olarak koşullanmış demografik eğilimlerde. Öyleyse, çevre krizine çare bulmak için ortaya atılan önerilerin çoğunda görmezden gelinen ya da önemsiz görülen şey, çevrenin kötüleşmesinin sadece küçük teknolojik temellerini kurcalamak değil, onun daha büyük toplumsal temellerini dönüştürme gerekliliğidir. Bu, hepsi içinde, üstünde çok düşünmeyi ve eyleme geçmeyi gerektiren en kritik şeydir. Egemen toplumsal ilişkiler sorgulanmadan kaldıkça, olan bitenlerle ilgilenen insanlara, çevreci eylem için geri dönüşüme ve çevreye zararsız ürünleri satın almaya, mesleklerle çevre arasında toplumsal bakımdan savunulamaz tercihlere ya da şirketlere, siyasi politikaları oluşturanlara ve bilimsel kurumlara –ki

bunlar çevrenin bugünkü kötü durumundan en çok sorumlu olan çıkar gruplarının ta kendileridir– açık seçik ricalarda bulunma gibi salt kişisel yükümlenmeler dışında göze görünür birkaç yol kalmaktadır. Başka deyişle, krizin köklerinin toplumsal nedenlerinden dolayı, doğa ile toplum arasında sürdürülebilir bir ilişkiyi tesis edecek olan yegane çözüm, tarihsel ilişkilerin küresel ölçekte dönüştürülmesini gerektirir.”¹⁵

Kısa Bir Sonuç: Türkiye Ve Kürdistan’da Ekoloji Hareketi Üzerine Birkaç Anekdot

Bugün Türkiye ve Kürdistan’da hükümetin ve şirketlerin “yaşam alanları”nı tahrip etmelerine karşı verilen mücadeleler, enerji projelerine, orman talanına yol açan madencilğe, hava, su ve toprak kirliliği yaratan/yaratacak olan termik ve nükleer santral projelerine, “kentsel dönüşüm” projelerine karşı verilen mücadeleler, güvenilir ve ucuz gıda üretimi için verilen mücadeleler, endüstriyel hayvansal üretime karşı hareketler, nesnel olarak, neoliberal kapitalist birikim modelini zora sokmasına, bu mücadeleye katılanlarda ve toplumda bu konularda belli bir farkındalık, aynı zamanda önemli bir hak arama ve demokratik örgütlenme bilinci yaratmasına rağmen, esas olarak çevrecilik boyutunu aşamamıştır. Harekette pratik ve politik olarak hiçbir etkisi olmamasına rağmen, söylem ve düşünce olarak esasen yeşil düşüncenin –o da epey bozuluma uğramış, içsel tutarlılığını yitirmiş olarak– etkisi olduğu söylenebilir.

[15] J.B. Foster, age.

Bununla beraber, bütün bu hareketin içinde, kimi yerde etkin olarak, politik ekolojist bireyler mevcuttur. Ekoloji hareketi, Kürdistan'da Mezopotamya Ekoloji Hareketi, Türkiye'de Ekoloji Kolektifi Derneği gibi birkaç oluşum dışında, artık çoğu KHK'lı "barış akademisyeni" olan akademisyenler, avukatlar, çeşitli "sivil toplum örgütleri"nde çalışan bireyler, bazı ilerici ve sosyalist partilerin üyelerinden oluşan bir bütünlük arz ediyor. Bu dağınık tablo, ekoloji hareketinin ve dolayısıyla çevre hareketinin de, ortak bir "anlatı" oluşturamamasını koşulluyor.

Oldukça erken bir tarihte, Özlüer¹⁶, Türkiye'de ekolojist hareketlerin temel özelliklerini şöyle sıralar: Türkiye'de ekoloji hareketlerinin tamamı, gerçekleştirmek istedikleri toplumsal yaşama ulaşmayı sağlayacak örgütsel birikimden uzaktırlar. Çok parçalı ve zayıftırlar. Bu parçalı

hareketlerin 'siyasal iktidar perspektifleri' netleşmemiştir. Hiyerarşi ve otoriteyi reddeden ekolojistler bile örgüt içinde kişisel özelliklerden kaynaklanan farklılıkların anti-otoriter kılınmasında görece başarısız kalmışlardır. Kendi gündemlerini politik gündem konusu haline getirmeye çalışan aksiyoner hareketlerle, bu hareketlere lojistik olarak bilimsel destek sunan kişi ve hareketlerin birlikte hareket etme becerileri gelişkin değildir. Ekoloji hareketlerinin söylemlerindeki çoğulluk, hareketin kadrolarının ve kitlelerinin niteliksel zenginliğini yaratmaya yetecek güçte değildir. Ekoloji hareketlerinin gündemleri, karşılıklarına aldıkları egemen kalkınma paradigmasının ideolojik hegemonyasını kırabilecek bir toplumsal meşruiyete kavuşmuş değildir. Ekoloji hareketlerinin gündemlerini tartışırken yaratılan kamuoyu, bu gündemlerin arkasındaki

[16] Fevzi Özlüer, (2005) Ekoloji Hareketleri Tarih Yapabilecek Mi?, 5 Ekim 2013. (<http://www.fevziuzluer.av.tr/ekoloji-hareketleri-tarih-yapabilecek-mi/>)

tarihsel birikimle halk tanıştırlamadığı için ketum kalmaktadır. Ayrıca sınıf mücadelesine uzak durulduğu gibi, ekolojik sorunlarla emek mücadelesi arasındaki kuramsal paralelliklerin kurulması konusunda başarısız, ekolojik sorunları, kapitalist üretim biçiminin bağlamına yerleştirmek konusunda yetersiz kalmaktadır. Oysa sınıf mücadelesi ile ekolojik mücadele birbirinden ayrı, yaıtılmış, farklı iki mücadele alanı olarak görülemez. Emek ve doğa sömürüsü, kapitalist üretim ilişkilerinin sonucu olan sermaye birikimi ve sömürü çatışmasının birbirinden ayrılmaz iki yönüdür. Vurgulanması gereken, günümüzde ekolojist hareketin toplumsallaşan çevre hareketlerini ortak bir program ve mücadele zemini üzerinde birleştirme mücadelesi verdiğiidir. Bu hareketler sokak, kent ve kır hareketlerine eklemlemelerine rağmen geniş bir tabanı olmayan, ancak yerel ekolojik çatışmaları sorunsallaştıran ve taban hareketlerine stratejik destekler sunan hareketler olarak görülebilir.

Türkiye'deki ilerici ve sosyalist partilerin, hareketlerin de ekolojik düşünce ve hareketle rabitası, '90'lı yıllarda dünyadaki "sosyalizmin yenilenmesi" tartışmaları vesilesiyle teorik düzeyde kısmen kurulmuş olsa da, çevre hareketlerinin temel gün-

deme girmeyi başarmaları sonrası oluşan örgütsel ilgi ile sınırlı kalmıştır. Sosyalistler, bütün benlikleriyle bu hareketlere dahil olmamış, bir nebze hareketle bağ kuranlar da genellikle "örgütsel pragmatizm"le hareketin "sözcülüğü"nü ele geçirmeye çalışmakla yetinmiştir. Devrimci ve sosyalist literatürde, program, strateji, taktik ve örgütlenme düzeylerinde henüz "ekoloji" yeterince gündemde değildir. Bu durum, bilimsel ve düşünsel alandaki gelişmelerle kendini yenileme kabiliyetinin zayıflığı kadar, "toplumsal alan" örgütlenmesi, politikanın mekansallaştırılması/yerelleştirilmesi anlayış ve pratiklerinin yetersizliğini de göstermektedir.

Türkiye ve Kürdistan'da çevre ve ekoloji hareketi, 2005 sonrası yakaladığı ivmeye rağmen, gerek içsel sorunlarından gerekse de bölge siyasetindeki savaş-barış denkleminin yarattığı iklimden dolayı, bir süredir politik ve örgütsel bir kriz yaşamaktadır. Gerek yerel çevre ve ekoloji platformları arasında kurulan birlikler (Ekoloji Birliği), gerekse ekolojistler arasında ortak program ve politikalar oluşturma çabaları sürüyor. Sosyalistler, politik ve örgütsel deneyimleriyle, çevre ve ekoloji hareketinin bu arayışları ile hemhal olarak, hem kendilerini yenileyebilir, hem de yeni bir yol açabilirler.

Ekolojik Krizden Nasıl Bir Çıkış?

Yaşam Uzun

Trump ve Bolsonaro gibi azılı doğa düşmanları seçilerek başa gelmeselerdi, yani Paris Anlaşması uygulansa veya IPCC'nin karbon salınımı azaltımında öngördüğü teknolojiler kullanılmaya başlasaydı, ekolojik krizin çözülmesine doğru adım attık diyebilir miydik? Tartışılması gereken, ilk adım değil, adımların sürekliliği, hızı ve nihai hedefidir. Trump'ı devirmenin ekolojik krizden çıkış için atılacak en iyi adım olacağına şüphe yoktur; bu nedenle kadınların, siyahların, gençlerin, işçilerin, öğretmenlerin vd. mücadelesinin ekoloji mücadelesinin dolaylı parçası olduğu açıktır.

“Öyle görülüyor ki, insan, doğayı egemenliği altına alırken, aynı hızla öteki insanların ya da kendi aşagılıklığının kölesi haline geliyor. Bilimin saf ışığının bile, cehaletin karanlık zemininden başka bir şeyi aydınlatamadığı görülüyor. Bütün keşiflerimiz ve ilerlememiz, maddi güçleri entelektüel bir yaşamla doldurmak ve insan yaşamını maddi bir güçle aptallaştırmaktan başka sonuç vermiyor.”

Karl Marx

“Bilim ve teknolojinin uzun vadede tüm sorunlarımızı çözeceğini söylemek büyücülüğe inandırmaktan çok daha kötüdür.”

István Mészáros

Bugünlerde ekolojik kriz ve onun en öne çıkan görünümü olan iklim felaketi (yaygın deyişle iklim değişimi/krizi) üzerine konuşmadan kapitalizmin krizinden konuşmak imkansızdır.

Bugünkü ekolojik kriz, gelecekte değil şu an etkilediği nüfus ve coğrafi genişlik itibarıyla, insanlığın karşılaştığı en büyük sorundur.¹ Krizin çapı, bildiğimiz anlamda dünyanın ve canlı yaşamının kaderini etkileyecek düzeydedir. Bilimsel çalışmalar, krizin etkilerini sınırlamak bir yana, insanın ve daha sayısız türün varoluş koşullarının sürdürülebilmesi için hemen harekete geçmekten başka bir yol olmadığını

[1] Bu iddiayı kanıtlamak için bilimsel raporlar öne sürülebilir, ama politik bağlamda bu yine de yetersizdir. Şunu eklemeli: Ekolojik kriz günceldir (bugünün krizi), ciddidir (küresel çapta yıkım) ve acildir (geri dönülemez noktaya çok yakınız).

ortaya koyuyor.² Krizin reddinin artık mümkün olmadığı özellikle son 20 yılda, kriz karşısında, bir uçta “felaketçi”³ bir görüş açısı, diğer uçta ise bugünü değil geleceği ilgilendiren bir sorun olarak çözümün de yol üstünde kapitalizmin gelişim seyri içinde bulunacağı yolunda iki eğilim oluşmuştu. Her iki eğilim ve bunların varyasyonları, insanları eyleme geçirmede bugüne kadar fazla etkin olmamıştı. Bir de üstüne, ilk görüş “köklü değişikliklere zaman yok, dünyayı kurtarmak kapitalizmi yıkmaktan daha önemlidir” diyerek, gerçek çözümlerin tartışılmasını engellerken, ikinci görüş de zaten bu felaketçi aciliyetin önerdiği reformları, denenmiş veya denenmemiş tüm teknolojik çözümleri kabulleniyor. Piyasa güdümlü bilimin gemlediği bu tartışmaların dünya çapında toplumsal mücadele gündemine girmesi ise bugün milyonlarca insanın felaketin etkilerini doğrudan yaşayarak harekete geçmesi ve yol arayışlarıyla geliyor.⁴ Ancak krizden çıkış yolları konusunda hala bir kafa karışıklığı yaşanıyor.

İşte bu yazıda, krizin çözümüne dair dünyada süregelen mevcut tartışmaları ele alacağız. Öncelikle ekolojik krizin kapitalizmin emperyalist küreselleşme çağındaki anlamı üzerinde durarak, sunulan çözüm önerilerinin aslında bu çağın özelliklerini içinde barındırdığını vurgulayacağız. Daha sonra ekolojik krizden çıkış için önerilen yaygın fikirlerin eksiklerini ve çelişkilerini açığa çıkarmaya çalışacağız. Peki bu çelişkileri fark edenlerin önerdiği alternatif ne? Dünyanın devrimcileri, komünistleri ne yapıyor bu sırada? Yazının son kısmında da buna değineceğiz.

Emperyalist Küreselleşmenin Ekolojik Krizi

Esasında ekolojik kriz olgusu kapitalizmin doğuşuyla ortaya çıkar. İnsanın doğayla ilişkisinde yaşanan değişim, Marx’ın ifade ettiği metabolik yarılma⁵ birlikte, doğada sadece insanların değil ekosistemlerdeki yaşamsal döngülerin de kendini telafi edemeyecek düzeylerde tahribatına, yani ekolojik krizlere neden oldu. Bu krizler tek tek sınırlı

[2] (<http://www.ipcc.ch/report/sr15/>) Birleşmiş Milletler’e bağlı Hükümetlerarası İklim Değişimi Paneli (IPCC) 2018 Özel Raporu’na göre, sıcaklıklardaki artışta 19. yy ortasına göre ortalamada 1 °C’yi çoktan aştık, 1,5 °C ile sınırlamak içinse en iyi ihtimalle sadece 12 yılımız var. Raporu göre, çok yüksek ihtimalle 1,5 °C 2030-2052 yılı arasında aşılabacak, yani bugünden yapılacak hamlelerin niteliği o tarihteki durumu belirleyecek. 1,5 °C insan yaşamı için önemli bir sınır, bugün bildiğimiz dünyanın belirli alanlarında artık yaşamın olmayacağı, diğer yerleri için de çok radikal değişikliklerin olacağı bir sınır. Paris Anlaşması’nda geçen 2 °C hedefiyse bu sınırın üstüne çıkma ihtimalinin ne hızla gerçekleşeceğiyle ilgili. Bu iki değer arasını hızla geçerse, geri dönüşün olması çok mümkün değil. Yani 1,5 °C’yi aşsak bile 2’ye kadar yavaşlayarak gelmek zorundayız, çünkü sonrası bilimsel tahminlerin ötesinde bir cehennem.

[3] Michael Truscello, *Catastrophism and Its Critics: On the New Genre of Environmentalist Documentary Film*, *Interrogating the Anthropocene*, Ed. Jan Jagodzinski, Springer, 2018, pp. 257-275.

[4] 16 yaşındaki İsveçli Greta Thunberg’in başlattığı iklim için okul grevi bugün dünya çapında bir kitle hareketi. İngiltere’de başlayan Yok Oluş İsyanı (Extinction Rebellion) da benzerleriyle dünyanın farklı yerlerinde karşılığını bulmakta. Extinction Rebellion hareketi birkaç aylık seferberlik ile Mayıs ayında İngiltere parlamentosunun iklim acil durumu ilan etmesini sağlamayı başardı.

[5] John Bellamy Foster, Brett Clark, *The Robbery of Nature, Capitalism and the Metabolic Rift*, *Monthly Review*, Vol. 70, No. 3, July-August 2018.

coğrafyalarda veya daha geniş, hatta küresel çapta da gelişti. Kapitalizmin birikim krizi eşiklerinden geçerek ilerlediğimizde, her eşığe eşlik eden bu ekolojik krizleri de görebilir, günümüzde yaşanan krizin çapını ve dönemsel özelliklerini anlayabilir ve bugünün müdahale olanaklarını, politik mücadele biçimlerini, yol arayışlarını daha bütünlüklü bir perspektifle inceleyebiliriz.

19. yüzyılda kapitalizmin henüz ayrı ayrı iç pazarlarda gelişme ola-nağı bulduğu dönemde, doğal kaynakların talan edildiği sömürge bölgeler ile üretimin ağırlıkla yapıldığı sömürgeci ülkelerdeki ekolojik tahribat farklı görünümdeydi ve daha çok tekil özellikler gösteriyordu. Kapitalizmin kendi tarihselliği içinde ilk büyük ekolojik kriz, bu anlamda birinci emperyalist paylaşım savaşından 1929 ekonomik bunalımına kadar olan dönemde yaşanmıştır. İkincisi ise ikinci emperyalist paylaşım savaşı ve nükleer silahın kullanımı ile ortaya çıkmıştır. Bu iki savaş döneminde de milyonlarca insan ölmüş, kentler yıkılmış, doğa tahribatı, kaynak kullanımı daha önce görülmedik düzeyde yaşanmıştır. 1970'lerde ise üçüncüsü, "refah devleti"nin krizi olarak belirmiştir. Bu süreçte soğuk savaşın ideolojik tahakküm mücadelesi içinde, bir yandan "tüketim toplumu"nun gelişimi, bir yandan da yeni-sömürgeleştirme süreci bilimsel ve teknolojik atılımla birleşerek, emek ve doğa sınırsızca köleleştirilmiştir.⁶ Şu an içinde bulunduğumuz

varoluşsal ekolojik kriz işte bu tarihsel sürecin devamıdır.

Bu şekilde bir tarihsel bağlam kurmak, ekolojik krizin kesikli ilerlemesi anlamında değil, doğanın tahribatındaki eşiklerin kapitalizmin aşamalarıyla denk düştüğünü gösterme ve bu dönemlerdeki kitle hareketlerinin mücadele başlıklarını ve hakim ideolojik tutumu anlama açısından bir değer taşır. Nitekim '70'lerde çıkan hareketler nükleer savaş tehdidine karşı barışı savunan, biyomerkezci anlayışlar geliştiren, sömürgecilik karşıtı söylemler taşıyan hareketlerdi. Emperyalist küreselleşmeyle birlikte kapitalizmin dünya fabrikası, doğanın ve emeğin artık kendini dünya çapında yeniden üretemez düzeydeki sömürsünü ortaya çıkardı.⁷ Milyonlarca insan yaşadığı yerleri ekonomik ve ekolojik sebeplerle terk etmek zorunda kalırken, dünya hızla büyüyen kentlerle ve kent çeperlerinde yaşayan yığınlarla, kırın büyük ölçüde tasfiyesine sahne oldu. Bütünleşmiş

[6] Fevzi Özlüer, Bütün Mümkünlerin Kıyısında: Ekososyalist Bir Kır Kent Hareketine Doğru, Şubat 2013.

[7] Sema Duru Boran, Emperyalist Küreselleşme Evresi, Marksist Teori, Sayı 16, Temmuz-Ağustos 2015.

tek bir pazara dönüşen dünyada kapitalizmin varoluşsal krizi, ekolojik tehdidiyle canlılığın varoluşsal krizini üretti. Önceki dönemin sömürgecilik karşıtı, barış yanlısı veya nükleer karşıtı ekolojik hareketlerinden ayrışan, antroposenin⁸ kabul gördüğü bir uygarlık-insanlık savunusu hareketleri gelişti.

İmkansızlığın Ötesinde: Krizden Çıkışı Anlamak

İnsanlık bu çapta bir krizle ilk kez karşılaşılıyor. Emperyalist paylaşım savaşlarının yarattığı yıkımlara benzer yıkımlar, insan kaybı, doğanın ve kentlerin yok oluşu anlamında bugün⁹ dahi yaşanıyor. Sahra Altı Afrikası, Güney ve Güneydoğu Asya ülkeleri, çoktan aşırı iklim olayları nedeniyle barbarlık derecesinde insani felaketler ve özellikle yağmur ormanlarının yoğun kaybıyla birlikte ekosistem kayıplarını yaşıyor. İlk anda etkilenen yerler kapitalist anlamda geri kalmış ülkeler ve mali-ekonomik sömürgeleler. Krize karşı çoktan mücadeleye girişenler ve toplumsal hareketler yaratanlar da oradalar. Ne var ki, emper-

yalist kapitalist sisteme etkileri nesnel olarak sınırlı ve hayatta kalmak gibi bir öncelik her zaman önlerinde. Krizin sebepleri ve çözümü üzerine kafa yoranlar ise büyük oranda emperyalist merkezlerdeki. Burada ise aciliyetin ve dünyasal bir çözüm gerekliliğinin dayattığı sıkışmışlık halinde, özellikle bu tartışmaların akademik alanla sınırlı kalması nedeniyle, ekolojik mücadele yürütenler bu en kırılan yerlerdeki mücadelelerin elinden tutmada yetersiz kaldılar.

Bu eksiklik kapitalist düzenin devamlılığı için kritik önemdedir. Bu sayede dünyanın kurtarıcısı rolünü oynamak için ancak kapitalizmin devamlılığına razı olmak gerektiği algısı oluşturulur. Uzun erimli bir antikapitalist proje önerenler dahi, şu anki politik güç ilişkilerine bakıp durumu değiştirmenin imkansızlığına kani olarak, sermayenin kabul edeceği sınırları biraz daha ileri itme üzerine yoğunlaştılar. Sonuçta iklim değişikliğine, atık sorununa, enerji dönüşümünün biçimine vb. dair önerilen teknolojik çözümler (technofix) yeni bir ekomodernist kimlikle geliştiler.¹⁰

[8] Antroposen, dünyanın jeolojik çağlarının doğal akışından çıkılarak iki buzul çağı arasındaki tüm insan uygarlığının geliştiği Holosen'in yerini alan yeni jeolojik çağın adı. Bir konsensus olmasa da, bilim insanlarının büyük çoğunluğu 1945'te atom bombasının kullanılması ile başlayan dönemi Antroposen'in başlangıcı kabul ediyor. Bu çağda dünyanın coğrafi değişimleri insan faaliyetleri tarafından belirleniyor ve verilere göre 6. büyük türlerin kitlesel yok oluşu başlamış durumda.

[9] En son Mart ayında Mozambik, Zimbabve ve Malavi'yi vuran kasırgada binin üzerinde insan öldü, yüz binlerce insan evsiz kaldı. Bangladeşli bilimcilerin araştırmalarına göre, önümüzdeki 30-40 yılda 30 milyon Bangladeşli her şeylerini kaybedecek. Güney Asya'daki 1,7 milyar insanın tamamı iklim değişiminin etkisi altında.

[10] İsveçli Svante Arrhenius 1896'da karbondioksit ile sıcaklık arasında bağ kuran ilk bilim insanıydı. 1912'de *Popular Mechanics* dergisinde, dünyada 2 milyar ton kömürün yakıldığı ve 7 milyar ton karbondioksit salındığı ve bunun sera etkisine yol açtığı belirtilmişti. Yine 1932'de *Guardian*'da çıkan haberde, buzulların erimesiyle deniz seviyelerinin yükselmesinden bahsediliyordu. (Önder Algedik, 23. İklim Zirvesi: 121 Yıllık Dejavu, *Gazete Duvar*, Kasım 2017.) 1960'larda Arrhenius'un ilkeleri kullanılarak ilk küresel ısınma hesaplamaları yapıldı. 1977'de ABD'li bilim insanları somut olarak sera gazlarının iklim değişimine yol açtığını bilimsel şekilde kanıtladıklarını açıkladı. O günden bu yana, başta Exxon olmak üzere tüm fosil yakıt devleri de bu konuda araştırma yapmakta ve etkilerini bilmekteydiler. 1988'de NASA uzmanı James Hansen, yüzde 99 kesinlikle iklim değişiminin insan kaynaklı olduğunu ve küresel bir iklim felaketine doğru gittiğimizi söylemişti.

Jacobin¹¹ gibi solda olduğunu iddia eden popüler yayınlarda bugüne kadar krizden çıkış için ortaya konulan tüm teknolojik çözüm önerileri sosyalist bilimciler tarafından yanlışlanmış durumda. Önerilen bu “çılgın projeler” sadece bilimsel olarak sorunu çözememekle kalmıyor, sorunun bilimsel yetmezlikle ilgili olduğu gibi bir algıyla, burjuvazinin “iyi niyetli” kesimlerinin bunun için kendini feda edebileceği imajını veriyor. Üstüne bir de, politik mücadelenin daha başından önünü alıyor, en ileri sloganını “daha iyi bir kapitalizm” ile sınırlandırıyor.

Teknolojik çözüm önerilerinin genel ve en kolay fark edilebilecek eksikliği, kendi üretim süreçlerinin ekolojik maliyetini göz ardı etmeleri. Yani çok basit şekilde, termodinamiğin 2. yasası olan kapalı bir sistemde, ki bu bizim durumumuzda dünya oluyor, entropi (düzensizlik seviyesi) artışı göz ardı etmeleri. Kabaca söylersek, daha fazla şey daha az şey kullanılarak üretilemez. Erke dönerecinin¹² sonsuz enerji kaynağı olarak ekolojik krize çare diye önerilmesi gibi absürt bir yanı var bunların birçoğunun. Diğer bir özellikleriyse, kapitalizmin vahşi üretim modelin-

den daha “çevreci” görünseler de, planlamalarının düzenin aynı tas aynı hamam işlemesi kabulüyle yapılması. Ekomodernistler bu anlamda, zenginlerin devletlerinin sınırlarına duvar örmesi¹³ barbarlığını sindiremeyen sinsi ama önerileri itibarıyla de naif yalancılar. Teknolojiyi tek bir yönüyle ele alırlar ve sermayenin hareket yasalarını göz ardı ederek, toplumsal üretim ilişkilerinden bağımsız, sınıfsal açıdan nötr bir teknoloji ve bilim tanımı yaparlar.

Bu “yeşil kapitalizm”-
de, doğaya en çok
zararı veren dev tekeller
doğa koruma vakıflarını
fonluyor, ağaç dikeyiyor,
nesli tükenmekte olan
pandaları kurtarıyordu.
‘90’lar bu konuda
“çevre dostu” ürünlerin
tavan yaptığı bir altın
çağa sahne oldu.

Emperyalistler arası çelişkiler¹⁴ veya güncel başkaca önemli politik çatışkılar yokmuş gibi, ekolojik krizin kendiliğinden mücadelenin merkezinde olacağını varsayarlar.

[11] Jacobin dergisi kendini “Amerikan solunun politika, ekonomi ve kültür üzerine sosyalist perspektifler öneren lider sesi” olarak tanıtıyor. Derginin 2018 yaz sayısı, “Dünya, Rüzgar ve Ateş” alt başlığıyla, “technofix” derlemesi bir ekomodernizm özel sayısıydı.

[12] Erke Araştırmaları ve Mühendislik Şirketi tarafından 2006 yılında patenti alınan, sonsuz enerji ürettiği iddia edilen makine.

[13] “Egemen söylem, ekolojik krizin kendisini giderek esasen bir güvenlik meselesi olarak araçsallaştırmakta. Ekolojik krizin olası sonuçlarının masaya yatırıldığı ‘güvenlik’ odaklı senaryolarda iklim krizinin kontrolden çıktığı, okyanus seviyelerinin yükselmesi ve aşırı hava olaylarının ‘normalleşmesi’ nedeniyle milyonlarca insanın göç yollarına düştüğü, insanlığın su, gıda ve en temel insani ihtiyaçlarını karşılamak için bitimsiz bir çatışmaya sürüklendiği karanlık bir dünya...” Stefo Benlisoy, Bir Çıkış Stratejisi Hala Mümkün Mü?, Saha Dergisi, Sayı 5, Yurttaşlık Derneği, Ocak 2019.

[14] ABD, Çin, Hindistan, Rusya ve başlıca AB ülkelerinin hepsinin birden büyük bir dönüşümü olmadan, belki de zaten 2 °C’lik sınırın aşılmama ihtimali yok. Fosil yakıtlar yeraltında kalmalı derken, Prens Bin Salman’ı buna ikna edecek bir güç olduğuna inanan var mı?

Öne Çıkan “Yeşil” Öneriler

20. yüzyılın ortasında emperyalist paylaşım savaşı sonrasında dünya nüfusu çok hızlı bir artış gösterdi. Bu durum, nüfus artışına bağlı olarak hiçbir zaman gıdanın yetersizliği sorunu olmasa da, gıdaya erişimin daha fazla piyasa kontrolüne geçmesiyle sermayeye yeni bir yatırım alanı açılmasını sağladı. Tarım tekelleri dünyayı besleyecek yeni bitki çeşitleriyle bir “yeşil devrim”in müjdesini veriyorlardı. Bu “yeşil devrim”, yoğun azotlu gübre, zirai ilaç ve hibrit tohum¹⁵ kullanımını öngören, dolayısıyla da üretimin hızına, yani tamamen kapitalist büyümenin ihtiyaçlarına göre şekillenen tarımda kapitalistleşmenin teknolojik hamlesiydi¹⁶. Marx’ın metabolik yarıma teorisi “yeşil devrimle” birlikte iyice gün yüzüne çıkmıştı. Toprağın kendini yenileyecek koşullar bulamaması, yoğun kimyasal müdahalelerle, tek tipleşen ürünlerle ve ekosistemleri bozan yeni tarım arazileriyle telafi ediliyordu.

‘70’lerin sonunda büyük petrol tankeri kazaları, ozon tabakasındaki deliğin büyümesi, doğal kaynakların tükenmeye yüz tutmasının dilendirilmesiyle birlikte ekolojik kriz belirginleştğinde, kamuoyunda bu yönde gelişen duyarlılık hızla yeni bir yeşil dalga kapitalizmin damarları içinde kendine yer buldu. Bu “yeşil kapitalizm”de, doğaya en çok zararı veren dev tekeller doğa koruma va-

kıflarını fonluyor, ağaç dikiyor, nesli tükenmekte olan pandaları kurtarıyordu. ‘90’lar bu konuda “çevre dostu” ürünlerin tavan yaptığı bir altın çağa sahne oldu. “Yeşil kapitalizm” size tuvalet kağıdından tasarruflu ampullere, A+ tipi beyaz eşyadan hibrit arabalara ve arabaların yerine değil ama onların yanında artan bisikletlere değin bütün bir set “yeşil” metaları sunuyordu. Sermaye bir kez daha yüksek teknoloji ürünlerle krize bir çözüm getiriyor ve kendine ekolojik bir pazar açıyordu.¹⁷

İdeolojik açıdan derin etkiler yaratan tüm bu sahtekarlıklara rağmen, ekolojik krizle birlikte gelişen bir ekoloji hareketi de vardı. Krizin çözülmek bir yana derinleştiği ortaya çıktıkça, her türden “yeşil” öneri-

[15] Carmelo Ruiz-Marrero, An Agrarian Progressive: Henry A. Wallace, Synthesis/Regeneration: A Magazine of Green Social Thought, 59: 9-13. Hibrit tohum sayesinde ABD’de 1950-80 arasında mısır ihracatı 20 kat arttı.

[16] Genetik bilimci Richard Lewontin’e göre, 10 bin yıllık doğal polenleme konusunda bilinçli bir şekilde hiçbir çalışma yapılmadı. Bu tarımsal üretimde doğanın hızına uymanızı gerektiren bir yöntem olurdu.

[17] Daniel Tanuro, Green Capitalism: Why It Can’t Work, Palgrave Macmillan, 2018.

lerin üstüne bir de, daha sistematik görünen ama özünde kapitalizmi ehliştirmeyi öneren, ehven-i şer Al Gore tarzı “yeşil economiciler” ortaya çıkmıştı. “Yeşil ekonomi”nin, “yeşil kapitalizm”den farkı, aslında tıkanmakta olan kapitalist ekonomiye yapısal çözüm önerileri getirerek, birikim modelinde ekolojik dönüşümün sağlayacağı bir değişim yapmaktı. Bunu yaparken de ekolojik krizi çözeceğini iddia etmekte. Türkiye’nin uzun yıllar imzalamadığı 1997’deki Kyoto Protokolü’nün özü buna dayanıyordu.

“Yeşil aklama” denilen tüm bu kampanyalar, projeler, planlar hızla suya düştü. Ne kapitalizmin bunları uygulamaya mecali ve niyeti vardı, ne de ekolojik krizin görünümle-ri yerinde saydı. Bugün ise krizin küresel ölçekte çözümler olmadan aşılamayacağı IPCC raporlarıyla ortaya konuldukça, özellikle iklim değişimi konusunda daha öncekilerden çok daha fantastik fikirler teknolojik çözümler olarak önerilmeye devam ediyor. Sermaye, ekolojik krizi çözme değil yönetme hususunda, mevcut toplumsal hiyerarşilerde ve mülkiyet ilişkilerinde köklü bir değişiklik yaratmayacak piyasa temelli teknokratik çözümlere bel bağlıyor.

Jeomühendislik veya iklim mühendisliği olarak adlandırılan gezegensel projelerden okyanusların ve karaların karbon tutma kapasitelerini artırmaya yönelik teknolojilere, atmosferden doğrudan karbon çekilmesinden ye-

ni nesil nükleer enerji santrallerine, temiz kömürden dikey tarıma kadar bir dizi teknolojik çözüm önerileri gündemde¹⁸. Bu önerilerin her birinin finansmanını sağlamaya gönüllü ve çoğu da fosil yakıt sanayisiyle ilişkili sermaye grupları¹⁹ mevcuttur ve bunlar herhangi bir enerji dönüşümünü öngörmeden mevcut enerji altyapısına ek olarak bu projelere kaynak ayırmaktadırlar. Tüm bu öneriler özellikle demokratik karar alma süreçlerinden uzak tutulurken, sonuçları toplumda adaletsiz şekilde hissedilir. Bir-

Fantastik fikirler teknolojik çözümler olarak önerilmeye devam ediyor. Sermaye, ekolojik krizi çözme değil yönetme hususunda, mevcut toplumsal hiyerarşiler ve mülkiyet ilişkilerinde köklü bir değişiklik yaratmayacak piyasa temelli teknokratik çözümlere bel bağlıyor.

çoğunun askeri sanayiyle bağlantılı gelişmesi de silah olarak kullanılma ihtimalini barındırmaktadır. Kısacası bu tür sıra dışı projelere karşısındaki şüphecilik bilime duyulan bir şüphe değildir, aksine bu şüphenin kendisi bilimseldir. Robot teknolojilerinin gelişimiyle adeta bir fetişe dönüşen bu tarz fütüristik fikirler burjuva ekolojik propagandanın bir parçasıdır.

[18] Özellikle iklim mühendisliği yöntemleri Negatif Salınım Teknolojileri (NET), Karbon Dioksit Çekme (CDR) ve Sera Gazı Çekme (GGR) teknolojileri, Solar Işın Yönetimi (SRM), Biyoenerji ile Karbon Yakalama ve Saklama (BECCS) gibi bir dizi farklı gruba ayrılıyor.

[19] ABD’deki Silikon Vadisi şirketleri Pentagon ile ortak projeler geliştirmektedir. Yine Bill Gates ve Elon Musk gibi zenginler bu projelere sermaye aktarmaktadır.

Önerilen Teknoloji	Eksikliği
Okyanuslara kireç pompalayarak kalsiyum karbonat (kireç taşı) oluşmasını sağlamak ve böylece dibe çöken karbonun yerine okyanusların karbon depolama kapasitesini artırmak.	Bunun için gerekli kireci okyanuslara taşımak için şu an tüm dünyadaki tüm gemi filosu kadar yeni geminin inşa edilmesi gerekir.
Özel ağaç türleriyle karbonu hapsedip yerin derinliklerine gömmek.	Biyoyakıt örneğinde olduğu gibi çok büyük alanların bu projeye ayrılmasını ve bu alanlardaki ekosistemlerin ve yerli yaşamların bozulmasını gerektirir.
Biyokütleyi oksijensiz ortamda yakarak biyokömür veya temiz kömür denen yakıtı elde etmek.	En kirlili enerji olan kömüre alternatif bir kömür daha üretmek için biyokütle enerjisini ikincil enerjiye çevirmek verimsizliğiyle kendi üretimini bile telafi etmekten uzaktır.
Biyoyakıt ²⁰	İddia edilenin aksine, üretim aşamasında harcanan su, toprak ve kimyasaldan tüketimi için harcanan taşıma enerjisi ve yanması sonucu çıkan karbondan karbon salınımı açısından nötr değildir.
Biyoyakıt yakarak elde edilen enerjiyle atmosferdeki karbondioksiti kayalar içinde depolayarak derin jeolojik tabakalarda hapsedmek. (BECCS ²¹)	Karbondioksiti atmosferden çekmek için 900 °C sıcaklığa erişmek ve kireç taşı formuna sokmak için sodyum hidroksit kullanmak gerekir. Bunun için de binlerce kimyasal işlem kulesi inşa etmek gerekir ki, bu olsa bile küresel emisyonun çok azını ancak geri çekebilir. Şu ana kadar denizaltılarda kullanılan karbon saklama teknolojisi, daha büyük çaplı uygulamalar için hem uygun değil, hem de çok fazla enerji gerektirir. Deprem gibi durumlarda ne olacağı ise meçhuldür.
Güneş Işın Yönetimi (SRM) ²² veya "bulut tohumlama" teknolojileri. Atmosferin üst tabakasına sülfür dioksit spreyi yapılarak güneş ışınlarının geri yansıtılması.	Yağmur rejimlerini değiştirecektir. Kimi coğrafyalarda kuraklık, diğerlerinde aşırı yağış oluşur. Ülkeler arası kötü amaçlı kullanıma açıktır. "Durma şoku" ile oluşacak sera etkisinin, yansıttığı güneş ışımından daha fazla atmosferi ısıtma ihtimali vardır.
Yeni nesil nükleer enerji santralleri.	Nükleer güç işletme, bakım ve söküm aşamalarının hepsi için istikrarlı bir yönetim gerektirir. Kurulumu ve sökümü ile birlikte 70-80 yıllık bir ömrü olan santrallerin kontrolü, bu nedenle teknik değil politik bir konudur. Teknik yanı olan, atıkların depolanması (en az 10 bin yıl), insan kaynaklı hatalar karşısında radyasyon sızıntısı önlemleri ve elektrik şebekesiyle uyumlu hale getirilmesi için gereken altyapı çalışmalarıdır. Kurulduğu anda yarattığı ekolojik tahribat ise karşı çıkmak için en önemli ve yeterli dayanaktır.
Dikey tarım. Tarımda alan kullanımını artırmak için yeni mimarilerle binalarda tarım yaparak, karbon depolama ve gıda üretiminde toprağın tahribatını azaltma.	Dikey tarım için toprak yerine kullanılacak kimyasal girdisinin ekolojik maliyeti, aynı ekolojik ve mevsimsel sınırlara bağlı olarak, esasında karbon salınımı konusunda hiçbir katkı sunmamaktadır. İnşaatların ekolojik maliyeti ve toplam depolanabilecek karbon açısından saçmadır.

[20] BM'nin raporuna göre, 2014'ten bu yana Brezilya, Endonezya ve Malezya'da İngiltere'nin 5 katı büyüklüğünde tropikal orman et, biyoyakıt, soya ve palmye yağı üretimi için yok edildi.

[21] BECCS teknolojileri en çok kaynak aktarılan teknolojik çözümdür. IPCC'nin hesaplamalarına göre atmosferdeki karbonun azaltılmasında kullanılmasını öngördüğü başlıca teknolojidir.

[22] İlk olarak 1965'te ABD Bilimsel Danışma Komitesi tarafından önerildi. 9 yıl sonra SSCB'de Mikhail Budyko tarafından da önerilmiştir.

Tablodan ayrı değerlendirmeye değer “yeşil enerji” ise en yaygın kabul gören teknolojik çözümdür. Enerji şirketleri şu an tüm fosil yakıtı bırakıp rüzgar, hidro, güneş ve jeotermal enerjiye geçiş yapsa bile mevcut kaynaklar, verimlilik seviyesi, üretim ve uygulama kapasitesiyle yüzde 100 yenilenebilir enerjiye geçiş 43 yıl kadar bir zaman alacaktır.²³ Bugünkü enerji üretiminin yüzde 85’ini oluşturan fosil yakıtlar için oluşturulmuş dev altyapının dönüştürülmesi ve yenilenebilir enerjiyle uyumlu hale getirilmesinin kendisi, yenilenebilir enerjiyle üretilenden daha fazla enerji gerektirir, yani fosil yakıt kullanmaya ihtiyaç vardır. Bu, karbon salınımı hedeflerini tutturmak için yenilenebilir enerjiye geçişin yanında, toplam enerji kullanımımızı da azaltmak zorunda olduğumuz anlamına gelir. Andreas Malm’ e göre, kaynakları ve şebekeyi kolektifleşirmemiz yetmez, onun her bir aşamasını söküp yerine farklı bir yapı inşa etmeliyiz.

Karbon Fiyatlandırma Ve Hansen’in Çıkış Stratejisi

“Yeşil ekonomi”nin getirdiği yeniliklerden birisi olan karbon üst sınırı ve karbon ticareti²⁴ yüzyılın başında çok yoğun şekilde tartışıldı. Zaman içinde, bu yöntemin yeni-

lenebilir enerjiye geçiş için bir itki yaratmadığı gibi, karbon ticaretinin spekülatif piyasalarda yeni bir türev aracı olarak yerini aldığı görüldü. Fiyatını piyasanın belirlediği bir kirletme hakkı, yeteri kadar parası olana dünyayı yok etme hakkı vermek demektir. Karbon ticareti fikri, krize çözüm olma anlamında çökmesinden sonra, içeriği değiştirilerek bugüne kadar gündemde tutulmaya devam etti. Karbonu fiyatlandırarak bir karbon vergisi koyma bunun bir biçimi. Buna göre, örneğin Kanada,

Fiyatını piyasanın belirlediği bir kirletme hakkı, yeteri kadar parası olana dünyayı yok etme hakkı vermek demektir. Karbon ticareti fikri, krize çözüm olma anlamında çökmesinden sonra, içeriği değiştirilerek bugüne kadar gündemde tutulmaya devam etti.

Paris Anlaşması taahhütlerinden biri olarak, salınan bir ton karbon için 20 dolar vergi alacak, bu vergi 2022’ye kadar ton başına 50 dolara çıkarılacak ve bu gelirin yüzde 90’ı yeniden kamu harcamaları için kullanılacak.

[23] Robert Gross, Imperial College London.

[24] Karbon ticareti esasen bir karbon salınımı üst sınırı belirleme ve bir karbon piyasası oluşturmaktır (cap-and-trade). Buna göre, her sanayi belirli bir düzeyde kirletme (karbon salınımı yapma) hakkına sahip olarak başlar. Eğer üretim kapasitesini artırarak daha fazla salınım yapar hale gelirse, diğer şirketlerden ek kirletme hakkı satın alabilecektir. Ayrıca yenilenebilir enerjiye geçerek kendi kirletme hakkını başkasına satabilecektir. Bunun bir biçimi olan REDD (Ormansızlaştırma ve Orman Kaybından Kaynaklı Emisyon) belki de karbon ticaretinin en hastalıklı yöntemi. REDD, orman alanlarında yaşayan yerlileri yerlerinden etmeyi şart koşarken, zengin ülkelerin diğer ülkelerden ormanları kesmemeleri karşılığında kirletme haklarını satın alabilmelerini sağlıyordu. Tüm karbon ticareti uygulamaları tekellerin etrafından dolaşabileceği yasal boşluklar sunuyor, fosil yakıt kullanımını azaltmıyordu.

Oysa Avustralya'da 1970'lerden beri petrole yüksek vergi uygulanmasına rağmen, toplu taşımaya veya temiz enerjilere bir geçiş söz konusu olmadı. Fosil yakıtın artan maliyeti, bir alternatif üretilmediği koşullarda, tüketiciye fiyat artışı olarak yansımakla kaldı. Daha karlı olmadığı durumda sermaye kendiliğinden eyleme girişmedi.

Burada karbon salınımını düzenleyecek hiçbir hamle olmadığına dikkat çekmek gerekir. Karbon salınımı düzenlenmiyor, sermayeye mevcut

Bütününe bakıldığında Hansen'in çıkış stratejisi, tüketimi ve karbon salınımını azaltma mekanizmalarını içermiyor, sorunu insanların bireysel tercihine ve çözümü yine pazarın insafına bırakıyor, devrimci bir hattı aklına dahi getirmiyor.

üretimi azalt denmiyor, rastgele hesaplama ile bir fiyat belirleniyor.²⁵ Bu fiyat ise karbon salınımının toplumsal maliyetini, iklim değişimindeki geri besleme mekanizmalarını ve dahası ülkeler arasındaki kirlilik düzeyleri farkından doğan adaletsizliği göz ardı ediyor. Daha kötüsü, iklim hareketinin biriken enerjisini de soğurarak sistem içi sınırlara çekiyor. Buna rağmen, ekoloji hare-

keti içinde karbon vergisinin iklim eylemi için somut bir talep olması itibarıyla temel oluşturduğunu savunanlar mevcut. Bu temelin üzerinde, karbon salınımını doğrudan düzenleyecek yasal değişiklikler ve fosilden çıkma yönlü devlet yatırımlarıyla ilerlenebileceğini düşünüyorlar. Politik olarak gücünün yettiği gerçekçi hedefler belirleyerek adım adım ilerlemek, bu görüşü savunanların hareket tarzı. Ancak bu küçük adımlar için zaman yok, büyük kopuşlara, uzun adımlara, sıçramalara ihtiyacımız var.

James Hansen, karbon fiyatlandırma biçimlerine yeni bir öneri getirerek tartışmayı ilerleten, ekoloji mücadelesinde sözü geçen bir bilim insanı. Hansen, karbona uygulanacak verginin, doğrudan hiçbir devlet müdahalesi olmadan, başta yoksulların olmak üzere tüm yurttaşların banka hesaplarına yatırılmasını öneriyor. Solun adaletsiz vergilere karşı mücadele geleneğine dayanarak bunu sahiplenmesini istiyor. Karbon vergisi zaten çok karbon salınımını yapanı daha çok cezalandıracak, yoksullar bu vergiden zarar görmeyecek, ama bu yeneden dağıtımla toplumsal adaleti görece sağlayarak ekolojik kriz için bir adım atılmış olacak. J.B. Foster ise bu konuda, "*Hansen'in çıkış stratejisi tüm güçlü yanlarına rağmen yetersizdir. Zayıflığı, bugünün tekeli mali sermayesinin iktidar yapısının ortaya çıkardığı toplumsal-sistemsel çelişkileri yeterince*

[25] Tanuro'ya göre, fosil ve yenilenebilir kaynaklar arasındaki maliyet farkına bakınca, ton başına 600 dolar bile yeterli olmayacak. Ki bu eğer doğrudan tüketiciye yansıtılacaksa, sermaye tarafından kabul edilecektir. Maliyetlerin bu şekilde içerilmesi ekolojik olarak yetersiz, toplumsal olarak sürdürülemezdir.

işleyememesidir. Mevcut koşullarda ihtiyaç duyulan, toplumun yeniden inşasıdır... etkili bir çıkış stratejisi demokratik kitlesel bir seferberlikle daha geniş bir toplumsal dönüşüme dayanmalıdır” diyor. Bütününe baktığında Hansen’in çıkış stratejisi, tüketimi ve karbon salınımını azaltma mekanizmalarını içermiyor, sorununu insanların bireysel tercihine ve çözümü yine pazarın insafına bırakıyor, devrimci bir hattı aklına dahi getirmiyor. Karbon fiyatlandırma tartışmasına destek verilip verilmeyeceği açısından sosyalistlerin tutumu, Hansen gibi en radikal biçimler önerilse dahi, piyasa tarafından eğilip bükülmeden nasıl uygulatabileceğine bağlı olmalıdır. Bu garanti altına alınmadan, sermaye bu adımın da kolayca etrafından dolacaktır.

Yeşil Yeni Anlaşma

BM, 2008 ekonomik krizi sonrasında yayınladığı, işçilerin yaşam standartlarının büyük tehdit altında olduğuna dair raporunda, dünya ekonomisinin devlet destekli bir itkiye ihtiyaç duyduğunu ve bu itkinin küresel bir Yeşil Yeni Anlaşma’yla (YYA) sağlanabileceğini söylüyordu. Bu rapor sonrasında, AB ülkelerindeki Yeşil partiler hızla böyle bir çerçeve plan geliştirdiler. Ancak bunu, 2015 Paris Anlaşması da dahil olmak üzere hiçbir yerde tamamen görücüye çıkarmadılar. Ellerindeki politik malzeme bu kadardı. Güncel tartışmadaki YYA ise bu değil.

Amerika Demokratik Sosyalistleri (DSA) ekososyalist çalışma grubundan senator Edward Markey ve temsilciler meclisinden Alexandria Ocasio-Cortez’in 28 Şubat 2019’da kaleme aldıkları YYA²⁶ önergesi ise sistem içi çözüm önerilerinin en radikallerinden biri olarak öne çıkıyor ve esasen ABD için önerilen bir çözüm önerisi olsa da tüm dünyada benzer örneklerine rastlanıyor. ABD’de ortaya çıkmasından önce, son yıllarda yerlilerin Standing Rock direnişi, Keystone boru hattına karşı

Eğer “yeşil istihdam”
karlı değilse, en iyi
ihtimalle, onun ara yollarını
bulmaya yöneleceklerdir,
ki bunu bir rıza üretme aracı
gördükleri için yapacaklardır,
ki yine bunun için bile çok büyük bedeller
ödenen mücadeleler yürütülmelidir.

halkın direnişi, iklim hareketinin giderek kitleselleşmesi, son iki seçimde Yeşiller Partisi’nden Jill Stein’in kampanyasının önkilerden çok daha fazla ses getirmesi ve yine 2016 seçimlerinde Ilhan Omar, Rashida Tlaib, Ayanna Pressley gibi farklı kesimlerden kadınların temsilciler meclisine girerek ekoloji mücadelesine destek oluşları, bu manifestonun toplumsal temelini hazırlarken, onun

[26] 2021’den itibaren uygulamaya konulması gereken kapsamlı bir plan olan bu önergenin amacı, planı hayata geçirmek için gereken yasal değişiklikleri talep eden bir kitle hareketi oluşturmak. 2020’deki ABD başkanlık seçimlerinde DSA grubunun adayı Bernie Sanders’in ana seçim kampanyasını bu oluşturacak.

taleplerinin²⁷ beklenenden daha radikal olmasının da itici gücü oldu. DSA ekososyalist çalışma grubu bildirgesinde şöyle diyor:

“İklim krizi ve eşitsizlik krizini birlikte çözmeliyiz. Kemer sıkma tarzındaki iklim önlemleri, yakıt vergisi karşısında sarı yeleklilerin protestosunda olduğu gibi toplumsal bir tepki üretecektir. Fosil yakıtlardan kar eden şirketler uzun zamandır işçileri temiz enerjinin istihdamı öldüreceği iddiasıyla çevrecilere karşı kışkırttılar. Ancak yaşam kalitesi iklim fela-

Sosyalistlerin, insanlara kapitalizmden daha iyi bir yaşam vadederek sosyalizmi kurabilecekleri düşüncesini bugünün koşullarında yeniden ele almaları ve maddi toplumsal ihtiyaçları ekolojik bağlamda ortaya koymaları belirleyici olacaktır.

ketiyle derin bir tehdit altında olan işçi sınıfı ve yoksul insanların durumu adil bir dönüşümle büyük oranda iyileşecektir... Yeşil Yeni Anlaşma sömürücü kapitalizmden demokratik ekolojik bir sosyalizme dönüşümü başlatabilir.”

“Radikal bir YYA tek bir yasa ve önergieyle olmayacaktır. Ancak ça-

lışan insanların ve toplumsal hareketlerin tabandan gelişen mücadeleleriyle ortaya çıkabilir... Bu yönlendirici ilkeler DSA'nın YYA kampanyasında sadece bir başlangıç, son nokta değil... Politikacıları sadece bir seçim sloganı olarak alıp kullanacakları sulandırılmış bir YYA'yı kabul etmeyeceğimiz konusunda uyararak zorundayız. Ya bu koalisyonumuzla birlikte radikal bir YYA için savaşılır ya da geleceğimizi umursamayan, ekokiyımcıların işbirlikçileri olarak işşa olurlar. Bizim rolümüz, sadece hayatta kalmak için değil, insani gelişimi önümüzdeki on yıllarda garanti altına alacak kadar güçlü militan bir işçi sınıfı hareketinin inşa edilmesine katkı sunmaktır.”

YYA önergesi, bu büyük çaplı ekonomik altyapı dönüşümünün uzun vadeli ve kaliteli istihdam sağlayacağını, işçilerin aile geçindirme ücreti alacağını, örgütlenme, sendikalaşma ve toplu sözleşme haklarının garanti altına alınacağını vurgulayarak, öncelikle işsizlik ve yoksulluk kıskaçındaki işçi sınıfına sesleniyor. Sadece yeni keynesyen bir model olmanın ötesine ise önerdiği demokratik karar alma süreçleri ve toplumsal adalet vurgusuyla geçebiliyor. Ancak ona yönelik eleştirilerin başında, fosil yakıtların azaltılması konusunda bağlayıcı sözler söylememesi ve yenilenebilir enerjiye geçişin kendiliğinden böyle bir sonucu olacağını

[27] YYA'nın taleplerinin başlıkları şöyle: 2030'a kadar ekonominin tamamen karbondan arındırılması. Ana enerji sistemleri ve kaynakları üzerinde demokratik kontrol. Adil bir dönüşüm için işçi sınıfının merkeze alınması. Temel ihtiyaçların meta olmaktan çıkarılması. Kar için değil, insanlar ve gezegene hizmet edecek yerel toplulukların yeniden inşası. Demilitarizasyon, sömürsüzleştirme, enternasyonal dayanışma ve işbirliği içinde bir geleceğin teşviki. Kaynakların en çok kirletenlerden alınıp yeniden dağıtılması.

ima etmesi geliyor.²⁸ Kapitalizmin arz temelli geliştirdiği ihtiyaç olmayan “ihtiyaç” ürünlerin üretilmeye devam etmesinin yeni bir “yeşil kapitalizm” ile sonuçlanma tehlikesini barındırıyor. Yine “yeşil istihdam” yaratacak kapsamlı bir devlet yatırımını kitlesel baskıyla sağlayabilme düşüncesi mevcut sınıfsal ilişkilerin hafife alındığını gösteriyor. Dünyada yeni bir faşizm dalgasının yükseldiği koşullarda, kapitalist devletler temsil ettikleri tekelci sınıfın açık terörist diktatörlüğünü uygulamaktan çekinmeyeceklerdir. Eğer “yeşil istihdam” karlı değilse, en iyi ihtimalle, onun ara yollarını bulmaya yöneleceklerdir, ki bunu bir rıza üretme aracı gördükleri için yapacaklardır, ki yine bunun için bile çok büyük bedeller ödenecek mücadeleler yürütülmelidir. Yani ekoloji hareketinin hedefi olan devlete bir adım attırmak için kuracağı baskı mekanizmaları anti-faşist mücadelenin tüm gereklerini de sahiplenmek durumundadır.

Toplamda YYA teknolojik çözümlerin tekil önerilerini bir dönüşüm programı ve planına bağlayarak uygulama metoduna işaret ediyor. Ancak YYA'nın koyduğu çıta, insanlık için dar ufuklu bir çıtadır. Bildirgesinde ifade ettiği gibi, ona bir ilk adım değil, yalnızca başlangıç noktası olarak bakılabilir. Ocasio-Cortez ve Bernie Sanders'ın popülerlikleri YYA'ya bir şekilde mesafeli durabilecek Amerikalıları adım atmaya itebilir ve fakat bu ikilinin Demokrat Partili olduğunu da gözden kaçırmamak gerekir. Özellikle İsrail'i kına-

maktan kaçınan, Venezuela'yı işgal tehditlerine ses çıkarmayan tutumları onların politik sınırlarına dair ipuçları veriyor. ABD kongresinde konuyu tartışmaya açabilmeleri başarılı bir adım olsa da, sokak ayağı olmayan ve Demokrat Parti'nin düzeniçiliğini teşhir etmeyen bir YYA hareketi daima zaman kaybı olacaktır.

Sosyalizm Ya Da Barbarlık

Hem toplumsal yaşamı ekoloji duyarlı bir sosyalist yeniden planlama açısından hem de tüm ekosistemi rehabilite etmek için toplumsallaştırıl-

Ekojik tahribata ve krize karşı mücadele, Gezi gibi ortada çok önemli bir örneği de olan şekilde, faşizmin kuşatmasını kırmanın ana halkalarından olacaktır. Hareketin gücü ve sınırları ölçüsünde kazanımlar ileri taşınabilir, taşınmasını zorlamak devrimcilerin görevidir.

mış bir teknoloji, sermayeyi kurtarma pahasına doğanın ve emeğin acil ve varoluşsal ihtiyaçlarını yok sayan çılgın projeler toplamı olmayacaktır. Aksine, tüm sermaye ilişkilerini yapı sökümü uğratacak, ekosistemle uyumlu, toplumsal ihtiyaç temelli olmaktan gayri bir güdüsü olmayan, toplumsal ölçekte uygulanabilir bütünlüklü bilimsel yaklaşımın parçası olacaktır. Bu nedenle sosyalistlerin, insanlara kapitalizmden daha iyi bir

[28] John Bellamy Foster, dev fosil yakıt tekelinin ve fosil temelli sanayide trilyonlarca dolarlık yatırımı olan sermayenin karbondan çıkışa nasıl ikna edileceğini sorguluyor.

yaşam vadederek sosyalizmi kurabilecekleri düşüncesini bugünün koşullarında yeniden ele almaları ve maddi toplumsal ihtiyaçları ekolojik bağlamda ortaya koymaları, bu teknolojilerle ilişkileneşleri açısından belirleyici olacaktır.²⁹

Trump ve Bolsonaro gibi azıllı doğa düşmanları seçilerek başa gelmeselerdi, yani Paris Anlaşması uygulanırsa veya IPCC'nin karbon salınımı azaltımında öngördüğü teknolojiler kullanılmaya başlasaydı, ekolojik krizin çözülmesine doğru adım atık diyebilir miydik? Tartışılması gereken, ilk adım değil, adımların sürekliliği, hızı ve nihai hedefidir. Trump'ı devirmenin³⁰ ekolojik krizden çıkış için atılacak en iyi adım olacağına şüphe yoktur; bu nedenle kadınların, siyahların, gençlerin, işçilerin, öğretmenlerin vd. mücadelesinin ekoloji mücadelesinin dolaylı parçası olduğu açıktır. Benzin zammına karşı başlayan Sarı Yelekliler hareketi³¹ son dönemde ekolojik krizin emek mücadelesiyle bağını ortaya koyan en yalın örnektir belki de. Burada, doğanın ve emeğin

sömürsünün sadece artıdeğer düzeninde kalmadığını, kendi varoluşlarının kontrolünü sağlayacak mekanizmalardan yoksun bırakıldıklarını da görmeliyiz. Doğanın ve emeğin kendini yeniden üretememesi, kendi gelişiminin kontrolünü kaybetmesi sorundur bu. Tıpkı bu örneklerde olduğu gibi, Karadeniz'de "yeşil yol"a karşı yapılan eylemlerde "devlet kimdir, devlet benim" diyen Havva ananın kendiliğinden bilincini³² devrimci bir stratejiye bağlamak zorundayız. Kapitalizm Havva analara zaten bir gelecek vadetmiyordu, ancak artık onlara bir yaşam alanı da bırakmıyor. Bu yerel mücadelelere ve örneğin dünyada "Yok Oluş İsyancıları" gibi hareketlere katılanlar, bu nedenle kapitalizme karşı mücadele etmekte bir tereddüt yaşamıyorlar. Daha büyük bir sorunla, doğrudan yaşam hakkı için mücadele ettikleri bilincinin gelişimiyle, kendiliğinden bilinçlerinde öne çıkan politik aidiyetlerden uzak durma isteği, krizin çok boyutluluğu ve sistemin esneklik alanını kaybetmesi sonucu hükmünü yitiriyor.

[29] Daha iyi yaşamın kaynağı nedir, kriterleri nedir? Herkesin arabası olması mı, akıllı telefonu olması mı, 24 saat aydınlatılmış sokaklar mı? Sosyalistler toplumsal ihtiyaçlar sınırsızdır diyemez; zamanla birlikte toplumsal ihtiyaçlar değişir, farklılaşır, ama hiçbir zaman sınırsız değildir, buradaki sınırı bilinçli insan faaliyeti belirler. Üretim ilişkilerini doğaya uyumlu olacak şekilde düzenlemiş ve demokratik merkezi bir planlamayla toplumsal ihtiyaçlarını toplumun ve doğanın sürdürülebilirliği üzerinden belirlemiş bir insan faaliyeti. Kapitalizmin güdülediği ihtiyaçlara, derin ekolojistlerin marksizme haksız şekilde yönelttikleri üretimi-ilerlemeci eleştirilerini haklı çıkarır cevaplar sunmamalıyız.

[30] Kapitalizmin varoluşsal krizinde hegemonyalarını korumak için ABD'li dünya tekellerinin sarılmak zorunda kaldıkları Trump'ın ekolojik anlamda dünyaya vereceği zarar elbette daha çok olacaktır, ancak selefi Obama'dan öyle fazla farkı da yoktur. Obama neoliberal piyasa koşulları aracılığıyla hegemonyayı devam ettirmek isterken, dünyadaki en büyük karbon salınımını yapan devasa askeri sanayisini geliştirmeyi sürdürdü; bir yandan yenilenebilir enerji piyasasını (ekolojik saiklerle değil, kar amacıyla) genişletirken, bir yandan da kaya gazı ve katran kumlarının kullanımına onay verdi. "Tam teknolojik gelişmeler günü kurtaracaktır ki, Trump geldi ve işleri bozdu" tamamen geçersiz bir önermedir.

[31] Önder Algedik, Sarı Yeleklilerin Meselesi İklim Meselesi, Gazete Duvar, Aralık 2018.

[32] Aykut Çoban, Ekoloji Mücadelesinde Strateji Tartışması: "Yine dene yine yenil" nereye kadar?, birartibir.org, Temmuz 2018.

Yani hızla radikalleşiyorlar. Bugün egemenler kapitalizmin kaosuna ne-faşizmle kendi kaotik yanıtlarını veriyorsa, yeni bir antifaşist mücadelelinin yükselişi doğrudan antikapitalist karakterli emek ve ekoloji hareketleriyle iç içe olacaktır.

Ekolojik kriz işçi sınıfı ve ezilenlerin bir sorunudur. Konulardan bir konu, mücadelelerden bir mücadele değildir veya toplumsal hareketlerin³³ hareketi de değildir. Ekoloji mücadelesi özü itibarıyla emek mücadelesidir ve iklim adaleti, ekoloji adaleti gibi kavramlar bu noktada bağlayıcı bir rol oynar. Kuracağımız dünyanın maddi temelleri şu an atılıyor, istesek de istemesek de; yıkıma karşı hayatta kalmaya çalışmaktan başka bir gayemiz olmayabilir, ki olağan akışta en olası senaryonun bu olduğu göz önünde bulundurulursa,

bu hayatta kalma çabası içinde yeni toplumu bulup çıkartacak adımlar atmalıyız. Bu nedenle toplumsal adalet ekoloji mücadelesinde temel bir dayanaktır, vicdani bir talep değil, krizden gerçekten çıkış için olmazsa olmazdır; çünkü bu çapta bir çözüm, krizi yaratanların ortadan kaldırılmasını, yani eşitsizliğin kaynağının ortadan kaldırılmasını şart koşmaktadır. Kapitalizmi durdurmalıyız, yaptırımamayı³⁴ stratejimizin bir parçası yapmalıyız.

Havva ananın eyleminin kısa bir dönemin eylemi olmadığını anlamamız ve sürekliliğini görmemiz, bu mücadeledeki konumlanışımızın doğrultusunu bunun etrafında örme-miz gerekmektedir. Ekolojik tahribata ve krize karşı mücadele, Gezi gibi ortada çok önemli bir örneği de olan şekilde, faşizmin kuşatmasını

[33] Andreas Malm, Revolutionary Strategy in a Warming World, climateandcapitalism.com, 2017. Hareketlerin hareketi bu konuda bir kapı açsa da, somut bir eylem planı çıkarmadaki eksikliği nedeniyle başarısız olacaktır.

[34] Sinan Eden, İklim Krizi ve Yaptırmamak, Doruk Yayınları, 2015.

kırmanın ana halkalarından olacaktır. Hareketin gücü ve sınırları ölçüsünde kazanımlar ileri taşınabilir³⁵, taşınmasını zorlamak devrimcilerin görevidir. Öncülüğü sosyalistler yapmazsa, “makul” Yeşil Yeni Anlaşmacıların yerli muadilleri yapacaktır. Ekoloji duyarlı sosyalist planlama, elbette 20. yüzyılın sosyalizm deneylerinden doğru dersleri çıkarmış olarak yola koyulacaktır. Bu anlamda sosyalist merkezi planlamaya karşı 20. yüzyılın kimi sınırlılıkları ve yanlışlıkları üzerinden yöneltilecek eleştirinin teknolojik çözümlerin tek yol olduğu önermesinin haklı olmadığı teşhir edilmelidir. 21. yüzyılın gelişen kitle hareketlerinin

bu bakımdan ilerici özellikleri sahiplenilmeli ve ekolojik bir sosyalizm propagandası bu zemin üzerinde yükselmelidir.

Greta, önerdiği çözümlerin naif olduğunu kabul ediyor, ama kitlelerle buluşmak için akademik tartışma dilini mücadele diline dönüştürmeyi de başarıyor. Milyonlarca çocuk kendilerine borçlu bir nesil görüyor karşılarında. Umutsuz olmak için zamanımız yok, bir doğal afet seferberliği ile hareket etmekten başka çaremiz de yok; doğa bizi buna zorluyor, zorlayacak. Greta’yı ikinci defa anlam: “panikleme istiyorum”. Aksi, kapıdaki yok oluşu elimizle içeri davet olacaktır.

[35] Revolutionary Studies and Left Americana ekibi, ekolojik hareketlerin içsel (bilinç ve radikallik düzeyi, hareket içindeki ulusal kimlik gibi ayırım noktaları) ve dışsal (toplumun sosyoekonomik gelişmişliği) koşullarla belirlendiğini ve bu koşullar nedeniyle sosyalistlerin taktik ve stratejilerinin belli olmadığını, ancak hareketler içinde bu koşulların değişimiyle geliştirileceğini iddia ediyor. Şöyle katkı sunabiliriz: Sonuçta esas ayrışma, yapılacaklar konusunda değil, bunlara nasıl gidileceğiyle ilgili. Devrimci bir çizgi, devrimci bir politik mücadele ve örgütlenme oluşturmadan, bu en radikal taleplerin salt kitlesellikle başarılabileceğini düşünmüyoruz. Ama kitleselliğin de bu hareketin en kritik ve en güçlü yanı olacağını düşünmüyoruz.

21. Yüzyılda Marx'ın Ekolojisi

Brett Clark & John Bellamy Foster (Çev. Sevi Emek Önder)

Monthly Review dergisi editörleri Brett Clark ve John Bellamy Foster'ın "Marx's Ecology in the 21st Century" başlıklı ortak çalışması, Mart 2010'da (World Review of Political Economy, Vol. 1, No. 1, pp. 142-56) yayınlandı. Marx'ın materyalist ve metabolik bakış açısının insan, doğa ve ekosistem içindeki ekolojik yarığın oluşumu ve gelişimini kavramak açısından taşıdığı önemi ortaya koyan Clark ve Foster'a göre, "Ekolojik krize işaret etmede öne sürülen piyasa işleyişlerine –ki bu işleyiş karı, doğayı korumanın üstünde tutar– taban tabana zıt olarak Marx'ın ekolojisi, gelecek kuşaklar için yaşam koşullarını sürdürülebilir kılan toplumsal bir düzenin kurulması gerekliliğine vurgu yapmaktadır."

"21. Yüzyılda Marx'ın Ekolojisi" hakkında konuşmak çağdaş okuyucuya tuhaf gelebilir. Ekolojik düşüncenin genellikle 20. yüzyıl sonlarında ortaya çıktığı düşünülürken, Marx 19. yüzyıl ortalarında bu konu hakkında yazmıştır. Geçtiğimiz son birkaç on yılda, Marx'ın ekolojik eleştirinin başlatıcısı, daha doğrusu öncüsü olduğu, sol hareketin geniş kesimleri tarafından kabul görmüş olsa da, bazıları bugünün bakış açısından yalnızca tarihsel değer taşıyan bu kavrayış biçiminin buharlı motor çağına havale edilmesi gerektiğini düşünmektedirler.

Dolayısıyla, Marx'ın ekolojisi bazı yeşil sol hareketlerin ve hatta

ekososyalist düşünürlerin gözünde 21. yüzyıl koşulları ile büyük ölçüde uyumsuzdur. Maarten de Kadt ve Salvatore Engel-Di Mauro, "*doğa hakkındaki düşünüş*"ün, bilimdeki birçok ilerlemenin henüz gerçekleşmediği "*o zamanlarda* [Darwin ve Marx'ın zamanında] *görece ilk aşamada olduğunu*" ileri sürmektedir. Marx, nükleer enerji öncesinde ve "*poliklorobifenilleri, kloroflorokarbonları ve böcek öldürücülerini ortaya çıkaran kimya bilimlerinin ilerlemesi*"¹ öncesinde yazıyordu. Bu yüzden, onun düşüncelerinin bizim güncel ekolojik sorunlarımızı anlamaya katkısı zorunlu olarak hayli mütevazı görünmektedir.

[1] Maarten de Kadt ve Salvatore Engel-Di Mauro, "Failed Promise", *Capitalism, Nature, Socialism*, 12 (2001): 50-54.

Bizim iddiamız ise tamamıyla farklıdır. Biz, Marx'ın materyalist ve metabolik bakış açısının, kullanım değeri ile değişim değeri ve zenginlik ile birikim arasındaki çelişkiye yaptığı vurgunun, sürdürülebilir insani gelişme üzerinde durmasının ve bir bütün olarak sermaye eleştirisinin, hem günümüz çevresel yıkımının eleştirisine, hem de toplumsal ve ekolojik dönüşümün tahayyülüne çok önemli bir metodolojik zemin sağladığını ileri sürmekteyiz. Marx'ın ekolojik diyalektiğinin önemini vurgulamak, tabii ki onun bugün bizim karşılaştığımız bütün karmaşık ekolojik sorunlara birebir işaret ettiği anlamına gelmez. Biz ayrıca, "Marxçı orijinal külliyyat"ın kendinde, "*doğayı kapitalizmden kurtarmak için tam ve yeterli bir kı-*

lavuz"² olduğunu öne süren gülünç düşüncüyü savunmuyoruz. Buna karşın, Marx'ın ekolojisinin bize çağdaş ekolojik düşüncenin temel kısıtlılığı ile ilişkilenede *eleştirel bir yöntem* (Lukács'ın marksizmdeki ortodoksluğun başta yöneme bağlı olduğunu vurgulayan savı anlamında) sağlaması tartışmamızın konusudur: toplum sorununa geri dönerek "doğa sorunu" ile bağlantı kuran bir diyalektik ekolojik materyalizm geliştirme yetersizliği.

Şunu belirtmek önemlidir ki, günümüzde ekososyalist bir perspektif formüle etmek için girişilen ilk çabalar tarihsel bir anlayış inşa etme başarısızlığından mustarıptı. Ekososyalist teorinin ilk aşaması, çok çeşitli teorileri eklektik olarak bir araya getirmiş ve birleştirmiş açık büfe bir yaklaşım içermekteydi. Marksizm sıklıkla yeşil teoriye eklenildi ya da tam tersi oldu. Doğa/çevre marksizm içinde önemli bir faktör olarak yeniden yaşama döndürüldü, fakat ekososyalizm "*çeşitli ad hoc formülleri*" kabul ettiğinden ve yeşil teoride bulunan "*tinsel, idealist, dirimsel ve ahlakçı vurguların*" eleştirisinden özenle kaçındığından dolayı, ancak titrek bacaklar üstünde durabildi. Ekososyalizm ayrıca, klasik marksizmin ekolojik görüşleri ve yaklaşımlarını araştırmaya da ilgisiz kaldı. İroniktir ki, sözde eko-marksistler,

[2] Joel Kovel, *The Enemy of Nature* (New York: Zed Books, 2002), pp.210-211. Kovel, bu eleştiriyi, özellikle günümüz yazarlarından birinin çalışmasına ve Paul Burkett'a yöneltmiştir. İkincisine saygıyla not edilmelidir ki, Burkett'ın ekolojik iktisattaki güncel teorik tartışmalarla bağı içinde Marx'ın ekolojisinin hayli çapraşık ve diyalektik uygulamaları, dahası diğer geleneklerin ve çağdaş gelişmelerin unsurlarını da içererek Marx'ın yaklaşımından *köklenen* yeni bir *sentez* yaratmayı başardığı yordamı, Kovel'in haksızca onu bugünün ekolojik sorunlarını anlamakta Marx'ı sadece *gerekli değil yeterli* de görmekle itham etmesini açıkça boşa çıkarmaktadır. Bkz. Paul Burkett, *Marx and Nature* (New York: St. Martin's Press, 1999) and *Marxism and Ecological Economics* (Boston: Brill, 2006).

ekolojik krizin ortaya çıkardığı temel meselenin, *yaşam koşullarında* toplumsal bakımdan oluşan ve doğanın kendisine uzanan yarılma değil de, ekolojik *üretim koşullarının* altının oyulmasından kaynaklanan *ekonomik* kriz olduğunu öne sürerek (James O'Connor'un deyişiyile “*kapitalizmin ikinci çelişkisi*”), ekolojik çelişkileri çoğunlukla ekonomik çelişkilerin altında sınıflandırmaya çalıştılar.³

Ekososyalist teorinin ikinci aşaması, bu eksikliklerin ötesine geçmek için köklerine, Marx'a geri dönmeye, “*onun materyalizminin ekolojik bağlamını anlamaya*” ve bütün bir yaşamın üzerinde yükseldiği maddi koşulların kapitalist sistemce nasıl dönüştürüldüğünü içeren ekonomi politik eleştirisinin daha kapsamlı boyutlarını belirlemeye çalıştı. Bu ilişkilendirme, (Antik Yunan filozofu Epicurus'tan etkilenecek) Marx'ın, her ikisini diyalektik olarak birbirine bağlayarak, doğa ve tarihin materyalist konseptini nasıl kurduğunu açıkladı.⁴ Bu ise, Marx'ın değer analizini (özellikle kullanım ve değişim değeri arasındaki çelişkiyi ele alışı), onun sürdürülebilir insani gelişme kavramının oluşumuna bağladı. Marx'ın ekolojik materyalizmi hem felsefi bir yönelimdir, hem de tikel bir üretim tarzının içsel çelişkilerini inceleyen eleştirel bir bakış açısıdır:

toplum ve doğa arasındaki diyalektik değişimde kendini gösteren gerçekliğin keşfi. Burada, toplum ekolojik ve tarihsel olarak fiziksel dünyanın içine gömülmüştür, onunla tümleşiktir.⁵ Dolayısıyla bugün halen, doğa ve toplum arasındaki çelişkileri rahatlıkla anlamamıza olanak sağlayan Marx'ın ekolojik metodu eşsizdir.

Az ileride, Lauderdale Paradoksu ile ilişkisi içinde Marx'ın metabolik analizini merkeze alarak, onun doğa ve toplum diyalektiğinin temel unsurlarına, yine onun gelecek kuşak-

Marx'ın ekolojisinin bize çağdaş ekolojik düşüncenin temel kısıtlılığı ile ilişkilendirilmede eleştirel bir yöntem sağlaması tartışmamızın konusudur: toplum sorununa geri dönerek “doğa sorunu” ile bağlantı kuran bir diyalektik ekolojik materyalizm geliştirme yetersizliği.

lar için sürdürülebilirlik kavramının “*temel ekoloji üçgeni*” olarak adlandırılabilir olan şeyde nasıl bir rol oynadığına ana hatlarıyla değineceğiz. Sonunda ise, bunun 21. yüzyılın ekolojik kriz tartışmalarına nasıl etkilerde bulunduğu işaret edeceğiz.

[3] John Bellamy Foster, “Review of Environmental Politics”, *Historical Materialism* 8 (2001): 461-477; Paul Burkett, “Two Stages of Ecosocialism?”, *International Journal of Political Economy* 35, 3 (2006): 23-45.

[4] John Bellamy Foster, *Marx's Ecology* (New York: Monthly Review Press, 2000).

[5] Brett Clark and Richard York, “Dialectical Materialism and Nature”, *Organization & Environment* 18 (2005): 318-337; Richard York and Philip Mancus, “Critical Human Ecology”, *Sociological Theory* 27 (2009): 122-149; John Bellamy Foster, “The Dialectics of Nature and Marxist Ecology”, in Bertell Ollman and Tony Smith, eds., *Dialectics for the New Century* (New York: Palgrave, 2009).

Marx Ve Metabolik Yarık

Marx, kendisinin de daima vurguladığı gibi, bir materyalistti ve onun asıl katkısı tarihin materyalist kavrayışının geliştirilmesindedir. Fakat Marx açısından, tarihin materyalist kavranışı diyalektik olarak doğanın da materyalist açıdan kavranması demektir. En nihayetinde ikisi de aynı şeydi. Marx ve Engels'in *Alman İdeolojisi*'nde yazdıkları gibi, "Biz sadece tek bir bilim tanıyoruz, tarih bilimi. Tarih, doğa tarihi ve insanlık tarihi olmak üzere iki açıdan incele-

Burada, toplum ekolojik ve tarihsel olarak fiziksel dünyanın içine gömülüdür, onunla tümleşiktir. Dolayısıyla bugün halen, doğa ve toplum arasındaki çelişkileri rahatlıkla anlamamıza olanak sağlayan Marx'ın ekolojik metodu eşsizdir.

nebilir, fakat bu iki kısım birbirinden ayrılamaz. İnsan var olduğu sürece, insan tarihi ile doğa tarihi birbirini etkileyecektir."⁶ Bu bakımdan, Marx'ın tarihsel materyalizminden, cisimleştirilmiş bir ekolojik materyalizm olarak da bahsedilebilir.

Marx, ekolojik materyalizme bağlılığın bir parçası olarak, beslenme döngüsü gibi doğal sistemlerin de, madde ve enerjinin birbirinin yeri-

ne geçmesini sağlayan, bağımsızca işleyen ve toplumun yeniden üretimini ve devamını sağlayarak onunla ilişki içinde olan kendilerine has bir metabolizması olduğunun farkındaydı. Bu demektir ki, maddelerin karşılıklı değişimini yöneten belirli düzenleyici süreçler vardır. Marx, metabolizma kavramını, insan ve dünya arasında zorunlu bir "metabolik etkileşim" olduğunu belirterek, toplumsal olanın doğayla etkileşimlerine doğru genişletti. Toprak besin döngüsü, karbon döngüsü, ağaçların meyve üretimi gibi doğal süreçler insanın varlığını sürdürmesine destek olur. Dolayısıyla, "Yerkürenin kendisi evrensel bir araçtır... İşçiye, ayaklarını basacağı zemini tesis eder ve emek süreci için 'iş alanı' sağlar."⁷ Yerküre "toprağın, madenlerin ve benzerlerinin verimliliği misali emeğin doğal koşullarını"⁸ temin eder.

Marx, insanın onun aracılığıyla dünyayı etkin olarak dönüştürdüğü metabolik değişimin bir parçasının emek olduğunu açıkladı. Şöyle yazdı:

"Emek, her şeyden önce, insanla doğa arasındaki bir süreçtir; bu süreçte insan, doğa ile kendisi arasındaki madde alışverişini kendi çabasıyla yürütür, düzenler ve denetler. Doğanın maddeleri karşısında bir doğa gücü olarak yer alır. Doğanın maddelerini kendi ihtiyaçlarına adapte edecek bir biçimde mülk edinmek üzere, kendi bedenine ait doğal güçleri, kollarını ve bacaklarını, kafasını ve ellerini harekete geçirir. Bu hareketiyle, kendi dışındaki

[6] Karl Marx and Frederick Engels, excerpt from *The German Ideology*, in Karl Marx, *Writings of the Young Marx on Philosophy and Society* (Indianapolis: Hackett, 1967), p. 408.

[7] Karl Marx, *Capital*, vol. 1 (New York: Vintage, 1976), pp. 286-287, 637-638.

[8] Karl Marx, *Theories of Surplus Value*, vol. 3 (Moscow: Progress Publishers, 1971), p. 34.

doğa üzerinde etkide bulunur ve onu değiştirirken, aynı zamanda kendi doğasını da değiştirir.”⁹

Marx, insanın doğaya nasıl bağlı olduğunun ve doğayla ilişki içinde kendi tarihini nasıl yarattığının altını çizdi. O aynı zamanda, madde ve enerjinin “*insan ve doğa arasındaki dinamik değiş tokuşuna*” işaret ederek, toplumsal metabolizma kavramını kullanıma soktu. Burada, doğal süreçlerin yeniden üretimi için oluşmuş “*zorunlu doğa koşulları*” bulunduğu, fakat aynı zamanda insanın da toplumsal etkileşimin belli zorunlu formları altında bahsi geçen bu süreçlere etkide bulunma kapasitesine sahip olduğuna işaret etti. Marx ve Engels'in çalışmalarında, metabolizmanın tüm analizi, 19. yüzyıl fiziğinde termodinamiğin gelişimiyle kavramsal olarak birleştirildi.¹⁰

Marx, toplumu ekolojik olarak bütünleştirdikten sonra, toplum ile doğa arasındaki maddi aktarıma etki eden kapitalist üretim tarzının özgün toplumsal metabolizmasını tarihsel konumuna yerleştirir. Marx'ın buradaki ekonomi politik eleştirisi, onun metabolik analizi ile iç içe geçer. Kapitalizm sermayenin sürekli birikimine dayalı bir sistemdir. Bu, hem bir “*öznel amaçtır hem de tüm ekonomik sistemin motor gücüdür*.”¹¹ Nihayetinde kapitalizm, birikim çarkının devamlı genişleyen ölçüğünde sonsuz bir bü-

yüme tarafından ileri itilir; “*parasal sermaye, üretim aracılığıyla, başlangıçtaki değere eklenen bir artideğeri gerçekleştirecek şekilde daha fazla paraya satılmak üzere üretilen meta-ya dönüştürülür*.”¹² Yayılmaya ve biriktirmeye olan bu “*doyumсуз iştah*”, rekabet ile sermayenin yoğunlaşması ve merkezileşmesi tarafından körüklenir. Bu büyüme hammaddeye ve enerjiye gereksinim duyar, doğanın endüstriye yakıt ve piyasaya meta üretimi için kullanılmasıyla karşılanan bir gereksinim. Üstel bir büyümeye doğru olan bu kalıtsal itki, doğaya olan talebi artırarak, kapitalist düzenin toplumsal metabolizmasını pekiştirir. Yeni teknolojiler, üretimi artırmak ve emek maliyetini düşürmek için devreye sokulur. Sonuç olarak ise, kapitalizm ve doğa “*sonu gelmez bir çatışmanın*”¹³ içine düşer. Artan üretim ölçüğü, sonsuz olmayan bir dünyada geniş çapta ekolojik yıkım ve çevre kirliliği meydana getirir; doğanın sistematik bir biçimde sömürülmesi, ekosistemin kendini yeniden üretmesine olanak sağlayan doğal döngü ve süreçleri sarsarak tehdit eder.

Kapitalizmin toplumsal metabolizması, doğal döngü ve süreçlerde metabolik yarıklar yaratarak, doğal metabolizmadan giderek ayrılmaktadır. Böylesi metabolik yarıklar, ekolojik yıkımın gitgide boyutlanan artışı

[9] Marx, *Capital*, vol. 1, p. 283.

[10] Foster, *Marx's Ecology*, p. 158; Paul Burkett and John Bellamy Foster, “Metabolism, Energy, and Entropy in Marx's Critique of Political Economy”, *Theory and Society* 35 (2006): 109-156.

[11] Paul Sweezy, “Capitalism and the Environment”, *Monthly Review* 41, 2 (1989): 1-10.

[12] John Bellamy Foster, “The Treadmill of Accumulation”, *Organization & Environment* 18, 1 (2005): 14.

[13] Allan Schnaiberg and Kenneth A. Gould, *Environment and Society* (New York: St. Martin's Press, 1994); Richard York, Brett Clark, and John Bellamy Foster, “Capitalism in Wonderland”, *Monthly Review* 61, 1 (2009): 1-18.

tehlikesini doğurarak, toplumsal üretimin doğaca dayatılan ve doğanın yeniden üretiminin zorunlu koşullarını gerektiren düzenleyici yasalarını çiğnemektedir. Marx, bu metabolik analizi, tarihsel olarak toprak krizinin belirlediği özel bir bağlamda, 19. yüzyıl İngiltere'sinde geliştirdi. O, toprağın mahsul verebilme kapasitesini sürdürebilmesi için azot, fosfor ve potasyum gibi birtakım besin öğelerine ihtiyaç duyduğunu, çünkü mahsullerin bu besin öğelerini kullanarak yetiştiğini belirtti. Fakat şehir ve köy arasında çitleme hareketleri sonucu artan ayrışma, nüfusu giderek kentsel alanlarda topladı. Böylece, gıda ve lif kırsal kesimlerden uzak piyasalara gönderilirken, besin öğeleri de toprağa dönmek yerine atık birikintisi haline geldiği kentlere transfer edilmiş oldu. Marx, bu üretim tipi için, *“insanla yeryüzü arasındaki metabolik etkileşimi bozar, mesela insan tarafından besin ve giysi olarak tüketilen bileşenlerin toprağa dönmemesinin önüne geçer; dolayısıyla, toprağın süreğen verimi için gerekli ezeli ve ebedi doğal koşulun işleyişini engeller”*¹⁴ açıklamasını yaptı. Sonuçta, besin döngüsünün içinde bir metabolik yarık yaratıldı.

Besin öğelerinin transferi birikim sürecine bağlandı, giderek artan bir biçimde de ulusal ve uluslararası düzeylerde gerçekleşti. Böylece besin öğeleri toprağa geri dönmez oldu. Birikim çarkının etkisi altında, kent piyasalarında satılacak gıda ve lif rekoltesini artırmak ve sürekli kılmak için –suni gübre kullanımının yanı sıra kemik ve martı gübresinin

kitlesel ithalatını da içeren– yoğun tarım uygulamaları yürürlüğe kondu. Fakat bu uygulamalar metabolik yarığı onarmadı. Toprağın zenginliği hesapsızca heba edilmeye devam edildi ve ihtiyaç duyduğu zorunlu besin öğeleri kalıcı olarak tüketildi.

Kapitalizmin toplumsal metabolik düzeni, ekolojik emperyalizmden ve ekonomik sistemin yayılımından ayrılamaz. 19. yüzyıl İngiltere'sideki yoğun tarımsal üretim, Peru ve Şili'den milyonlarca ton martı gübresi ve nitratın çorak toprağı zenginleştirmek üzere Kuzey'e transfer edilmesiyle, küresel bir metabolik yarığın açılmasına katkı sundu. Bu uluslararası ticaret, tıpkı emeğin sömürülmesinde olduğu gibi, doğanın sömürülmesinde de asimetriler içermekteydi. 90 binin üzerinde Çinli, çoğunlukla baskı altında, plantasyonlarda ve demiryollarında çalıştırılmak üzere Peru'ya sevk edildi. Marx, Çinli amele sistemini, *“köle çalışmasından daha berbat”* olarak tanımlıyordu. En kötü koşullar, Çinli işçilerin gübre katmanları arasın-

[14] Marx, *Capital*, vol. 1, p. 637.

da çalışmaya zorlandığı, gübrenin çuvallara ve el arabalarına koyulup gemilere yüklendiği martı gübresi adalarında bulunmaktaydı. Kuralları çığneyenlerin dövüldüğü ve aç bırakıldığı bu adalardan işçilerin ayrılmasına müsaade yoktu. Onlar günlerini, gübre tozunun yoğun boğuntusu altında, gözden çıkarılabilir hayvan muamelesi görmeye geçirdiler. Kuzey topraklarını canlandıran suni gübre, işte tamamen, Çinli işçilerin sömürölüp ömürlerinin kısaltılmasına, Peru'nun borç batağına saplanmasına ve bir doğal kaynağın tükenip gitmesine bağlıydı.¹⁵

Marx'ın metabolik analizi, sermayenin, doğal sistemlerin sürdürülebilirlik ihtiyaçlarını karşılamak yerine, ortaya çıkardığı metabolik yarıklar ne olursa olsun, bu yarıkların toplumsal nedenlerine tam olarak yönelmeksizin, onları teknolojik onarımlarla (toprağın besin öğelerinin sistematik tüketimiyle karşı karşıya kalındığında üretimi suni gübreleme ile devam ettirmek gibi) kapatmaya çalıştığı gerçeğine işaret eder. Böylesi yapay çözümler, ilave çevresel sorunlar yaratarak ve tüm sorunu örtbas ederek, problemi basitçe başka bir yere kaydırır. Bugün dahi, yapay gübrelemenin yaygın kullanımı, su yollarını kirleterek ve deniz ekosistemine aşırı besin ögesi yüklemesi yapan yüzey akışına neden olmaktadır. Kıyı sularında geniş çaplı “ölü bölgeler” meydana gelmiştir.¹⁶ Bu durumda, tarımsal üretim, şu anki kapsamın dalga dalga ötesine yayılacak ve gıda

üretimiyle doğrudan ilintili olmayan sistemlerde de yıkıma sebep olacak ekolojik sonuçlar ortaya çıkarabilir. Metabolik bakış açısı bu ilişkiselliği yakalamaya yardımcı olur, çünkü ekolojik bağlamın kendisine odaklanır ve üretim alanında yalnızca çevresel çıktılarla ilgilenmez.

Marx'ın ekolojisinin gücü, onun hem ekosistemin ve daha geniş bir doğa örgüsünün özgül ekolojik koşullarını ve hem de kapitalist üretim tarzı tarafından biçimlendirilmiş belli toplumsal etkileşimleri

Marx, insanın doğaya nasıl bağlı olduğunun ve doğayla ilişki içinde kendi tarihini nasıl yarattığının altını çizdi. O aynı zamanda, madde ve enerjinin “insan ve doğa arasındaki dinamik değiş tokuşuna” işaret ederek, toplumsal metabolizma kavramını kullanıma soktu.

göz önünde bulundurarak, toplum ve doğa arasındaki karşılıklı aktarımı araştırmaya titiz yaklaşımdan kaynaklanmaktadır. Burada, çeşitli çevresel problemler, metabolik analizi kullanan ekolojik materyalist bir yaklaşıma tarihsel ve ekolojik olarak oturtulabilir. Bunun yararı, metabolik analizi güncel ekolojik sorunlara doğru genişleten son dönemin çalışmalarıdır.

[15] Brett Clark and John Bellamy Foster, “Ecological Imperialism and the Global Metabolic Rift”, *International Journal of Comparative Sociology* 50 (2009): 311-334; Karl Marx and Frederick Engels, *On Colonialism* (New York: International Publishers, 1972).

[16] Brett Clark and Richard York, “Rifts and Shifts”, *Monthly Review* 60, 6 (2008): 13-24.

Kapitalist büyüme, üretim mekanizmasına enerji temin etmek ve uluslararası eşit olmayan ticari alım-satıma destek sağlamak amacıyla, fosil yakıtların kullanımına gün geçtikçe daha da bağımlı hale gelmiştir. Bu ekonomik genişleme, yerküreye depolanmış enerjiyi çıkarırken atmosfere yüklü miktarda karbondioksit salmasından dolayı, güneş gelir bütçesinde bir kırılma meydana getirmiştir. Aynı zamanda, ormansızlaşmaya bağlı olarak karbon yutaklarının emilim kapasitesi de azalmaktadır. Sonuç olarak, kapitalizmin karbon metabo-

Artan üretim ölçeği, sonsuz olmayan bir dünyada geniş çapta ekolojik yıkım ve çevre kirliliği meydana getirir; doğanın sistematik bir biçimde sömürülmesi, ekosistemin kendini yeniden üretmesine olanak sağlayan doğal döngü ve süreçleri sarsarak tehdit eder.

lizması, insanlığı ekolojik koşulları temelden değiştirebilecek bir doruk noktasına doğru iterek, küresel iklim değişikliğine neden olmaktadır.¹⁷

Marx'ın metabolik analizi, insanın okyanus ekosistemini aşırı avcılık ile

değişime uğrattığı, balık yataklarında balık popülasyonunun kendini yenilemesinin önünü alan bir çöküşe sebebiyet verdiği deniz ekosistemine doğru da genişletilebilir. Suya ait ekosistemler ve besin zincirleri boyunca geçerli olan bu hassas örgü, sınır tanımaz bir sistemce tehdit altında tutulmaktadır. Marx, 19. yüzyıldaki toprak krizini incelerken, Philip Mancus da besin ögelerindeki sabit azalmaya bağlı toprak sorununun nasıl devam ettiğine dikkat çekmiştir. Sonuçta kapitalist tarım işletmeciliği, sınırlanmış ve tüketilmiş arazide gıda üretimi yapmak için sistemin gereksindiği oran ve ölçekte bir suni gübre çarkının dönmesine dayanmaktadır.¹⁸ Bu metabolik analizler, kapitalist büyüme ile bağlantılı toplumsal-doğal kaymalara ışık tutmaktadır, ki buna göre, sistemin toplumsal metabolizmasının doğayı her cephede ezmeye doğru itilmesiyle yoğunluğu ve ölçeği katlanarak artan metabolik yarıklar bir ekosistemden diğerine art arda yaratılmaktadır.

Tüm dünya sermayenin mantığına indirgendiğinden ve dünyanın her bölgesi birikimi artırmanın bir aracı olarak hizmet ettiğinden, bu ekolojik materyalist metabolik analiz, kapitalist sistemin kalıtsal olarak sürdürülemez karakterini açığa çıkarmaktadır. Marx, sermayenin doymak bilmez iştahını açıkça tarif ederken, şunları belirtmiştir:

[17] Brett Clark and Richard York, "Carbon Metabolism", *Theory and Society* 34, 4 (2005): 391-428; Herman Daly, *Steady-State Economics* (San Francisco: W. H. Freeman and Company, 1977).

[18] Rebecca Clausen and Brett Clark, "The Metabolic Rift and Marine Ecology", *Organization & Environment* 18, 4 (2005): 422-444; Philip Mancus, "Nitrogen Fertilizer Dependency and Its Contradictions", *Rural Sociology* 72, 2 (2007): 269-288. Ayrıca bkz. John Bellamy Foster and Fred Magdoff, "Liebig, Marx, and the Depletion of Soil Fertility: Relevance for Today's Agriculture", Fred Magdoff, John Bellamy Foster and Frederick H. Buttel, eds., *Hungry for Profit: The Agribusiness Threat to Farmers, Food, and the Environment* (New York: Monthly Review Press, (2000), pp. 23-41.

“Sermaye burjuva toplumunu yarattır ve doğaya evrensel olarak el koyulmasına neden olur... Doğa, tarihte ilk kez salt insan için bir nesne, salt yararlanılacak bir nesne halini alır; kendi başına bir kudret olarak görülmemeye başlar; özerk yasalarının teorik bilgisi, sadece, onu bir tüketim maddesi ya da bir üretim aracı olarak, insan ihtiyaçlarına bağımlı kılmaya yarayan bir hile gibi kullanılır. Sermaye, bu eğilimi gereğince, tüm ulusal engellerin ötesine geçer... Bütün bunlar karşısında yıkıcıdır; üretici güçlerin gelişmesini, ihtiyaçların genişlemesini, üretimin çeşitlenmesini, doğal ve zihinsel güçlerin işletilmesini ve mübadelesini kısıtlayan tüm ayak bağlarını çözüp atarak, bunları sürekliliğe devrimleştirir.”¹⁹

Marx, kapitalizmin metabolik yarıklara ve genel olarak ekolojik bozuluma sebebiyet veren yıkıcı eğilimlerine karşı çıkmak için yeni bir toplumsal metabolik düzenin gerekli olduğunu ileri sürdü. O, birleşmiş üreticilerin metabolik yenilenmeyle meşgul oldukları, toplumsal ve doğal yeniden üretim yasalarına sadık kaldıkları, böylece de doğayla toplumsal değiş tokuşun yaşam koşullarına zarar vermemesini garanti altına aldıkları bir sistem tahayyül etti.²⁰

Marx Ve Lauderdale Paradoksu²¹

Marx'ın çalışmalarının çoğu tabii ki ekonomi politik eleştirisini dert edinmektedir ve emek-değer teorisi- ne vurgusunun, Marx'ı, bugün ihtiyaç duyulan ekolojik farkındalığa sahip ve doğanın kendisini hesaba katan bir değer analizinin doğrudan karşısında konumlandığı ithamı sıklıkla duyulmaktadır. Luis Barbosa, Marx'ın “hammaddelerin bize doğa tarafından bedava verildiğine ve bu maddelere değerini verenin insan olduğuna inandığını” öne sürer. Böylece, Luis Barbosa'ya göre, “Marx doğanın içkin değerini fark etmekte başarısız olmuştur.”²² Benzer şekilde, Jean-Paul Deléage de Marx'ın “doğal kaynaklara hiçbir içkin değer atfetmemesinden”²³, tek değer kaynağını emek sürecinde bulmasından yakını. Joel Kovel, daha felsefi bir noktadan ifade ederek, Marx'ın, kullanım değerini doğada ararken, “kullanım değerini doğanın içkin değeri kavramından, yani ‘kendisi için’ doğadan, farklılaştırma ihtiyacını pek de görmediğini” iddia eder. Bu yüzden Marx, “doğanın içkin değerini önemsiz gördüğü” için eleştirilebilir.²⁴

Ekososyalizmin (ve ana akım yeşil analizlerin) ilk dalgasının karakteristiği olan bu gibi görüşler, Marx'ı doğanın değerine dair ekolojik olma-

[19] Karl Marx, *Grundrisse* (New York: Penguin Books, 1993), pp. 409-410.

[20] John Bellamy Foster, *The Ecological Revolution* (New York: Monthly Review Press, 2009), pp. 50-53.

[21] Bu bölümdeki argüman, John Bellamy Foster ve Brett Clark'ın “The Paradox of Wealth: Capitalism and Ecological Destruction” adlı makalelerinde geliştirilen eleştirinin kısaltılmış bir versiyonudur. “The Paradox of Wealth: Capitalism and Ecological Destruction”, *Monthly Review* 61, 6 (2009): 1-18.

[22] Luiz C. Barbosa, “Theories in Environmental Sociology”, in Kenneth A. Gould and Tammy Lewis, eds., *Twenty Lessons in Environmental Sociology* (New York: Oxford University Press, 2009), p.28.

[23] Jean-Paul Deléage, “Eco-Marxist Critique of Political Economy”, in Martin O'Connor, ed., *Is Capitalism Sustainable?* (New York: Guilford, 1994), p. 48.

[24] Kovel, *The Enemy of Nature*, pp. 211, 221

yan bir bakış açısı benimsediği için eleştirirlerken, öte yandan da, onun gerçek görüşlerinin tarihsel köklerine değin izini sürmekte başarısızlardır. Aksine, Marx'ın değer/zenginlik analizinin ve bunun ekoloji ile olan bağının detaylı bir incelemesi, ekolojik kavramlarda onun zayıflığından ziyade gücünü ortaya koymaktadır.

Marx'ın değer analizini anti-ekolojik olmakla niteleyen eleştirilerin çoğu, onun analizini bir ekonomi politik *eleştirisi* olarak, yani kapitalist toplumdaki baskın sınıf

Marx'ın metabolik analizi, insanın okyanus ekosistemini aşırı avcılık ile değişime uğrattığı, balık yataklarında balık popülasyonunun kendini yenilemesinin önünü alan bir çöküşe sebebiyet verdiği deniz ekosistemine doğru da genişletilebilir.

analizlerinin eleştirisi olarak kavramaktaki başarısızlıktan kaynaklanmaktadır. Marx'ın eleştirisinde kullandığı “bahşedilmiş doğa”, “değer yasası” gibi kavramsal kategoriler, onun keşfetmediği fakat klasik ekonomi politikten devraldığı, onun nezdinde sistemin asıl eğilimlerini ortaya koyan ve burjuva toplumun kendisinin aşılmasıyla beraber aşılacak olan kategorilerdir. Bu bakımdan Marx, kapitalist virüs için her zaman

bir çare bulma arayışında olan bir bilim insanıdır.

Doğanın “bahşedilen bir hediye” olduğu düşüncesi temel olarak klasik liberal iktisada aitti ve bu düşünce Marx'tan uzun zaman önce Malthus tarafından geliştirilmişti.²⁵ Bu kavram tam olarak burjuvazinin doğa ile olan ilişkisini tarif etmekteydi. Marx, bunu kapitalist ekonomi politiğin bir gerçekliği olarak kabul etmesine rağmen, yine de toplumsal ve ekolojik çelişkilerin bu bakış açısında saklı olduğunun farkındaydı. Bu yüzden, 1861-63 *Ekonomik Elyazmaları*'nda, “doğadan insana bir hediye” olarak çevre fikrinin, bu “fizyokratik nosyon”un peşine takılan, bunun aslında tarihsel olarak sermaye tarafından oluşturulan belli toplumsal ilişkilerin ürünü olduğunu kavramakta başarısız kalan Malthus'a sıklıkla hücum etti.²⁶ Sürdürülebilir gelişmeye yapmış olduğu vurguyla beraber, Marx için bu tür görüşler, doğa ile onu sistematik olarak “gasp eden” birikim sistemi arasındaki çelişkiyi taşıyordu. Benzer bir ilişki, hiçbir anlamda tüm tarihsel formasyonların genel yasası olarak ele alınmazken, kapitalizmin “değer yasası” dahilinde de inşa edildi.

Ne var ki, doğanın “bahşedilen bir hediye” olduğu tavrı, esasen kapitalist ekonomiye aitken, neoklasik iktisadın temelini oluşturan başlıca bir önerme olarak alınmayı sürdürmektedir. Bu düşünce, büyük neoklasik iktisatçı Alfred Marshall'ın eserlerinde temel bir aksiyom olarak tekrarlanmış ve ortodoks iktisat ders

[25] Thomas Malthus, *Pamphlets* (New York: Augustus M. Kelley, 1970), p. 185.

[26] Marx and Engels, *Collected Works*, vol. 34, pp. 151-159.

kitaplarında el üstünde tutulmaya devam etmiştir. Campbell McConnell yaygın kullanılan bir ders kitabında, “toprağın, üretim sürecinde kullanılabilir olan tüm doğal kaynakları (‘doğanın armağanı’) kastedtiğini” belirtir. Dahası, “toprağın üretim maliyeti yoktur, ‘doğanın bedava ve kopyası yapılamaz bir armağanıdır’ o.” Nick Hanley, Jason F. Shogren ve Ben White, *Introduction to Environmental Economics* adlı kitaplarında, “doğal sermayenin doğanın bahşedilmiş tüm armağanlarını kapsadığını ve dolayısıyla yenilenebilir ve yenilenemez enerji ve madde kaynaklarını, temiz hava ve suyu, besin maddeleri ve karbon döngüsünü ve bioçeşitliliği de içerdiğini” belirtirler.²⁷

Özgül olarak emek-değer teorisi temelindeki Marx eleştirileri, bu teori yalnızca emeğin değeri meydana getirdiğini ileri sürdüğü için, bilhassa vurucu görünüyor olabilir. Fakat buradaki ayrıntılı incelemeler bunun tam tersini ortaya çıkarmaktadır. Emek-değer teorisi elbette ki Marx ile sınırlandırılmaz, bu teorinin klasik iktisadın temelini oluşturan ayrı bir tarihi vardır. Dahası, emek-değer teorisi temelli yaklaşımın anti-ekolojik doğasına dair görüş, *değer* ve *zenginlik* sözcükleri arasındaki bir karışıklığı içermektedir. Başlangıçtan itibaren zenginlik, Locke’un “içkin değer” olarak adlandırdığı ve sonrasında ise ekonomi politik-

çiler tarafından “kullanım değeri”²⁸ olarak adlandırılan şey ile ilişkilendirildi. Bu hem doğal hem de nitel karakteristik olarak ele alındı ve üretim sürecinde harcanan insan emeğinin ürünü olan “değişim değeri”nin, yani niceliksel değer (ya da kısaca değer)in sosyoekonomik yaratımıyla ilişkisi kurulmadı. Bu yüzden, klasik iktisadın ve Marx’ın da dahil olduğu bakış açısından, zenginliği (kullanım değeri veya içkin değer ile ilişkili olarak) azaltırken, değeri (değişim değeri anlamında) artırmak

Ekosozyalizmin ilk dalgasının karakteristiği olan bu gibi görüşler, Marx’ı doğanın değerine dair ekolojik olmayan bir bakış açısı benimsediği için eleştirirlerken, öte yandan da, onun gerçek görüşlerinin tarihsel köklerine değin izini sürmekte başarısızlardır.

mümkündü. İnsan emeği, ki kapitalizm altında değer temeli haline gelmişti, zenginliğin bir kaynağı ise, doğa da zenginliğin diğer kaynağıydı. Marx’a göre, zenginliğin biricik kaynağını emek olarak görenler, emeğe “doğüstü yaratıcı bir güç” atfetmekteydiler. O, buna karşılık, “emek maddi zenginliğin babası ise,

[27] İtalik ifade makale yazarları tarafından eklenmiştir. Campbell McConnell, *Economics* (New York: McGraw Hill, (1987), pp. 20, 672; Nick Hanley, Jason F. Shogren and Ben White, *Introduction to Environmental Economics* (New York: Oxford University Press, 2001), p. 135. Alfred Marshall, *Principles of Economics* (London: Macmillan, 1920).

[28] Robert Brown, *The Nature of Social Laws* (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), pp. 63-64.

doğa da annesidir”²⁹ diyen William Petty’den alıntı yapmıştı. Kapitalizmin değer hesabına doğayı katmaktaki başarısızlığı ve değer ile zenginliği birbirine karıştırma eğilimi, Marx’a göre sistemin, değişim değerinin kullanım değeri üzerindeki tahakkümünü ve birikim amacıyla doğanın yağmalanmasını yansıtan temel ilişkileriydi. Bu yüzden, Paul Burkett, “doğaya değer atfetmeme konusunda Marx’ı hatalı bulanların, eleştirilerini kapitalizmin bizzat kendisine çevirmeleri gerektiğini” yazmıştır.³⁰

Özgül olarak emek-değer teorisi temelindeki Marx eleştirileri, bu teori yalnızca emeğin değeri meydana getirdiğini ileri sürdüğü için, bilhassa vurucu görünüyor olabilir. Fakat buradaki ayrıntılı incelemeler bunun tam tersini ortaya çıkarmaktadır.

Doğanın sürdürülebilirliğine (kullanım değeri/içkin değer) zarar verme pahasına kapitalizmin sermayenin değerlendirilmesine (değişim değerinin yükselişi) verdiği önemin kapitalist toplumda yol açtığı ekolojik çelişkiler, en somut biçimde “Lauderdale Paradoksu” olarak bilinen paradoksta karşımıza çıkar. Lauderdale sekizinci kontu olan James Maitland (1759-1839) *Kamusal*

Zenginliğin Doğası ve Kökeni ile Bu Zenginliğin Artışını Sağlayan Araçlar ve Sebepler Üzerine (1804) kitabının yazarıydı. Lauderdale, ele aldığı paradoksta, ikincisinin artışının ilkine zarar verdiği kamusal zenginlik ile özel servet arasındaki çelişkiyi tartıştı. “*Kamusal zenginlik insanın kullanışlı ve hoş bulunduğu için istediği her şeyden oluşur*” diye yazdı. Bu türden malların kullanım değeri vardır ve dolayısıyla zenginliği tesis ederler. Fakat zenginliğin karşıtı olarak değer (veya değişim değeri), “*insanın kullanışlı ve hoş bulunduğu için istediği her şeye*” ek olarak, “*bunların bir kıtlık derecesinde var olmasını*” şart koşmaktaydı. Bu durum, Lauderdale’in birileri böylesine bol ama yaşamsal elementler olan su, hava ve besinde kıtlık yaratırsa, özel servetini ve aslında ülkenin servetini de kamusal zenginliğe zarar vermek pahasına çoğaltabileceğini tartışmasına sebep oldu. Örneğin, biri daha önce serbestçe erişim bulunan membarları fiyata bağlayarak suyu tekeli altına alabilseydi, ülkenin servetini verimli su kaynaklarına (yani kamusal zenginliğe) erişimin düştüğü ve bireylerin giderek artan biçimde susuz kaldığı boyutlara dek arttırırdı.

Lauderdale, Alman kolonistlerinin özellikle verimli dönemlerde “baharatları” nasıl yaktıklarını ya da yerlilere hindistan cevizi ağaçlarının taze filizlerinin veya yeşil yapraklarının kökünü kurutmaları için nasıl para ödediklerini; zamanında plantasyoncuların nasıl Virginia’daki tarla-

[29] Karl Marx, *Critique of the Gotha Programme* (New York: International Publishers, 1938), p. 3; Marx, *Capital*, vol. 1, p. 134.

[30] Burkett, *Marx and Nature*, p. 99.

larında çalışan her köle başına belli bir miktar tütünü yakmak zorunda olduklarını açıkladı. Bu uygulamalar, kamusal zenginliği oluşturan ne varsa –bu tikel örnekte toprağın üretimini– yok ederek kıtlığı körüklemek ve özel serveti çoğaltmak adına tasarlanmıştı. Lauderdale, “*Çıkarları doğrultusunda avantaj sağlamaya çalışan o kişilerin algıladıkları bu prensip, kamusal zenginliği özel açgözlülüğün gaddarlığından koruyacak genel kombinasyonların imkansızlığından başka bir şey değildi*”³¹ diye yazdı.

Marx’a göre, Lauderdale’in argümanı kullanım değeri ile değişim değeri arasındaki çelişkinin klasik iktisatçılar arasındaki kabulüne başat örnekti. O, Lauderdale’in “*sistemini iki farklı değer ters orantısı üzerine kurduğunu*” ileri sürdü. Bu görüş, klasik ekonomistler üzerinde hatırı sayılır bir etki bıraktı. Marx, Lauderdale Paradoksunun değeri (değişim değeri) ve zenginliği (kullanım değeri) kavramsal olarak birbirinden ayırdığında ısrar eden Ricardo’dan alıntı verdi.³² Marx’ın kendisi de, ekonomi politik eleştirisinde geniş bir alanı, kullanım değeri ile değişim değeri arasındaki çelişki üzerine kurmuştu. O, metabolik yarık analizinde, endüstriyel tarım tarafından toprağın sürekli olarak yağmalandığını ve dolayısıyla doğanın ve kamusal

zenginliklerin de kapitalizm altında değer büyümesine ve birikmesine bağlı olarak yağmalandığını yazdı.

Marx, bir doğal kaynağın bir değişim değeri kaynağına dönüşebilmesi için tekelleştirilmiş ve yabancılaştırılmış olması gerektiğini vurguladı. Fakat kapitalizm koşullarında çoğu zaman, doğal kaynakların tekel altına alınması, özel servetin büyüme sürecinde kamusal zenginliğin tahribatına yol açmaktaydı.³³ Dolayısıyla, azınlığın yararına olan sermaye birikimi, sıklıkla, bir bütün olarak top-

Marx’ın kavramlaştırmasında toplumun üretici güçlerini oluşturmakta önemli bir yeri olan sermaye birikimi, bu biçimde, yaratıcılığında o denli yıkıcıydı ki, tarihsel görevi bir kez tamamlandıktan sonra bir kenara atılmalıydı, basitçe yaşamın kendisini korumak adına.

lumun zenginliğinin düşüşüyle el ele gitti. Marx’ın kavramlaştırmasında toplumun üretici güçlerini oluşturmakta önemli bir yeri olan sermaye birikimi, bu biçimde, yaratıcılığında o denli yıkıcıydı ki, tarihsel görevi bir kez tamamlandıktan sonra bir

[31] James Maitland, Earl of Lauderdale, *An Inquiry into the Nature and Origin of Public Wealth and into the Means and Causes of its Increase* (Edinburgh: Archibald Constable and Co., 1819), pp.37-59. Lauderdale klasik ekonomi politikte en çok Malthus’a yakındı, fakat arz-talep yasalarının ve üretimin üç faktörünün (toprak, emek ve sermaye) üzerinde durarak, yetersiz bulunduğu klasik değer teorisini genel olarak reddetti. Burjuva ekonomi politikte Ricardo’yu ölçü alan Marx, bu yüzden, bir teorisyen olarak Lauderdale’e, kullanım değeri ile değişim değeri arasındaki çelişkiyi yansıtan ünlü paradoksundaki kavrayışından öte, fazla bir ilgi göstermedi.

[32] Karl Marx, *The Poverty of Philosophy* (New York: International Publishers, 1964), pp. 35-36.

[33] Marx, *The Poverty of Philosophy*, pp. 48-49; Burkett, *Marx and Nature*, p. 94.

UNREGULATED EMISSIONS

kenara atılmaydı, basitçe yaşamın kendisini korumak adına.

Marx'ın sermaye birikimi uğruna doğal zenginliklerin tahribatına dair analizi, onun özel kazanç için doğa ve toprağın tekelleştirilmesinin sonuçları ile ilgilenen rant teorisinde gayet açık bir biçimde bulunmaktadır. Burada, metabolik yarığın ve (doğaya bahşedilmiş bir armağan gibi davranan) sermayenin değerlendirilmesinin ekolojik olarak yıkıcı doğasının analizi –Lauderdale Paradoksunu ortaya çıkararak– bir araya getirilmiştir. Bu yüzden Marx, burada sıklıkla sürdürülebilirlik koşullarına işaret etmektedir: gelecek kuşaklar için yer kürenin korunması ihtiyacı. Bunun Marx tarafından ortaya koyulan bir koşulu da, gelecek kuşaklar için iyi yönetim ilkeleriyle korunması zorunlu olan yer kürenin kimsenin (tüm bir toplumu veya toplumları bir araya getirince bile) mülki-

yetinde olmadığıdır. Bunun mümkün olması için, insan ve doğa arasındaki metabolik ilişkiler, kendi ihtiyaçları ve gelecek kuşakların ihtiyaçları çizgisinde birleşmiş üreticiler tarafından, aynı zamanda böylesi süreçlerin içerdiği enerjiyi de koruyarak, akılcı bir biçimde düzenlenmelidir.³⁴ Marx'a göre, doğanın devamlılığını sağlamaya, genellikle, kullanım değerlerini idame ettirmek açısından yalnızca insan merkezci bir perspektiften bakıldı. Fakat o, aynı zamanda, doğanın tamamen metaya indirgenmeye hakkı olduğuna işaret etti. Bu yüzden Marx, Thomas Müntzer'in gelişmekte olan burjuva toplumundaki gerçekliğe işaret eden şu meşhur ifadesini alıntıladi: “*Sudaki balıklar, gökyüzündeki kuşlar, toprak üzerindeki bitkiler, topyekün tüm varlıklar meta haline getirilmiştir; yaşayan tüm canlılar özgülleştirilmelidir.*”³⁵

[34] Karl Marx, *Capital*, vol. 3 (New York: Penguin Books, 1991), pp. 911, 959.

[35] Karl Marx, *Early Writings* (New York: Vintage, 1974), p. 239; Thomas Müntzer, *Collected Works* (Edinburgh: T. & T. Clark, 1988), p. 335. Ayrıca bkz. Frederick Engels, *The Peasant War in Germany* (New York: International Publishers, 1926), p. 68.

Yukarıda belirttiklerimizle beraber Marx'ın düşüncesinden çıkan “temel ekoloji üçgeni”nden (Chávez'in yine Marx'tan türetilen “temel sosyalizm üçgeni” ile de ilişkilidir) söz edebiliriz: (1) doğanın sahipliği değil, toplumsal kullanımı; (2) insan ve doğa arasındaki metabolizmanın birleşmiş üreticiler tarafından akılcı düzenlenişi; (3) yalnızca şu an için değil, gelecek kuşaklar için de toplumsal ihtiyaçların tatmini.³⁶

Kapitalizm Ve

21. Yüzyılda Ekolojik Kriz

Marx'ın ekolojisinin bugün tüm dünyayı tehdit eden ekolojik kriz açısından önemi nedir? Dünyadaki her türden ekosistemin gerileme içinde olduğu, var olan türlerin yarısının soyunun bu yüzyılda tükenebileceği ve karbon emisyonlarının geçen on yıla oranla on kat artıp dünyayı iklim değişikliğini hızlandıran bir yöne sürüklediği bir durum ile yüz yüzeyiz.³⁷ Peki Marx'ın 19. yüzyılda geliştirdiği ekolojiden bugün bizim edinebileceğimiz dersler olası mıdır?

Tam da Marx'ın ekolojisinin kapitalizmin pratiklerinin aşkınlığını temsil etmesinden dolayı, onun bugün için metodolojik önemini tartıştık. Artık bu noktada, Marx'ın metabolik yarık analizine, onun zenginlik-değer (kullanım değeri-değişim değeri) çelişmesini kavrayışına ve bunun ekolojik koşullarla olan ilişkisine Lauderdale Paradoksu bağlamında dönebiliriz. Serma-

ye birikimi, emeğin bölünmesinin yanı sıra doğanın bölünmesinin de devamlı genişlemesine ihtiyaç duymaktadır. Fakat, yeryüzünün insan tarafından kullanılan farklı alanları ve türlerinin doğanın kendisini yeniden üretmesini sürdüren bir bağlam içindeki bölünmesi, artık doğanın toplumsal olarak bölünmesi değildir. Aksine bu, doğanın, doğal süreçlerin döngüsünü bozarak ekolojik yarıklar meydana getiren ayrıntılı ve yabancılaşmış bir bölünmesidir. Doğa, bu

Bu gelişmeler, yalnızca kapitalist üretimin kaçınılmaz bir biçimde meydana getirdiği metabolik yarığa işaret etmekle kalmaz, aynı zamanda özel servet peşinde koşmanın sonucu olarak kamusal zenginlikte hızlı bir düşüş olduğunu da gösterir.

yolla, tek bir sonuca doğru sürüklenmek üzere yeniden oluşturulur: rasyonel bilimin derslerine ve sürdürülebilirlik koşullarına bakılmaksızın sermaye birikimine. Her bir arazi parçasındaki yiyecek üretimi ve besin tedariki bakımından küçük çiftliklere ve/veya tarım kooperatiflerine dayanan bir sistemin neredeyse her zaman üstün olduğu artık ke-

[36] Paul Burkett, “Marx’s Vision of Sustainable Human Development”, *Monthly Review* 57, 5 (2005): 34-62. Marx, *Capital*, vol. 3, p. 911.

[37] Elizabeth Kolbert, “The Sixth Extinction”, *The New Yorker*, May 25, 2009; Eli Kintisch, “Projections of Climate Change Go from Bad to Worse”, *Science* 323 (2009): 1546-1547; John Bellamy Foster, Brett Clark, and Richard York, “The Midas Effect: A Critique of Climate Change Economics”, *Development and Change* 40, 6 (2009): 1085-1097.

sin bir biçimde ortaya konulmuştur.³⁸ Fakat, büyük ölçekli tekelci tarım işletmeciliği özel serveti arttırmakta kamusal zenginlik pahasına bile olsa başarı sağladığından, her yeri ele geçirmektedir. Sonuç, genişlemeye devam eden bir metabolik yarıktır.

Örneğin bugün, dünyanın bir numaralı “üreticisi” Çin ile birlikte yeraltındaki katmanları suni gübre elde etmek amacıyla kazılan fosfor, rezervler hızla azalırken ve yalnızca birkaç bölgede toplanmış halde kalırken, *Bilimsel Amerika* tarafından

Fakat Solow’un argümanı değişim değeri kavramlarına o denli yatırılmıştır ki, yükselen fiyatlarla birlikte kaynakların sömürsününün toplam verimlilikten daha hızlı artabileceğini ve böylece kaynakların tükenmesinin hızlanabileceğini fark etmede başarısızdır.

“saatli bir bomba” olarak adlandırılmaktadır. Aynı zamanda, fosforun toprakta bulunan besin öğelerinin yağmalanmasını telafi etmek için modern tarım işletmeciliği tarafından aşırı kullanımı, suni gübre akışı sonucunda kıyı alanlarında ölü bölgelerin oluşmasına yol açarak, gezegen çapında toksik durumlara neden olmuştur. Şu anda dünya çapında

400’den fazla bu türden ölü bölge mevcuttur.³⁹ Bu gelişmeler, yalnızca kapitalist üretimin kaçınılmaz bir biçimde meydana getirdiği metabolik yarığa işaret etmekle kalmaz, aynı zamanda özel servet peşinde koşmanın sonucu olarak kamusal zenginlikte hızlı bir düşüş olduğunu da gösterir.

Ana akım iktisatta mevcut çevresel problemlere yönelik olarak tercih edilen yanıt, doğayı fiyatlandırmanın, doğal kaynakları doğal sermayeye ve iklimi emisyon ticareti aracılığıyla piyasaya çevirmenin yollarını bulmaktır. Özel sermaye birikiminin randımanlı olduğu ve piyasanın fiyatlandırılmamış veya değerinin altında fiyatlandırılmış doğaya doğru genişlemesinin yaratacağı randımının çevresel sorunları çözmeye yeterli olacağı sanılmaktadır.⁴⁰ Fakat, bu türden görüşler çoğunlukla değişim değeri ile kullanım değerini ve değer ile zenginliği birbirinden ayırmakta başarısızdırlar. Dolayısıyla bu görüşler, daha geniş etkilere bakmaksızın, basitçe ulusal gelirin artmaya devam edip etmeyeceğine odaklanırlar.

Örneğin, Nobel ekonomi ödülünü kazanmış olan Robert Solow, kaynaklar giderek azaldıkça, bu kaynakların fiyatlarının yükseleceğini, kullanımlarındaki verimliliğin artacağını ve yedeklerinin bulunacağını ileri sürmüştür. Dolayısıyla piyasa, ekolojik sorunlara ve “büyümenin sınırları”na otomatik çözümler öner-

[38] Peter Rosset, “Fixing Our Global Food System”, *Monthly Review* 61, 1 (July-August 2009).

[39] David A. Vaccari, “Phosphorus: A Looming Crisis”, *Scientific American* (June 2009): 54-59.

[40] Peter H. May and Ronaldo Serôa da Motta, *Pricing the Planet* (New York: Columbia University Press, 1996); Paul Hawken, Amory Lovins, and L. Hunter Lovins, *Natural Capitalism* (Boston: Little, Brown and Co., 1999).

mektedir. Fakat Solow'un argümanı değişim değeri kavramlarına o denli yatırılmıştır ki, yükselen fiyatlarla birlikte kaynakların sömürüsünün toplam verimlilikten daha hızlı artabileceğini ve böylece kaynakların tükenmesinin hızlanabileceğini fark etmede başarısızdır. Onun yedeklere dair yaptığı vurgu, verili doğal kaynakların önemini azaltma ve (doğanın bahşedilmiş bir armağanı gibi davranılamayacak olan) bu yedeklerin çok daha hızlı bir biçimde sömürüleceği gerçeğini gizleme eğilimindedir. Bir diğer deyişle, argümanın bütünü, doğal zenginliğin, dünya ve onun sakinleri için uzun vadeli daha ciddi sonuçlara yol açacak şekilde, tüketilmekte ve daha kötüsü paramparça edilmekte oluşunu değerlendirmede başarısızdır.⁴¹ Solow'un doğal kaynakların rolünü önemsizmiş gibi gösteren argümanına karşın, sermaye birikiminin doğal zenginliğe zarar vereceğini kavrayan Marx gibi, Engels de bir mektubunda, “*enerji, kömür, maden, orman ve benzeri rezervlerimizin israf edilmesinden*”⁴² yakınmıştı.

Ekolojik iktisatçı Herman Daly, *Lauderdale Paradoksuna Geri Dönüş* adlı makalesinde, ekolojik çelişkinin bugün çok daha ciddi bir hal aldığını savunmuştur. Şöyle yazmıştır: “*Dünya nüfus artışına ve ekonomik büyümeye bağlı olarak daha da kalabalıklaştıkça, öncelerde ücretsiz*

olan mallar kıtlasmıştır ve yüksek fiyatlara bağlanmıştır. Bu yüzden, kamusal zenginlikteki azalmayı fark etmeksizin özel servette akıl almaz biçimde göklere çıkarılan bir artış gözlemlemekteyiz. Lauderdale'in paradoksu, zenginliği değişim değeriyle ölçtüğümüz için ödediğimiz bir bedel gibi görünmektedir.”⁴³ Lauderdale 19. yüzyılda, suya, eğer ki arzı kısıtlı olursa ve tekel altına alınırsa, kamusal zenginlikte tehlikeli bir yıkımı gizleyerek özel servetin artışına sebep olabilecek potansiyel bakımdan kıt bir kaynak olarak işaret etmişti. Bugün, temiz su hızla yok olmaktadır ve sistem “çözüm” diye bir kez daha özel serveti çoğaltacak, ekolojik kıtlık problemini ise ileride yalnızca artıracak olan özelleştirmeyi öne çıkarmaktadır.⁴⁴

Tüm bunlar, diğer kritik ekolojik sorulara yol açmaktadır: Karbon emisyonlarında karbon ticareti temelinde sermaye birikimine izin veren pazarlanabilir piyasalar kurduğunda ne olacaktır? Bu durum, özel servetler büyürken, tüm kamusal zenginliğin en önemli formu olan iklimi koruyacak mıdır veya bu kamusal zenginliğin yok olmasının (veya en azından korunmamasının) önüne geçecek midir? Karbona piyasa yaratmak adına yapılan böylesi bir girişim, küresel metabolik yarıklı genişlerken, sorunu en fazlasıyla merkezden kaydırmak olmayacak

[41] Robert Solow, “Is the End of the World at Hand?”, in Andrew Weintraub, Eli Schwartz, and J. Richard Aronson, eds., *The Economic Growth Controversy* (White Plains, New York: International Arts and Sciences Press, 1973), pp. 39-61; Burkett, *Marx and Nature*, pp. 97-98.

[42] Marx and Engels, *Collected Works*, vol. 46, p. 411.

[43] Herman Daly, “The Return of Lauderdale's Paradox”, *Ecological Economics* 25 (1988): 21-23. Ayrıca bkz. Herman Daly and John Cobb, *For the Common Good* (Boston: Beacon Press, 1994), pp. 147-148.

[44] Maude Barlow, *Blue Covenant* (New York: New Press, 2007).

mıdır? Bunun basitçe, Marx'ın atıf yaptığı Lauderdale Paradoksunu şiddetlendirmesinin getireceği tehlikeler nelerdir?

Bizim görüşümüzce esas problemin izi, Barry Commoner'ın uzun zaman önce işaret ettiği gibi, doğal döngüleri oluşturan çevrimlerin kırılıp artık özel birikime yönelen doğrusal süreçlere dönüşmesi olgusunda sürülebilir. Öyle ki, giderek artan bir ölçekte gerçekleşen birikimin doğası, gitgide savunmasız kalan ekosistemlerin omzuna taşınması imkansız bir külfet yüklemektedir.⁴⁵ Bunun

yarattığı metabolik yarık, sermaye sistemi altında düzelmek şöyle dursun, genişlemeye devam etmektedir. Buradan çıkan sonuç şudur ki, yerkürenin tedavisi, yalnızca eşitlikçi ve sürdürülebilir sosyalist bir toplumda “temel ekoloji üçgeni” yenilenmesi aracılığıyla mümkün olabilir. Isaac Deutscher'ın Tamamlanmamış Devrim kitabında ileri sürdüğü gibi, “İnsanlığın tam anlamıyla hayatta kalmak için birleşmeye [dünya ile birleşmeyi de ekleyebiliriz] ihtiyacı var; bu ise sosyalizmde değilse nerede bulunabilir ki?”⁴⁶

[45] Barry Commoner, *The Closing Circle* (New York: Alfred A. Knopf, 1971).

[46] Isaac Deutscher, *The Unfinished Revolution* (Oxford: Oxford University Press, 1967), pp. 110-114.

Liberal Hegemonya Kavramı Olarak Totalitarizmin Otopsisini Ve Eleştirisi

Hasan Polat

Totaliter devlet kavramının bir siyasal analiz kavramından çıkıp siyasal teori boyutuna evrilmesinde dönemin iki temel ve yeni olgusunun varlığı belirleyicidir. Çağın bu iki siyasal olayı komünizm ve faşizmdir. Siyaset bilimi ve teorisi bu iki yeni olayı teorileştirmeye kilitlenir. Bugün totalitarizm teorisi olarak karşımıza çıkan görüşler demeti komünist hareketin faşizm olgusunu analiz etme, tanımlama ve teorileştirmesine dayanmaz. Keza faşist hareketin komünizme yaklaşımını ve tarifini de içermez. Totalitarizm kavramı komünizm ve faşizm karşısında kendini bir alternatif ve hasım siyasal akım olarak konuşturdu burjuva liberalizmin bir teorisidir.

Giriş: Liberal İdeolojikanın Kilit Taşı Totalitarizm

Kavramlar teorik düşüncenin yapıtaşlarını oluştururlar. Bazı kavramlar köşe taşı, bazıları ise bütün bir yapıyı ayakta tutan birer sütun gibi teorik düşünsel yapıda yer alırlar. İşaret ettiğimiz temel kavramlar teorik-politik düşüncenin lokomotifini rolünü de oynarlar. Siyasal teori, düşünce ve akla adeta kumanda ederler. Peşlerine taktıkları farklı fikir ve kavramları sürüklerler, belli siyasal ve sınıfsal yönlere doğru taşırlar. Temel kavramlar olarak tasnif edeceğimiz bu “düşünce paketleri”, siyasal düşünce sahasında öncü ve etkin bir düşünsel işlevi yerine getirirler. İdeolojikanın söylemin belirleyici ve saflaştırıcı fikirleri demetini kurarlar. Düşünsel hegemonya kurmanın kavramsal aracı

misyonunu üstlenirler. 20. yüzyılda siyaset bilimine yerleşen totalitarizm kavramı tam da böyle bir burjuva liberal düşünce paketidir ve siyasal düşünce katarı misyonunu yerine getirir. Liberal aklın ve burjuva düşüncenin kilit kavramı rolünü oynar.

Günümüz siyaset felsefecisi Enzo Traverso “Geçmişin Kullanma Klavuzu” adlı yapıtında, Batı siyasal düşüncesini denetim altında tutan liberalizmin geçmişle, tarihsel olgularla oynama ve onları yerinden etme, olguları çarpıtarak yeni tarih yazımları kurma pratiklerine dikkat çeker. Traverso, Batı siyasal düşüncesine bir “Soğuk Savaş” ideolojikanın konsepti formuyla yerleşip işlev gören totalitarizm kavramıyla liberalizmin varoluşsal ilişkisinin altını çizer ve bir olguyu çözümler: “Jonus

başlı totaliter canavarın kellesi uçurulunca Batı yeniden gençleşti, neredeyse yeniden bakire oldu. Nazizim ve Komünizm Batı'nın iflah olmaz düşmanları olsalar da, Batı artık bunların beşiği olmaya son vererek, kurbanı olmuştu; kurtarıcısı ise liberalizmdi. Bu tez en vülgerinden en inceliklisine dek uzanan versiyonlarıyla ifade bulur.”¹

Liberalizmin kendi düşünce ve kavramlar setiyle siyasal düşünce sahasında tesis ettiği bu hegemonik durum, durmaksızın varlığını meşru-

Totalitarizm gibi liberal ideo-politika kavramları siyasal ve etik vaziyet alışları koşullar ve bu yoldan düşünsel denetim kurar. Tek yönlü düşünce mecrasını zorlayarak, teorik ve siyasal düşünmeyi, eleştiri ve alternatif düşünce önermeyi engeller.

laştıran ve haklılaştıran bir ideo-politik mantık ve mekanizma biçiminde çalışır.

Siyaset felsefecisi Slavoj Zizek bu duruma, yani Batı akademisini ve düşünce dünyasını boydan boya hegemonyasında tutan liberalizmin dayattığı totalitarizm düşünce demetine karşı çıkar. Totalitarizmin siyasal düşünceyi istismarına ve kötüye kullanımına itiraz ve isyan eder. “Biri Totalitarizm Mi Dedi”

çalışmasında, teorik koordinatlarını ve siyasal muhtevasını liberal düşüncenin belirlediği totalitarizm tez ve versiyonlarını geniş ve derinlikli bir eleştiriye tabi tutar. Totalitarizm teorilerinin can alıcı ve değişmez ana fikrini oluşturan nazizmi ve komünizmi özdeşleştiren teori mantığını ve bu mantığın ürettiği olgusal değil kurgusal olan ideo-politik tezler demetini reddeder. Totalitarizmi, “düşünmeyi engelleyen kıytırık bir teori” olarak çözümler ve mahkum eder.

Batı burjuva akademi alanından yansıyan bu entelektüel ve siyasi karşı koyuşlar ortak bir sorun ve kaygıyı gösterir. Liberal düşünce ve hegemonyanın siyasal düşünce sahasını tahakkümcü biçimde denetim altında tuttuğunu ve sınırladığını tanıtlar. Totalitarizm gibi liberal ideo-politika kavramları siyasal ve etik vaziyet alışları da koşullar ve bu yoldan düşünsel denetim kurar. Tek yönlü düşünce mecrasını zorlayarak, teorik ve siyasal düşünmeyi, eleştiri ve alternatif düşünce/paradigma önermeyi engeller. Burjuva liberal düşüncenin bu hegemonik ve tahakkümcü pratiğinin salt burjuva akademiyle sınırlı olduğunu düşünmek basit bir yanlış olur. Totalitarizm kavram ve teorisinin sol-sosyalist, devrimci ve demokrat siyasal öznelerin yazın, düşünce, eylem ve söylem dünyasını da etkileyen bir ideo-politik olguyu resmettiğini/betimlediğini vurgulamak gerekir.

Yaşadığımız topraklarda sol-sosyalist düşünce aleminde totali-

[1] Enzo Traverso, Geçmiş Kullanma Klavuzu, Tarih Bellek Politika, Çev. Işık Ergüden, Versus Kitap, 2009, s.79.

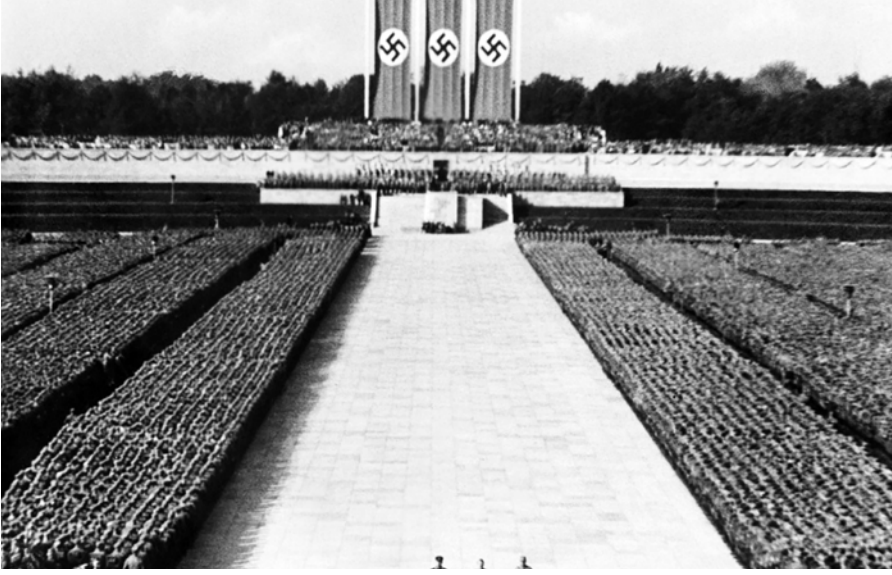
tarizme yaslanan devlet analizleri ve okumalarına rastlayabiliyoruz. Totalitarizm kavramının bir eleştirisi aracı ve nosyonu olarak kullanımına sıkça tanık oluyoruz. Keza sosyalizme, devrime, devrimci örgüt ve hareketlere liberal düşüncenin ve aklın totalitarizm görüşleri perspektifinden bakan yaygın eleştiriler de görüyoruz. Liberal düşüncenin kavramlarıyla iş gören anlamlı ve hatırı sayılır bir burjuva solculuk türünün varlığıyla karşı karşıya olduğumuzun da altını çizmemiz gerekir. Hannah Arendt'in liberal ve "kıyırtık" totalitarizm teorileriyle sosyalizmin tarihsel çözümlenmelerine girişen ya da devrimci hareketleri Arendtçi totalitarizm perspektifinden eleştiren bir hayli bereketli liberal solcularımız da var. Tüm bu "olgular hasadı" ve vasatı, bize burjuva liberal düşüncenin etkin bir ideo-politik kavramı ve teorisi olan totalitarizme önemle bakmayı ve onunla sürekli biçimde düşünsel hesaplaşmayı ve mücadeleli emretmektedir.

Totalitarizm Kavram Ve Teorilerinin Tarihsel Arka Planı

Totalitarizm kavramının kökeni ve devlet felsefesi olarak anlamı antiki-teye değin uzanır. Kavramın felsefi ve teorik arka planının izi sürüldüğünde, siyaset felsefesi geleneğini başlatan Antik Grek filozofu Platon'a ve onun devlet felsefesi kaynağına varılır. Platon'un devlet felsefesi ilk totaliter devlet teorisini temsil eder. Antik Grek'te bundan 2550 yıl önce Platon'un teorileştirdiği "bütüncül" ve "organizmacı" devlet felsefesi, devlet teorilerinin ilk ana güzerga-

hını oluşturur. İkinci ana mecrayı Platon'un öğrencisi Aristoteles kurar. Halef-selef olamayan filozofların devlet kavrayışları ve teorileri birbirinden belirgin biçimde ayrışır ve iki ayrı devlet teorisi olarak somutluk kazanır. Aristoteles kurucusu olduğu analitik düşünce mantığını devlet olgusuna da uygular. Devlete analitik bakış perspektifi getirir. Yönetim sistematiikleri birbirlerinden farklı olan monarşi, tiranlık, oligarşi, demokrasi gibi devlet formlarına işlevsel açıdan yaklaşır. Farklı devlet biçimlerine imkan tanıyan kurumsal ve işlevsel devlet teorisi penceresi açar. Platon'un ideal, bütüncül ve organik devlet perspektifi, siyasal kargaşa ve savaşla karakterize olan verili dönemde ve Atina Devleti'ne teorik bir teklif anlamı taşır. Monokratik yönetim kurgusuna ve idealine dayanan bütüncül devlet önermesi, mutlakiyetçi ve tiranik rejim biçimlerine cevaz verir ve teorik temel teşkil eder. İnsan bireyinin varlık ideasından kopyalanan bu devlet imgesi, Greko-Romen devlet felsefe ve perspektifine güçlüce işler ve siyasal geleneğin ana çizgilerinden biri olur. Mutlakiyetçitiranik rejimlerin kurulmasında bir teorik perspektif rolü oynar.

Antikiteden günümüze değin bu iki devlet felsefesi kulvarı Batı siyasal düşünce geleneğinin sütunlarını oluşturur. İki ayrı kurucu mantık ve devlet anlayışı olarak, çok çeşitli devlet yönetim biçimlerinin geliştirilmesinde, teorileştirilmesinde ve çözümlenmesinde işlev görür. Platon ve Aristoteles'in devlet felsefeleri yüzyıllar boyunca Batı ve Doğu'nun büyük imparatorluk devletlerinin

yönetim anlayışlarını ve devlet aklını belirler. Yüksek Ortaçağ'da Doğu ve Batı'da yeni Platonculuğun yükselişi ve etkinliği görülür. İslam devletinin Bağdat, Şam ve Kordoba merkezli yükselişinde ve ilerleyişinde yeni Platonculuk en etkin felsefi akımı temsil eder. Platon'un iyi kent ütopyasına benzer Erdem Kenti, Rıza Kenti gibi ütöpiik soyutlamalara rastlamak hiç de şaşırtıcı değildir. Doğu'nun İslam medeniyeti havzasında yetişen büyük siyaset felsefecileri İbn Rüşd, Nizamülmülk, Hasan Sabbah, İbn Haldun, Şeyh Bedrettin Greko-Romen düşünce geleneğinden güçlüce beslenirler. Tek tanrılı dinlerle alaşımlanan Platoncu ve Aristocu devlet felsefeleri, her çağda ve toplumsal formasyonda yeni bir kapsam ve içerik kazanarak, varoluş serüvenini sürdürür.

Burjuva çağa girişle beraber varlık hakkını kazanan burjuva "sözleşmecı devlet" felsefelerinin ortaya çıkmasından sonra da, Platoncu ve

Aristocu devlet felsefeleri düşünsel etkinliklerini tümünden yitirmez. Burjuva düşünce ve teoriyle eklemelenerek/alaşımlanarak varlığını çeşitli düzey, biçim ve yoğunluklarda devam ettirir.

20. yüzyılda ortaya çıkan bütüncül ve organik devlet teorilerinin Platon'un devlet tasarımıyla birebir ve doğrudan bir ilişkisi kurulamaz. Tarihsel bağlamları, sınıfsal arka planları, teorik yapı ve dokuları, kısacası içerik ve biçimleri farklı olguların ortak yanı "integral devlet", "organik devlet", "totaliter devlet" gibi terimlendirmelerdir. Platon'daki bütüncül devlet bir idea ve tasarımdır. Bir felsefi-teorik bakış ve önerme olarak devleti düşünmeyi, ideal bir devleti inşa etmeyi sorunsallaştırır. Oysa 20. yüzyıldaki totalitarizm kavramı belli devletlere biçilen bir sıfat ve bu devletlerin çözümlenmesinin kavramsal ve eleştirel aracıdır. Bu burjuva liberal felsefenin kurguladığı yepyeni bir totalitarizm teorisidir.

Günümüz Totalitarizm Teorilerinin Kaynakları Ve Gelişimi

Totalitarizm kavramı, 1. emperyalist paylaşım savaşı perdesinin kapandığı ve Kıta Avrupa'sını baştan başa kuşatan siyasal yönetim bunalımı ve devrimci kriz koşullarında düşünsel dünyaya doğar. Emperyalist savaş sonunda Almanya, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu, Rus Çarlığı'nda devlet rejimleri çöker veya derin kriz anafuruna sürüklenir. Emperyalist paylaşım savaşımın toplumsal yıkıcılığı karşısında ezilenlerin eskisi gibi yönetilmek istememesi hali, Kıta Avrupa'sının genelinde bir devrimci krizi olgunlaştırır ve yeni toplumsal-siyasal düzen arayışlarını koşullar. Bolşevik komünistler Rus Çarlığı'ndaki siyasal ve toplumsal krize Ekim devrimi ve sosyalizmle alternatif üretirler. Ekim toplumsal devrimi, dünyanın kapitalist efendileri için varoluşsal bir tehdit anlamını yankılar ve kapitalizmin, burjuva düzenin sonu çanlarını çalar. Ekim, çağın büyük ve evrensel olayıdır. Ekim'e bakarak toplumsal kurtuluş arayan Almanya, İtalya, Macaristan proleter devrim hareketleri burjuvazi tarafından iç savaş biçimleriyle ezilir ve bastırılır. 1920'lerin başında kriz ve devrim konjonktürü bu kez İtalya'da Mussolini önderliğindeki faşist hareketi iktidara taşır. Çağın ikinci büyük siyasi olayı faşizmdir.

Marksizmin devrimci ontolojisi- ne ve ruhuna ihanet ederek burjuva sosyalizm yoluna koyulan sosyal demokrasi, Almanya'da sosyalist devrime hasım olarak, kendini bur-

juva bir alternatif biçimiyle burjuva egemenlik ve kapitalist düzenin hizmetine sunar. Ekim devrimi ve Bolşevizmin bayrağını taşıdığı uluslararası komünist harekete karşı hasım bir tarihsel misyonu da yüklenir. Sosyal demokrasi varlığını burjuvazinin kırılan hegemonyası ve yıkılan siyasal düzenini yeniden onarmaya hasreder. Reformcu sosyalizm programını da bir kenara atarak, burjuva düzeni tesis etmek için tüm mesaisini ve enerjisini sarf eder. İtalya'da Mussolini önderliğinde gelişen ve

Antikiteden günümüze
Adeğin bu iki devlet
felsefesi kulvarı Batı siya-
sal düşünce geleneğinin
sütunlarını oluşturur. İki
ayrı kurucu mantık ve
devlet anlayışı olarak,
çok çeşitli devlet yönetim
biçimlerinin geliştirilme-
sinde ve teorileştirilme-
sinde işlev görür.

iktidarlaşan faşist hareket gibi, sosyal demokrasi de kendini anti-bolşevik, antikomünist ve sosyalizm alternatifine karşı bir kurtarıcı seçenek olarak sunar. Faşizm ve sosyal demokrasinin uğursuz ortaklıkları sosyalizme karşı bu reaksiyoner ve hasım siyasal karakterleridir.

Totalitarizm kavramının iki gelişme mecrasından ilki İtalya'dır. 1920'lerde İtalya'da faşist rejimi çözümlenmek ve tanımlamak için bir siyaset bilimi terimi olarak ortaya atılan totalitarizm, tam ve gerçek

ideo-politik ve kuramsal yapısını ve işlevini 1950'lerde kazanır. Soğuk Savaşın en hareketli döneminde Batı siyaset biliminin gözde bir kavramı ve ideo-politik söylemler demeti biçiminde gelişir ve serpilir. Batı düşünce, basın ve yazın dünyasının, akademisinin sözlüklerine ve giderek gündelik politikanın diline tam anlamıyla yerleşir. İtalya'da faşist rejimi tanımlamak için ortaya atılan totalitarizm/integral devlet kavramı daha sonra Nasyonal Sosyalist Alman rejimini ve bir adım sonra ise

Siyaset biliminin totaliterlik tartışmasında Gramsci de integral devleti çift anlamlı ve perspektifli kullanır. Gramsci'de integral devletin ilk anlamı ve işlevi, Mussolini'nin inşa ettiği yeni faşist düzeni analiz etme çabasının elementidir.

Sovyetler Birliği'ni kapsayacak ve içerecek şekilde genişletilir. Bu genişletme ve eksen kaydırma çalışmasında Frankfurt Okulu, Alman ve Avusturya sosyal demokrasisinin siyasal önder ve teorisyenleri başat ve öncü rolü oynarlar.

Totaliterlik terimi ilk kez Gramsci döneminde, İtalya'yı "*bütüncül bir vizyon etrafında birleştirmek*" amacıyla siyaset bilimciler ve teorisyenler tarafından türetilir ve tez olarak dolaşıma sokulur. İntegral devlet (tümleşik, entegre devlet) kavramı-

la başlayan analitik ve eleştirel düşünce çabaları totalitarizm kavramının başlı başına bir devlet teorisine doğru ilerlemesini sağlar. İtalya'daki integral devlet tartışmalarının bir tarafında ve odağında Gramsci de yer alır. Siyaset biliminin totaliterlik tartışmasında Gramsci de integral devleti çift anlamlı ve perspektifli kullanır. Gramsci'de integral devletin ilk anlamı ve işlevi, Mussolini'nin inşa ettiği yeni faşist düzeni analiz etme çabasının elementidir. İkinci anlamı ise alternatif bir devlet biçimini, sosyalist devleti ve bütüncül bir siyasal yapıyı düşünmenin kavramıdır. Gramsci'nin bu mecrada devlet üzerine derinleşerek yeni tez ve kavramlara vardığı bilinir. Gramsci İtalya'daki yeni rejimi bir çeşit Bonapartist devlet inşası gibi görür ve değerlendirir. İntegral devleti İtalya somutunda ve Bolşevik komünistlerin devlet pratiği esinleyiciliğinde sosyalizmin geleceği açısından da düşünür.

Totaliter devlet kavramının bir siyasal analiz kavramından çıkıp siyasal teori boyutuna evrilmesinde dönemin iki temel ve yeni olgusunun varlığı belirleyicidir. Çağın bu iki siyasi olayı komünizm ve faşizmdir. Siyaset bilimi ve teorisi bu iki yeni olayı anlamaya ve teorileştirmeye kilitlenir. Bugün totalitarizm teorisi olarak karşımıza çıkan görüşler demeti komünist hareketin faşizm olgusunu analiz etme, tanımlama ve teorileştirmesine dayanmaz. Keza faşist hareketin komünizme yaklaşımını ve tarifini de içermez. Komünistler faşizmi adıyla çağırır, inceler ve analiz eder. Komintern en güçlü ve kapsamlı faşizm analizlerini yapar.

Totalitarizm kavramı komünizm ve faşizm karşısında kendini bir alternatif ve hasım siyasal akım olarak konuşturdu. burjuva liberalizmin bir teorisidir. 20. yüzyıl totalitarizm teorilerinin ana gelişim ocakları/mecraları sosyal demokrasi, Frankfurt Okulu, ABD akademisi ve Soğuk Savaş düşünce karargahları gibi liberal siyasal akademik gelenek ve kurumlardır. Frankfurt Okulu totalitarizm teorisine akademik ve düşünsel mühürünü vurur. Sosyal demokrasi ve liberalizm ise ideo-politik Soğuk Savaş damgasını basar.

Totalitarizm düşüncesi ilk dönemde tümüyle faşizm tahlillerine odaklı bir düşünsel gelişimi karakterize eder. Ana konusu İtalya ve Almanya’da yükselen faşist hareket ve iktidarlaşma pratikleridir. Gramsci’nin 1920’lerde integral devlet terimiyle analize giriştiği faşizm olgusuna, 1930 ve 1933 yıllarında Troçki de totaliter kavramıyla dahil olur. Almanya’daki faşizmi çözümlenme ve betimleme terimi olarak kullanılır. Troçki’ye göre, *“faşizm geç dönem kapitalizmin derin yapısal bunalımının bir ifadesi”*dir. Troçki, tekelci sermayenin toplumsal yaşamın bütününe totaliter biçimde örgütlenme eğilimine vurgu yapar. Faşist kitle hareketlerinin toplumsal tabanını küçük burjuvaların ya da alt orta sınıfların oluşturduğunu söyler. 3. Enternasyonal’in faşizm tahlil ve teorisinden belli yönleriyle ayrışan ve sosyal demokrasinin faşizm analizine yaklaşan bir teorik perspektif sunar. Öte yandan, Troçki’nin totalitarizm teorilerine çok önemli ve dolaylı bir katkısının daha olduğunu

söyleyebiliriz. Troçki’nin Sovyetler Birliği’ne dair “bürokratik devlet”, “diktatörlük” ve “egemenlik” terimleri bağlamında yaptığı tespit ve eleştiriler, daha sonraki dönemlerde ortaya çıkan gelişkin ve yeni totalitarizm teorilerinde faşist devlet ile sosyalist devleti aynılaştıran formalist teorik mantığın önemli bir dayanağı ve referansını teşkil eder.

Avusturya sosyal demokrasisinin “marksist” teorisini ve devlet yöneticisi Otto Bauer’e göre, faşizm üç olgunun ve sürecin sonucu devletsel

Carl Friedrich totalitarizm çalışmalarını Soğuk Savaş ideologlarından Brzezinski’yle ortak faaliyet düzlemine vardarak sürdürür. 1967’de ortak imzayla yayımladıkları “Totaliter Diktatörlük ve Otokrasi”, Soğuk Savaş totalitarizm kuramlarının bir örneğini belgeler.

varlık kazanır: 1) 1. Dünya Savaşı çok sayıda insanı burjuva yaşamın dışına atar, deklase yığınlar büyür. Bu yığınlar savaş sonrası “militarist”, “antidemokratik” ve milliyetçi ideolojileriyle faşist milisleri oluşturur. 2) Savaş sonrası ekonomik bunalım alt orta sınıfı ve köylülüğün büyük kesimini yoksullaştırır, yıkıma uğratar. Ve bu kesimler burjuva demokratik partilere yüz çevirir ve faşist milis hareketlerine doğru kayarlar. 3) Ekonomik bunalım kapitalist sınıfın karlarını düşürür. Sömürü

düzeşinin yükseltilmesi ve karların maksimize edilmesi için işçi sınıfının direncinin kırılması gerekir. Demokratik bir rejim içerisinde bunun mümkün olmaması nedeniyle, burjuvazi otoriter faşist rejim seçeneğine başvurur. Bauer gibi kendisini marksist kabul eden ve sosyal demokrasinin Avusturya'daki devlet yönetici katlarına yükselen Hilferding, faşizm odaklı gelişen analitik totalitarizm düşünce ve eleştirilerin yönünü Sovyetler Birliği'ne çevirir. Hilferding, Troçki'nin SB'yi "bü-

Arendt'in Batı siyasi düşünce geleneğinde nerede durduğu, hangi felsefi politik parkuru takip ettiği belirlenmeden, teorik çabalarının anlamı ve amacı tam olarak anlaşılamaz. Arendt burjuva siyasi düşünce süreğinde tipik bir gelenekçi/evrimci konumu işgal eder.

rokratik egemenlik sistemi" ya da "devlet kapitalizmi" tanımlamasına karşı çıkar. SB'de totaliter bir devlet ekonomisinin olduğunu ileri sürer. Bolşeviklerin, totaliter terimi henüz ortaya atılmadan önce, "ilk totaliter devleti yaratmış" olduğunu savunur. Hilferding bu fikrini daha ileri boylara taşır ve derinleştirir.

Hilferding'le aynı fikir ve kavramlar setini paylaşan ve onun gibi "marksist"(!) olan Frankfurt Okulu araştırmacılarından Franz Neumann, Almanya'daki Nasyonal Sosyalist

rejimi "totaliteryen bir ekonomi", "kamu yaşamının bütün alanlarını istila eden devlet" olarak çözümler ve teorileştirir. Neumann, daha sonraki çalışmalarında, Nasyonal Sosyalist rejimi "buyrukçu ekonomi" ve "totaliter tekelci kapitalizm" terimiyle sıfatlandırır.

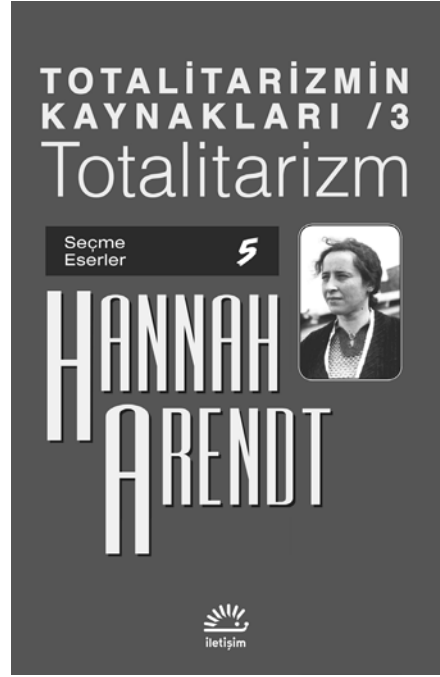
2. emperyalist paylaşım savaşından sonra ise Frankfurt Okulu'ndan Adorno ve Horkheimer, bazı ABD'li toplumbilimci akademisyenlerle işbirliği içinde, faşist hareketlerin psikanalitik arka planını araştırma ve inceleme konusu yaparlar. Özellikle iki konuya, "otoriter kişilik" ve "antisemitizm"e yoğunlaşırlar. İki dünya savaşı arasında parçalı ve saçaklanarak gelişen totalitarizm görüşleri, savaş sonrasında yeni eklektik, teorik sentez ve çakışmaların konusu olmaya devam eder. 1950'lerin sonunda Fransız anayasa hukukçusu ve siyaset bilimcisi Maurice Duverger, totalitarizmi, Rus Tipi Rejimler ("Siyasal Rejimler" çalışmasında) başlığıyla, siyasal rejimler taksonomisi içine sokar. Liberal ve otokratik rejimler dışında üçüncü bir rejim tipi tarifi yapar. Carl Friedrich, aynı liberal teorik perspektifi izleyerek, totaliter rejimleri diğerlerinden ayıran en geniş tanımı geliştirir. Friedrich'e göre, totaliter rejimler diğer rejimlerden şu karakteristik özelliklerle ayrışır ve yeni bir kavramla nitelenmeyi hak eder: "Bütüncül bir ideoloji, bütüncül ideolojiye bağlı tek parti yönetimi, çok gelişkin ve etkin bir gizli polis teşkilatı, ekonominin tekelci yönetimi, kitle iletişiminin tekelci kontrolü ve yönetimi, operasyonel silahlar ve bütün örgütlenme alanlarında

tekelci bir denetim.” Carl Friedrich totalitarizm çalışmalarını Soğuk Savaş ideologlarından Brzezinski’yle ortak faaliyet düzlemine vardırarak sürdürür. 1967’de ortak imzayla yayımladıkları “Totaliter Diktatörlük ve Otokrasi”, bu Soğuk Savaş totalitarizm kuramlarının bir örneğini belgeler. Friedrich iki yıl sonra, “Totaliter Rejimlerin Gelişim Teorisi ve Pratiği” çalışmasıyla totalitarizm teorisini daha da pekiştirir. Yeni bir rejim teorisinin burjuva bilimine ve siyasal söyleme tam olarak yerleşmesini sağlar.

Totalitarizm Teorisine Felsefe Ve Teorinin “Kilit Taşı”nı Yerleştiren: Hannah Arendt

Burjuva liberalizmin totaliter düşünce envanterinde siyasal kuram ve felsefeyi bir araya getiren teorik yapının kilit taşı hiç kuşkusuz Hannah Arendt’in totalitarizm kuramı koyar. Hannah Arendt’in 20. yüzyıl totalitarizminin siyaset felsefesi ve teorisinin kurucusu ve bağdaştırıcısı olduğunu söylememiz gerekir.

Frankfurt Okulu ve sosyal demokrasinin “eleştirel teori” kulvarında ürettikleri totalitarizm görüşleri, elbette önemli bir külliyyatı ve ilk birikimleri oluşturur. Hannah Arendt daha başından beri oluşan bu siyaset bilimi külliyyatıyla yakından ilgili ve ilişkilidir. Frankfurt Okulu teorisyenleriyle işbirliği içinde çalışır. Totalitarizm başlığı altında biriken liberal eleştiri ve analitik düşünceleri arkalayarak totalitarizm konusunda en

kapsamlı ve rafine çalışmalardan birini yapar. Arendt’in “Totalitarizmin Kaynakları” başlıklı ve geniş külliyyatlı çalışması, totalitarizm konusunu üç ana boyutuyla, siyaset bilimi, felsefesi ve teorisıyla ele alır/araştırır.² Totalitarizmin Kaynakları 20. yüzyılın iki siyasal olayına odaklanır ve siyaset felsefesinin ufkunu, yönünü ve mantığını buradan kurar.

Arendt’in felsefesi, epistemolojisi ve siyasi seçimleri, totalitarizm konusundaki görüşlerinin öncülleri ve arka planını oluşturur. Bu bağlamda Arendt’in Batı siyasi düşünce geleceğinde nerede durduğu, hangi felsefi politik parkuru tercih ve takip ettiği belirlenmeden, teorik çabalarının anlamı ve amacı tam olarak anlaşılabilir. Arendt burjuva siyasi düşünce

[2] Bkz. Hannah Arendt: Totalitarizmin Kaynakları 1, Antisemitizm, Seçme Eserler 3, Çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, 2018; Totalitarizmin Kaynakları 2, Emperyalizm, Seçme Eserler 4, Çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, 2018; Totalitarizmin Kaynakları 3, Totalitarizm, Seçme Eserler 5, Çev. İsmail Serin, İletişim Yayınları, 2018.

süreğinde tipik bir gelenekçi/evrimci konumu işgal eder. Liberal gelenekçi meşrebiyle düşünce ufkunu ve politik mecrasını belirler. “Geçmişle Gelecek Arasında” başlıklı çalışmasında, Arendt’in felsefi ve politik konumlanışını açık ve somut haliyle görebiliyoruz. Bu çalışmada Arendt, Batı düşünce geleneğine “meydan okuyan” ve saldıran üç filozofu Kierkegaard, Marx ve Nietzsche’yi hedef alır. Arendt’e göre, bu üç filozoftan Kierkegaard, Descartes’ı bir tramp-len gibi kullanır. Batı düşüncesine

Arendt’in totalitarizm teorisi, bir eklektik tezler demeti karakteri taşır ve bağdaştırmacı teorinin özgün ve işlevli bir örneğini sergiler. Bağdaştırmacı teori niteliği, Arendtçi teorinin başka ayırıcı özelliklerinin ve özgünlüğünün olmadığı anlamına gelmez.

ve aklına kuşkuyu, sorgulamayı ve yıkıcı eleştiri nosyonunu sokar. İlk yıkımı Kierkegaard, ikincisini ise Marx gerçekleştirir. Marx klasik felsefeye son vererek, felsefeden eylem alanına ve “tarih yapmaya” sıçrayarak, Platon’dan beri gelen Batı siyasi düşünce geleneğini altüst eder, gelenekle kopuşur. Nietzsche ise değer/etik üzerinden Batı uygarlığını amansızca eleştirir ve geleneği tersyüz eder. Batı düşünce geleneğine bu

yıkıcı meydan okuma ve saldırıların 20. yüzyıldaki totaliter hareketlere yol açan felsefi ve politik kopuş ve kaosu hazırladığını/yarattığını ileri sürer. “Kierkegaard, Marx ve Nietzsche’nin kavramlar arasındaki geleneksel hiyerarşiyi bilinçli biçimde tersine döndürmek suretiyle geleneksel dinin, geleneksel siyasi düşüncenin ve geleneksel metafiziğin temel varsayımlarına meydan okumalarından sonra, 20. yüzyılda biçimci ve zorlayıcı/buyurgan düşüncenin filiz vermesi bu yönde alınacak bir derstir. Ancak tarihimizde bir kopuş yaşanmasına sebep olan etken ne 20. yüzyılda ortaya çıkan bu sonuç, ne de 19. yüzyılın geleneğe karşı başkaldırısı olmuştur. Bu kopma, terör ve ideoloji yoluyla totaliter hareketler tarafından yeni bir yönetim ve tahakküm biçimi halinde billurlaşan tinsel alandaki kitle kanaatlerinin ve siyasi alandaki kitlevi karmaşaların yarattığı kaostan doğmuştur.”³

Arendt Batı geleneğinin temel ve önde gelen elementer öğelerinden biri olarak dini görür. Burjuva toplumsal formasyona geçilirken burjuva devletleşmeler ve siyaset felsefeleri, dini kamusal alanın erklerinin dışına çıkarır. Dinin kamusal alandan çıkarılması ve toplumsal alanda felsefi-düşünsel sorgulama konusu yapılması, Arendt tarafından gelenekte büyük kayıp, dinin ve otoritenin bir kaybı biçiminde mütalaa edilir. O, Jean Bodin, Thomas Hobbes, John Locke, Jean Jacques Rousseau vd. burjuva siyaset felsefecileri tarafından teorileştirilen burjuva

[3] Hannah Arendt, Geçmişle Gelecek Arasında, Seçme Eserler 2, Çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayınları, 2012, s.43.

“sözleşmecî devlet”in dini devletin dışında bırakan seküler teorileri de gelenekten bir kopuş görür. Hobbes gibi devlet felsefecilerini bu yönüyle eleştiriye tabi tutar. Batı düşünce geleneğinin Platon’la, siyasi geleneğinin Roma’yla kurulduğunu vurgular ve bu geleneğin kopuşsuz ve evrimci tarzda sürdürülmesini salık verir.

Siyaset biliminde kamusal alan üzerinde çalışan Filiz Zabcı, Arendt’in Batı siyaset felsefesindeki konumunu gayet sağlam ve isabetli biçimde tespit eder: “*Klasik cumhuriyetçi geleneğe bağlılığını koruyan Arendt, Jean-Jacques Rousseau’nun (1712-1778) ya da Maximilien Robespierre’nin (1758-1794) savunduğu kolektif özgürlük anlayışına karşı oldukça mesafelidir. Onun özgürlüğü, farklılığı ve düşüncelerin çoğulluğunu içeren, şiddet ve güç unsurlarına tümüyle kapalı bir kamusalıktır. Arendt’in cumhuriyetçiliği, tıpkı Alexis de Tocqueville (1805-1859) gibi, Fransa karşısına Amerikan devrim ve cumhuriyetçi geleneği yerleştiren ve Amerikan demokrasisinin çoğulculuk, federalizm, yerinden yönetim ve denge sistemini tercih eden bir anlayışla biçimlenir.*”⁴

Özgünlüğü Ve Karakteristik Çizgileriyle Arendt’in Totalitarizm Teorisi

Daha önce vurgulandığı gibi, Arendt çeşitli versiyonlarla nazizim/faşizm analizlerini, Sovyetler Birliği analiz ve eleştirilerini kendi felsefi-politik düşünce potasında toplar ve bu epistemolojik birikimi düşünsel

işleme tabi tutar. Farklı nazizim ve komünizm analizlerini absorbe ederek liberal düşünce ve aklın analitik süzgecinden geçirir. Teorik düzleme rafine edilmiş liberal ideo-politik tezler ve kavramlar seti biçiminde sergiler. Siyaset bilimi ve felsefesinin kullanımına arz eder. Arendt’in teori kurma yordamında, liberal mantık üzerine kurulu düzlemde Frankfurt Okulu’ndan analizler ve kavramlaştırmalar, Bauer, Troçki ya da Hilferding’den teorik ve analitik görüş izlekleri ve çizgileri bulabi-

Burjuva siyasal düzene ve uygarlığa radikal biçimde karşı çıkan, kapitalist düzeni ortadan kaldırma vizyonu taşıyan devrimci ve komünist hareketler ile burjuva reaksiyoner hareket ve örgütlenmeler mimlenir ve totaliter kategorisi içine yerleştirilir.

liriz. İlk ve yüzeysel bakışta hiçbir özgünlüğü görünmeyen bu teori kurma yordamının, aslında totalitarizm teorilerinin anonim bir özelliği olduğu kadar, ayırıcı bir özelliği de olduğunu vurgulamak gerekir. Arendt’in totalitarizm teorisi, pek çok totalitarizm teorisi gibi, bir eklektik tezler demeti (derlemesi) karakteri taşıyor ve bağdaştırmacı teorinin özgün ve işlevli bir örneğini sergiler. Bağdaştırmacı teori niteliği, Arendtçi teo-

[4] Siyaset Bilimi: Kavramlar, İdeolojiler, Disiplinler Arası İlişkiler, Haz. Gökhan Atılğan, E. Attila Aytekin, Yordam Kitap, 2012, s. 188.

rinin başka ayırıcı özelliklerinin ve özgünlüğünün olmadığı anlamına gelmez. Arendt, bir siyaset felsefecisi ve “entelektüel özne” konumuyla, totalitarizm konusunu siyaset felsefesi, siyaset bilimi ve teorisi boyutlarıyla araştırma, analiz ve soyutlama konusu yapar. Totalitarizm konusunda en kapsamlı çalışmalardan birine imza atarak liberalizm adına bir totalitarizm felsefesi kulvarı açar.

Arendt’in totalitarizm teorisi, totalitarizmin kaynakları üst başlığı altında üç alt başlık ve yapıt formunda

Totaliter hareketlerden totaliter devletlere geçiş belli şartların varlığında, esasen derin siyasi ve ekonomik bunalımın uğrağında mümkün hale gelir. Totalitarizmin varlık hakkını kazanma sürecinde burjuva siyasi sistem tıkanır ve çöker.

ortaya çıkar. Totalitarizmin kaynaklarının üç alt başlığı teorisinin ana ve ayırıcı izleklerini dolaysızca yansıtır. Devlet, emperyalizm ve antisemitizm bağlamları içinde felsefe, siyaset bilimi ve teorisi boyutlarıyla geniş soruşturmalar, liberal analiz ve eleştiriler, teorik önermeler sunulur. “Totalitarizmin Kaynakları”nın ilk çalışması, diğer totalitarizm teorilerinden belirgin ve ayırıcı özellikler taşır. Bu bağlamda öncü ve kurucu bir metin rolü oynar. Arendt bu çalışmasında, totalitarizm olarak kavramlaştırdığı

olguyu iki tarihsel döneme ayırarak inceler ve ayrı kavramlaştırmalara gider. Bu iki tarihsellik bağlamı içinde öncelikle totalitarizmin sınıfsal dayanakları açıklanır. Totalitarizmin felsefi ve politik arka planının soyutlanmasına odaklanılır. Arendtçi teori “totaliter hareket” ve “totaliter devlet” kavramsal ve tarihsel ayrımı üzerinde inşa olur. Olgunun iki düzeyinin hikayesi çözümlenir. 19. yüzyılda ortaya çıkan totaliter hareketlerin 20. yüzyılda totaliter devlet düzeyine sıçramaları anlatılır.

Totaliter hareketler olarak, burjuva siyasi düzene ve uygarlığa radikal biçimde karşı çıkan, kapitalist düzeni ortadan kaldırma vizyonu taşıyan devrimci ve komünist hareketler ile burjuva reaksiyoner hareket ve örgütlenmeler mimlenir ve totaliter kategorisi içine yerleştirilir. Fransa’daki Bonapartçı 10 Aralık Derneği, Almanya’da imparatorluk yanlısı Pan-Germenist ve milliyetçi gruplar, Çarlık Rusyası’ndaki Kara Yüzler çetesi vb. reaksiyoner, ırkçı, protofaşist hareketlerle, devrimci ve komünist hareketler, totaliter hareketler kategorisinin iki yüzünü/akımını oluşturur.

Arendt marksist komünist hareketi ise ta başından beri totaliter bir düşünce ve hareket olarak görür. Zira sınıfsız ve devletsiz toplumu hedefleyen önermesi ve vizyonuyla komünizm düşüncesi kategorik olarak totaliterdir. Arendt’e göre burjuva kurulu düzeni, geleneği ve sınıflar sistemini altüst eden, tarihin evrimci akışını kesen veya gelenekten kopan her hareket totaliter karakter taşır. Dolayısıyla totalitarizm dev-

rim ve komünizme içkin bir olgudur. Arendt bütün liberal totalitarizm teorilerinin ana omurgasını ve düşünce mantığını oluşturan faşizm/komünizm özdeşliği ve dikotomisinin ilk kaynağını da böylece açıklamış olur.

Totaliter hareketlerden totaliter devletlere geçiş belli şartların varlığında, esasen derin siyasi ve ekonomik bunalımın uğrağında mümkün hale gelir. Totalitarizmin varlık hakkını kazanma sürecinde burjuva siyasal sistem tıkanır ve çöker. Krizin büyüttüğü ayak takımı totaliter hareketler biçiminde örgütlenir. Burjuva partilere yüz çevirir. Totaliter hareket, totaliter propaganda ve ideolojisiyle kitleleri manipüle eder. Totaliter ideoloji siyasi şiddetle birleşir. Ve son duruşmada, totaliter hareket elde ettiği politik kuvvet ve şiddetle iktidara yürür ve iktidarı fetheder. Arendt'e göre Bolşevikler, demokratik Kerensky hükümetini yıkan ve iktidarı gasp eden totaliter devrimcilerdir. Bolşevik komünistler, NEP politikasından vazgeçerek, sınıfsız toplum vizyonuna bağlanarak, geri dönüşsüz bir biçimde totaliter devlet yoluna girerler. Stalin dönemi ise, sınıfları ortadan kaldıran yıkıcı pratiğiyle totaliter devleti ve rejimi kurar.

Arendt'in nazizmin iktidarlaşması öyküsü de benzer bir kurgu ve soyutlama mantığını izler. 1. emperyalist savaş sonunda Almanya'da sosyal sınıflar sistemi çöker. 1929 bunalımı bunu daha da şiddetlendirir. Sınıfların çöküşü deklase yığınları büyütür. Bu "ayak takımı" kitle, emperyalist savaş nedeniyle cephelerde savaşmış büyük yığınları kapsar. Bu durum bir

"cephe kuşağı" olgusu yaratır. "Cephe kuşağı" totaliter milis hareketlerinde örgütlenir. Totaliter hareket olarak propaganda, ideoloji ve örgütsel gücüyle, sınıftan kitleye düşmüş yığınları peşine takar. Hitler önderliğinde, hareket seçimle iktidara gelir. Bu aşamadan sonra totaliter hareket devleti yeni baştan organize ederek totaliter devlete dönüştürür.

İktidarlaşma aşamasından sonra totaliter hareketler kendi varlıklarının suretinde devleti yeniden örgütlerler. Hareket niteliğini ve yönetim

Totaliter hareket olarak propaganda, ideoloji ve örgütsel gücüyle, sınıftan kitleye düşmüş yığınları peşine takar. Hitler önderliğinde, hareket seçimle iktidara gelir. Bu aşamadan sonra totaliter hareket devleti yeni baştan organize ederek totaliter devlete dönüştürür.

tarzını devlete transfer ederler. Devlet-hükümet-parti ilişkisi ortadan kalkar. Lider ve parti kumandasında yeni bir devlet vücut bulur ve topyekün tahakküm araçlarıyla kitleleri yönetir. Bütünüyle Nazi devlet pratiğinin liberal analiz ve soyutlamasına dayanan bu yeni totaliter devlet ve rejim biçimi, Arendt'e göre, en iyi soğan metaforuyla açıklanabilir ve anlaşılabilir: "*merkezinde bir tür boş alanda lider yer alır; lider ne yaparsa yapsın -ister 'siyasi teşekkül'ü otoriter bir hiyerarşi olarak bütün-*

leştirsin, isterse bir tiran gibi kendi uyruklarını ezsin– bunları dışarıdan ya da yukarıdan değil, içeriden yapmaktadır. Hareketin olağanüstü derecede çok katlı parçalarını oluşturan cephe örgütleri, meslek kuruluşları, parti üyeleri, parti bürokrasisi, elit yapıları ve polis grupları, bunların hepsi birbirleriyle öyle bir ilişki içerisindedirler ki her biri bir yönüyle dış cepheyi, diğer yönüyle merkezi oluştururlar, yani bir katman için normal dış dünya diğer katman için radikal bir aşırılık rolünü oynarlar.

Arendt'in totaliter hareket kavramı ve şemasına birebir uyduğu görülen Mussolini ve Kara Gömlekliler'in neden totaliter hareket kategorisine değil faşist hareket sınıfına dahil edildiği sorusu, bizi liberal düşüncenin ideo-politik amacına ulaştırır.

Bu sistemin en büyük üstünlüğü totaliter egemenlik koşullarında bile tabakalardan her birine (normal dünyadan) farklı ve daha radikal olduğu bilinciyle birlikte normal bir dünya hayali vermesidir.”⁵

Arendt otoriter, liberal ve totaliter devlet ayırımı üzerinden yeni bir devlet teorisi ve siyasal rejim formunun siyasal felsefesini üretme çabası güder. Totalitarizm felsefesi, devleti, tarihsel deneyimlerin tanıdığı ve kayıt altına aldığı tüm verili biçimle-

rini aşan, otoriter ya da faşist rejim biçimlerinin üstünde ve ötesinde bir varlık biçiminde teorize eder. “Aşırılığın aşkın devleti” teorisi olarak anlatılan bu felsefi ve teorik tezi tümüyle reddetmemiz gerekir. Zira bütüncül, integral ya da totaliter ifadeleriyle vurgulanan devlet özellikleri tarih boyunca tüm devletlerin şu veya bu düzeyde bir unsuru olagelir. Totaliter özellikler denen olguları ve pratikleri faşist diktatörlük rejimlerinde en ileri biçimde gördüğümüz gibi, otoriter ve liberal diktatörlüklerde de bulabiliriz. Öte yandan totalitarizm felsefesiyle yapılan “olağanüstünün üstü” vurgusu, fevkaladenin fevki(!) iması ve perspektifi, Nazilerin faşist devlet pratiğinin çözümlenmesini ve anlaşılmasını değil, faşizm gerçeğinin üstünün örtülmesini sağlar. Nazi devletini faşist diktatörlük gerçekliğinden çıkarıp totaliter devlet tarifiyle anlatan liberal felsefe, emperyalist burjuvazi ve tekelci kapitalizmin konumunu ve pratiğini de gizler, belirsizleştirir.

İktidar düzleminde nazizm ile komünizmi aynı totaliter çerçevede ve birbirine tıpa tıp benzeyen, birbirinin ruh ikizi siyasi varlıklar/öznel imgesinde betimleyen Arendt, İtalya'daki devleti totalitarizm kategorisi dışında tutar. İtalya'daki siyasal rejimi yegane faşist diktatörlük örneği kabul eder. Siyaset bilimi literatüründe “klasik faşizm”in ilk örnek ve biçimleri olarak yer alan İtalya ve Almanya'daki faşist diktatörlükler arasında Arendt'in yaptığı ayırım keyfidir ve totalitarizm teorisinin en tutarsız yanlarından birini oluşturur.

[5] Arendt, Geçmişle Gelecek Arasında, s.137.

Bu noktada Arendt diğer totalitarizm teorisyenlerinden ayrılır. Arendt'in totaliter hareket kavramı ve şemasına birebir uyduğu görülen Mussolini ve Kara Gömlekliler'in neden totaliter hareket kategorisine değil faşist hareket sınıfına dahil edildiği sorusu, bizi liberal düşüncenin programatik mantığına ve ideo-politik amacına ulaştırır.

Burada kavramamız gereken, liberal aklın kurnaz mantığı ve burjuva pragmatizmin politik-felsefi karakteridir. Arendt liberal felsefe aklını hünerlice kullanır. Nazizm/komünizm dikotomisini özellikle seçer ve ısrar eder. Zira totaliter devlet felsefesinin etkin ve yaygın bir meşrulaşmasının, ideo-politik işlevini yerine getirmesinin en kullanışlı liberal dispoitif formülü budur. Bu akıl ve bilinçle, Nazi devletinin olgusal çözümlmelerini, tüm pratiklerini, verilerini, liberal dikotomi mantığıyla totalitarizmin diğer yüzü olarak belirlediği Sovyetler Birliği'ne, sosyalist devlete teşmil ve tercüme eder.

Bu dikotomi kurgusu ve yansıtma sürecinde Arendt, ideo-politik hasımlığını da konuşur ve liberal militan entelektüel vaziyetini ve meziyetini ortaya serer. Bu bağlamda entelektüel dürüstlük ve ölçülerden büsbütün uzaklaşan kimi jestler gösterir. Tarihsel olgu ve olayları liberal ideo-politik amaçlar uğruna keyfi ve kasıtlı biçimde çarpıtmaktan geri durmaz. Totaliter hareketlerin alamet-i farikalarından sayılan fanatizme has bir liberal/totaliter pratik izler. Nazilerin pek çok pratiğini, benzetme ilişkisi kurarak, sosyalizmin doğasına içkin pratikler gibi sunar.

Arendt'in felsefi-politik yordamı, gerçek analitik işlemin yerine analogiyi ikame eder. Analitik yöntem ve işlem, olguları tüm bileşenlerine ve ayrıntılarına değin inceler ve olguların iç yapılarını, farklılık ve özgünlüklerini ortaya çıkarır, tanımlar. Oysa analogi olguların analizini engeller. Görünenlerle yetinir. Benzerlikler arasında varoluşsal ilişkiler kurar. Benzerlikler üzerinden sonuçlar üretir, teori oluşturur. Liberalizmin 20. yüzyılda kurduğu en önemli dikotomi mantığı olan faşizm/komünizm=totalitarizm kaba bir analogi, burjuva materyalizmi ve kötü bir formalizmden başka bir şey değildir. Vurgulamaya gerek yok ki, bu mantık liberal düşüncenin hegemonya kurmasında oldukça etkin ve kullanışlıdır.

Liberalizmin Bitmeyen Soğuk Savaşında Antikomünist Totalitarizm Teorisiyle Hesaplaşmak

20. yüzyılın ikinci yarısında başlayan Soğuk Savaş, hiç kuşkusuz iki dünya gerçekliğine dayanan bir "ideolojiler savaşı"ni karakterize eder. SSCB ve Doğu Avrupa'daki "sosyalist sistem"nin çökmesi ve tarihe karışması, liberalizmin antikomünist Soğuk Savaşının mola verdiği anlamına gelmez. Soğuk Savaşın antikomünizm boyutunun, dünya ölçeğinde ve toplumsal hegemonya alanında, liberalizm ile komünizm arasında çok çeşitli düzey ve biçimlerde sürdürüldüğünü temel bir veri ve gerçeklik olarak kabul etmemiz gerekir. Liberalizm, türlü çeşitli kavram ve teori inşaları,

güncel içerik yüklemeleri ve kullanımlarıyla ideo-politik hegemonya aygıtlarını tahkim ederek, ideolojik hegemonyasının sürekliliğini sağlamaktadır. Bütün çeşitlemeleriyle totalitarizm nosyonu bugün de liberal hegemonyanın can alıcı bir dispoitifi olarak durmadan işlev görür. Siyaset bilimi, felsefesi ve teorisi alanlarında politik söylemin içine nakşedilmiş olan faşizm/komünizm=totalitarizm nosyonu, liberalizmin bitmeyen Soğuk Savaşını imler ve antikomünizmin güncel mücadele konusu ve konumundan düşürülmediğini gösterir.

Soğuk Savaşın ilk dönemlerinden başlayarak totalitarizm nosyonunun belli sol-sosyalist, marksist hareketleri de manyetik etkisi altına aldığı, kimi totalitarizm çeşitlemelerinin benimsendiğini biliyoruz. Frankfurt Okulu, postmodern teori, postmarksist sol teori vb. odaklar vasıtasıyla marksist hareketin düşünsel dünyasına işleyen totalitarizm fikri, devrimci ufku ve komünist vizyonu yıkıcı bir liberal düşünce işlevini yerine getirmektedir. Totalitarizmin

sol-sosyalist, marksist hareketler tarafından –ister devlet analizleri/rejim tarifleri bağlamında kavramsal esas olarak, isterse sosyalizmi analiz ve eleştirmek için olsun– kabul edilmesi, liberalizme ödün ve yenilgi anlamına gelir. Marksist hareketlerin liberalizmin totalitarizm versiyonlarını benimsemesi veya kabul etmesi büyük bir teorik hezimetten başka bir şey değildir.

Zira totalitarizm, liberalizmin bir ideo-politik kavramı olarak, liberal demokrasinin ve kapitalist düzenin varlığını ve ebediliğini kutsar. Liberal demokrasinin haklılığını, meşruluğunu ve yararlılığını vaaz eder, burjuva demokrasisi bilincini üretir. Bu düşüncüyü soyut ve evrensel bir gerçeklik olarak tüm topluma dayatır. Faşizm/komünizm=totalitarizm dispoitifi liberal bir mantık tuzağıdır ve düşünceye mecburi istikamet dayatan tahakkümcü bir formüldür. Totalitarizmin düşünceye çizdiği mecburi istikamet burjuva demokrasisine çıkar ve burjuva demokrasisi dışında bir demokrasi ve siyasal biçimin daha iyi olmadığı fikrini aşlar.

Faşizm/komünizm ikiliğini arkalayan totalitarizm kavramı siyaset bilimi, felsefesi ve teorisi alanlarını kuşatan bir disositiftir. Siyaset bilimi alanında ve siyasal rejimler atlasında rejimlerin tasnifi ve terimlendirilmesinde yine aynı ikilik ilişkisi karşımıza çıkar. 20. yüzyılın ortalarında totalitarizm teorisi siyasal rejimlerin taksonomisinde yansımaları bulur. Burjuva akademi ve siyaset bilimi, Sovyetler Birliği rejimini totaliter rejimin “ilerici tip”i ve faşizmi ise “evrimci tip”i olarak terimler.

Marksist komünist hareketin en duyarlı ve güçlü yanlarından birinin devlet ve siyasal rejim analizleri olduğu, marksizmin siyasal alanı bilim, felsefe ve siyaset boyutlarıyla ve bütünlüklü kavradığı ve analiz ettiği bilinen bir gerçektir. Liberalizm bu alanda marksizmin epistemolojisini, teorik analiz gücünü ve mantığını özellikle hedef alır. Marksist hareketin faşizme dair yaptığı derinlikli devlet analizleri, faşizmin kapitalist tekeli düzen ve egemen sınıflarla olan ilişkisi liberal düşüncenin en çok ilgilendiği ve hedeflediği konuların başında gelir.

Totaliter devlet ve totaliter rejim kavram ve kategorilerini açan liberal düşünce, bu yolla liberal, demokratik, otoriter terimlerle nitelediği burjuva devletin tüm şiddet ve tahakkümcü yönetim özelliklerinin üstünü örter ve totaliter rejim dışındaki rejimlerin kabul edilebilirliği perspektifini kurar. Dahası, faşist diktatörlüklerin bir aşırılık sapması değil, kapitalist düzenin bağrına kazılı tipik bir burjuva devlet ve yönetim biçimi olduğu gerçeğini gizler. Tota-

liter ve tahakkümcü özellikler burjuva devletlerin varlığına ve pratiğine içkindir. Burjuva demokrasisi aynı zamanda bir diktatörlüktür. Otoriter, totaliter, tahakkümcü vs. olguları içerir. Liberal demokratik devletlerin olağan siyasal koşullarda bile nasıl birer polis devleti pratiği sergilediğini, tüm toplumu gözetim, denetim ve tahakküm altında tuttuğu, temel hak ve özgürlükleri istediği gibi kısıtladığı vs. tartışma gerektirecek denli tarihsel ve aktüel verilerle doludur. Olağanüstü siyasal koşullar

Faşizm/komünizm= totalitarizm disositifi liberal bir mantık tuzağıdır. Totalitarizmin düşünceye çizdiği mecburi istikamet burjuva demokrasisine çıkar ve burjuva demokrasisi dışında bir demokrasi ve siyasal biçimin daha iyi olmadığı fikrini aşılır.

gelip çatığında, Arendt’in demokrasi mabedi ve kiblesi olan ABD demokrasisinin nasıl duraksamaksızın ve tereddütsüzce Hitler’in uyguladığı biçimlere müracaat ettiğini değişik tarihi kesitlerin incelenmesinde bulabiliriz. Soğuk Savaşın McCarthyiciliği, komünist cadı avları, Ekim devrimi döneminde bir gecede 6 bin komünistin önleyici tutuklamaya tabi tutulması, 2. Dünya Savaşı sırasında iç savaş önlemi olarak kamplar kurulması gibi pratikler, ABD’nin gerektiğinde en otoriter, faşist ve to-

taliter biçimleri kullanmaktan hiç de geri kalmadığını bize anlatmaktadır.

Başta siyasal rejimlerin analizi ve sınıflandırılması gelmek üzere, marksist hareket burjuva siyaset biliminin ve liberalizmin totaliter rejim teorii ve kavramlarına başvurmadan özenle kaçınmalı, sınıf savaşımı gerçeğine yaslanan devrimci teoriiin siyasal analiz yöntemi ve epistemolojisini etkince kullanmalıdır. Liberal gericilik, komünist hareketin enternasyonalizm, dünya devrimi, sınıfsız ve devletsiz toplum kurma vizyonu, devleti tüm ezilenlere açan bütüncül, eşit, kolektif bir yönetim biçimi olan sovyet/komün, yeni insan yaratmak gibi tüm toplumsal devrim amaçlarını, totaliter vizyonu olarak görür ve

değerlendirir. Devrimci ve komünist hareketleri de terörist ve totaliter hareketler biçiminde damgalar. Liberal gericiliğin bu ideo-politik yaftalamalarına aldırmadan, ama saldırılarını göğüsleyip püskürterek, komünist misyonu ve amaçları tereddütsüzce savunmak ve totalitarizm görüşünü yenilgiye uğratarak yürümek gerekir.

Totalitarizm düşüncesinin ideo-politik etkinlik ve hegemonyasını kırmak için marksist komünist hareket teorik mevzilerini asla terk etmemeli ve kendi marksist kavramlar setini güncel geri beslemelerle, yeni kavram tahkimatlarıyla ve teorik araştırmalarla geliştirmeli ve marksist teoriiin alanını genişleterek etkinliğini ve kapasitesini kuvvetlendirmelidir.

Doğu Perinçek: Heyezan Halindeki Nasyonal Sosyalist

Bora Poyraz

Perinçek, hızla gerici-faşist güzergaha girerek nihayet nasyonal sosyalizme demirlemiştir. Ancak o bu yolla, bir yandan da faşist rejim içindeki ittifaklarına nefes aldırmaya, milliyetçi güncel toplumsal atmosferi değerlendirmeye çalışıyor. Nihal Atsız'ın laik ırkçılığıyla Hitlerci kapitalist mantığı kendi varlığında bütünleştirerek sempati yaratacağını sanıyor. Türlü ifadelerle kutsadığı ve imrendiği İttihatçı saldırganlığı sorgulanmayacak bir sabitlik halinde kendi ittifaklarına da kabul ettirmeyi hedefliyor. AKP'nin güncel yönelimlerdeki İttihatçı saldırganlığı ve yayılcı eğilimleri körüklerken, onları Enver ve Talat'ın zihin dünyasına yaklaştırıyor.

Politik geçmişi bilinen “milli” faşistimiz Doğu Perinçek ortaya bir görüş attığında, aklımıza görüşünün tutarlı olup olmadığı değil, bu yolla hangi güç merkezlerine yanaşmak, hangi provokatif tutumla öne çıkmak istediği gelir. Kuruntu ve paranoyayla hemhal olan Perinçek'in tümü birbirinin türevi önermeleri, karşı çıkışları veya iddiaları somut çıkar hesaplarına dayanır. Bu nedenle bir gün söylediğini diğer gün inkar edebilir. Örneğin, '60'ların sonunda Hikmet Kıvılcımlı ile tartışırken Türk ordusunun kötücüllüğünü anlatır, ama sonra birdenbire generallerin emir eri oluvermeyi başarır. Bir gün Mustafa Kemal'e nispeten mesafeli tutum alırken, başka bir seferinde fanatik bir kemalist olur. Yetinmez, bunu teorize etmeye çalışır. Sadece

bu kadar mı? 12 Eylül darbecilerine yaranmaya çabalarken, Kenan Evren'in bir yıl önceki kendi tezlerini savunduğunu söyleyiverir.

Bu tutumun yakın dönemdeki yansıması, düne dek sövüp saydığı Tayyip Erdoğan'ı baş tacı etmek, Erdoğan'ın da onun tezlerini kabullediğini, yani Aydınlık mevzisine girdiğini bayıla bayıla anlatmaktır. Doğal, çünkü Perinçek bir hacıyatmazdır. Rezaletlerini, mekanik ve durmaksızın aynı sözleri tekrar eden faşist ajitatörlükle perdeler. Sıfatın ifadesini hakkıyla veren bir “Nasyonal Sosyalist” olan D. Perinçek'in, Osmanlı İmparatorluğu'nun I. Dünya Savaşı'na katılmasını savunarak buradan antiemperyalizm çıkarması, bu harp sürerken meydana gelen Çanakkale Savaşı'nı da aynı kapsamda

değerlendirerek bunların 1917 Ekim devrimine yol açtığını ifade etmesi, öncekiler gibi bir siyasal hesap kitap meselesidir. Ancak hepsinden önce birer zirvadır.

I. Dünya Savaşı'na katılmayı açıkça savunan marjinal isimler bulmak dahi güçken, Perinçek'in bu ifadesi güncel çıkar arayışından bağımsız ele alınabilir mi?

I. Dünya Savaşı denilen ve dört yıl süren emperyalist paylaşım savaşına, Almanya ve Rusya iki düşman kampta girdi. Sonuçları ikisi bakımından da toplumsal felaket halini aldı. Birinden devrim çıktı. Daha tam ifadesiyle, devrim I. Dünya Savaşı'nın enkazı üzerinden yeni bir yaşam vaadiyle kendini gerçekleştirerek sonucuna ulaştı. Almanya'da ise saldırganlık arttı. Çeşitli kentlerdeki devrim denemeleri ezildi. Rosa Luksemburg ve Karl Liebknecht gibi sosyalistler katledildi. Yetmedi, bir süre sonra, bir başka Nasyonal Sosyalist Adolf Hitler, bu yıkımı da kullanarak hükümet ve iktidar oldu. Benzer bir gelişmeyi çok daha kısa bir zaman içinde İtalya'da da görürüz. Mussolini bu tarihsel-toplumsal yıkımı kullanarak iktidarı ele geçirdi.

Bütün bu süreçler kendi iç bağlantılarıyla ele alınması gereken, “özgün tarihsel toplumsal arka plana sahip esaslı olaylardır.” Tarihte bir sonucu, ondan önce meydana gelen olayların amacı saymak biçimindeki idealist-metafizik anlayışla, Alman İdeolojisi'nde Marks hesaplaşmıştır. Bu gibi “amaçlı” tarih okumaları düşünceyi ilkelleştirir. Bu tür şematik ilkellikle hayata bakan kişileri, Perinçek gibi komplocu-saldırgan isimler kolaylıkla etkileyebilir. 1917 Ekim devrimini I. Dünya Savaşı'nın neredeyse amacı saymak, İtalya'da aynı yıllarda ortaya çıkan faşizmin de nedeni saymak demektir. O halde savaş olmasa, devrim de faşizm de gerçekleşmeyecekti. Bu daha geriye doğru da götürülebilir. Materyalist diyalektikten yoksun bu görüş, aslında çok fena biçimde bir evrimci/otomatik tarihsel ilerleme anlayışına da yataklık eder. Zulmü, kırımını onaylar, ona gerekçe icat eder. Perinçek bunun en pervasız savunucusudur.

Perinçek böylesi bütün başlıklarda hararetle faşist ajitasyon yapmakla meşhurdur. Şeyh Said isyanında Kürt milli mücadelesinin bir görünümünü değil, genç kemalist devrime karşı bir

“kara güç” kalkışması bulur ve zulmü alkışlar. Ermeni tehciri/soykırımı başlığında da bunu aynı fanatik üslupla devam ettirir, galeyana getirici bir dili köpürtür. Üstelik öyle otoriter ve hüküm verici dil kullanır ki, zıvalıklarını “gerçek” diye yutturur. I. Dünya Savaşı’na katılmanın mecburiyet olduğunu söyler önce. Bunu sabit-değişmez veri alıp sorgulamayan birini, bundan sonra olan bitene ikna etmek hiç de zor değildir. O nedenle, Perinçek’in tarih, toplum, devrim, politika gibi başlıkların tümünde öne sürdüklerini köklü biçimde, külliyen reddetmek gerçeğe sadakatin ilk koşuludur. Yalan ve demegojiyle çerçevesi çatılan ve kapalı devre işleyen Perinçek düşüncesi, ele alındığı her konuyu karikatürleştirir. Perinçek gibi ortaya koyduğumuzda, rejimin bütün zulmü aklanır. Çünkü, eğer I. Dünya Savaşı’na katılmak antiemperyalizm ise, bütün o süre boyunca Osmanlı’nın yaptığı her şey meşrudur. Bunlardan başlıcaları ise Rum, Süryani ve Ermeni soykırımlarıdır.

Yarı-sömürgeleşme sürecindeki Osmanlı İmparatorluğu, imparatorluk sınırları dahilindeki ulusal mücadeleleri engelleyemedi. İlk Yunanistan bağımsızlık savaşı olmak üzere çeşitli uluslar ayrılma hakkı talebiyle merkezi idareye isyan ettiler. Osmanlı’nın İslahat ve Tanzimat fermanları, hatta 1876’da mutlak monarşiden meşruteli monarşiye geçişi denemesi de bunu engelleyemedi. Kapitalizm emperyalist aşamaya vardığında, Osmanlı yıkıldı yıkılacak bir yarı-sömürgeydi.

Çöküş-yıkım döneminde ortaya çıkan çeşitli politik eğilimler vardı.

Abdülhamit’in saltanatı korumaya kilitlenmiş islamcılığın reaksiyon gösteren, hatta islamcılığı bütün bu sorunların sebebi sayan İttihat Terakki organizasyonu, pozitivist bir felsefi görüşe ve yeni bir osmanlıcı ideolojiye yaslanarak ortaya çıktı, türlü ittifaklar geliştirildi. Hatta Kürtler ve Ermeniler arasında da müttefikler buldu. Çöküşe karşı bu çıkış, Abdülhamit’in diktatörlüğünden bunalan kitlelere özgürlük vaat ederek, o eğilimi de bünyesine katıp siyasal temsiline soyunarak, toplum-

Şeyh Said isyanında Kürt milli mücadelesinin bir görünümünü değil, genç kemalist devrime karşı bir “kara güç” kalkışması bulur ve zulmü alkışlar. Ermeni tehciri/soykırımı başlığında da bunu aynı fanatik üslupla devam ettirir, galeyana getirici bir dili köpürtür.

sal dayanaklarını güçlendirdi. Aynı dönemde sosyalizm de bir seçenektir. Dolayısıyla İttihat Terakki’yi bir “mecburiyet” saymak hatalıdır. Daha Namık Kemal’ler döneminde Osmanlı entelektüelleri arasında sosyalizm bilinen, tanınan bir düşünceydi. Balkanlar ile Ege ve İstanbul hattında işçi-amele mücadele ve örgütlenmeleri de vardı. Aynı zamanda Kürt, Yahudi ve Ermeni toplulukları da ulusal kimliklerini sahiplenirken, bir bölümü sosyalizmden etkilenmişti. Ancak türlü nedenlerle İttihatçılar,

ordu subayı olmanın da avantajıyla, daha hızlı örgütlendiler.

1908 Temmuz’unda başlayan İkinci Meşrutiyet dönemine bu şartlarda girildi. Egemenlerin türlü iç saflaşmalarında ilerencilik bulmak gibi bir görevimiz yok. Sonuçları itibariyle, yaklaşık 10 ay boyunca, 1908’deki “burjuva devrim” halka hürriyeti tattırdı, nefes aldırdı ve fakat İttihatçılar bunun acısını 1909’dan itibaren halktan çıkarmaya başladı.

Enver-Talat-Cemal üçlüsünün ve özellikle de ilk ikisinin denetimin-

İttihat Terakki’yi bir mecburiyet saymak hatalıdır. Daha Namık Kemal’ler döneminde Osmanlı entelektüelleri arasında sosyalizm bilinen, tanınan bir düşünceydi. Balkanlar ile Ege ve İstanbul hattında işçi-amele mücadele ve örgütlenmeleri de vardı.

deki İttihat Terakki, gitgide saldırgan bir milliyetçiliği kuşandı. Balkan, Anadolu ve Mezopotamya’da halklara büyük, ağır acılar yaşatıldı. Düne kadar ittifak halinde olduğu Ermeni cemaatini hedef aldı. Görece özgürlük ortamı, yerini Almanya’nın güdümündeki İttihatçıların emperyal hayallerle dolup taşan liderlerinin maceralarına bıraktı. İttihatçılar bir yandan Osmanlı elitleri içindeki rakiplerini ortadan kaldırdılar (Bab-ı Ali Baskını, 1913), bir yandan da Almanya’nın çıkarlarına göre pozis-

yon aldılar, Turancı rüyalar ışığında onlara teslim oldular. Her adımda Osmanlı coğrafyasındaki halklar acıya boğuldu.

1914’e, yani I. Dünya Savaşı’nın başlangıcına yukarıda çerçeveselendirdiğimiz bu ortamda gelindi. Savaşa resmen girebilmek için şeyhülislama savaş hutbesi okutuldu. İttihatçılar, bir kukladan ibaret olan Sultan Reşat’a harp ilan ettirdiler ve Almanya’yla aynı safta harbe girdiler.

Birinci harbin toplumsal maliyeti yüz binlerce Anadolu yoksulunun egemenlerin çıkarı doğrultusunda ölüme gönderilmesiydi. Halk birçok yerde gençlerini devlet idaresinden sakladı, hatta dağa yolladı ve cepheye sürüklenmelerine mani olmaya çalıştı. Kendilerini sakatlayanlar dahi vardı. Silsileler halinde devam eden, çoğunda halkın evlatlarının kitlesel ölümüne yol açan bu gerici savaşın ve sonuçlarının halka hiçbir yararı olmadı ve geriye yüz binlerce yetim ve harp malulü kaldı. Ama çıkardan başka hesabı bulunmayan Perinçek için bunların bir önemi yoktur. Hatta o “bu savaş 1917 Ekim devrimine yol açtı” zırvalığıyla bu tür kayıpları sıradan zayıyat sayacaktır.

I. Savaş’a katılmayı antiemperyalizm zaviyesinden de meşrulaştırmak imkansızdır. Duyan ve fakat olayları bilmeyen, Osmanlı’nın İttifak-İtilaf bloklarından birine yaslanmadan, hepsine karşı yalnkılıç harekete girdiğini zanneder. Dönemin İngiltere ile birlikte iki büyük sömürgeci ve emperyalist devletinden biri olan Almanya’nın yanında, onun çıkarlarına tabi olarak savaşa girilmiştir. Oysa bunu bile kahramanlık edebi-

yatı olarak sunar Perinçek. Harpte yüz binlerin ölümü umurunda değildir. Onun tarih algısında ve yazımında ezilen kitleler yoktur.

Perinçeklerin fanatizmi o denli akıldışıdır ki, I. Savaş'a katılmayı siyaseten benimsemeyen, İttihatçı ilk kuşak kadronun yayılmacı-saldırgan eğilimlerine mesafeli duran Mustafa Kemal'e de uzaktır. Ancak Perinçek o tarih algısıyla, Türk kurtuluş savaşını ve kemalist cumhuriyetin kuruluşunu da I. Dünya Savaşı'na katılmaya bağlayabilir.

Çanakkale Savaşı'nın zikredilmesinin belirleyici önemi şurada: I. Dünya Savaşı'nın toplamı ve bütün cepheler düşünüldüğünde, Çanakkale Savaşı lokal düzeyde ve nispeten önemsiz bir savunma savaşıdır. Osmanlı ordusu orada büyük kitlesel kayıplar vermiş ve bununla birlikte güçlü bir direniş sergilemiştir. Ama bütün cepheler içinde bir cephe değildir. Mustafa Kemal de bu savaşın kurucu-tayin edici ismi değil, "Anafartalar Grup Komutanı"dır ve rütbesi yarbaydır. Çanakkale'nin geçilip geçilmemesi savaş açısından tayin edici bir önem taşımayacaktır. Nitekim sonuçtaki büyük yenilgi içinde bir menkıbe olarak kalmıştır Çanakkale anlatısı. İngiliz emperyalizminin stratejik mevzilenme hatasına rağmen Osmanlı ordusu Çanakkale muharebelerinde 200 binden fazla kayıp vermiştir. Osmanlı askeri Alman emperyalizmi temsilcisi Liman Von Sanders'in komutası altındadır ve Perinçek'in "milli" ciliği budur, bu kadardır. Onun millilikten anladığı, bir güç merkezine karşı başka güç merkezlerinin kuklası olmaktır.

Kişisel tarihi böyle olduğu için tarihi de böyle okumaktadır.

Buradaki önemli ve işlevsel detay şudur: Çanakkale Savaşı'nın tarihi Mart 1915'tir. Nisan 1915 ise İstanbul'daki aydın-kanaat önderi niteliğindeki Ermenilerin çoğunluğunu oluşturduğu sürgün kafilenin yola çıkarılış tarihidir. Öncesinde de Adana gibi illerde İttihatçıların kitlesel kırımları vardır, ancak soykırımla sonuçlanan, Talat Paşa'nın defterinde 800 bin olarak açıklanan, genellikle 1,5 milyon olarak telaffuz edilen

Dönemin İngiltere ile birlikte iki büyük sömürgeci ve emperyalist devletinden biri olan Almanya'nın yanında, onun çıkarlarına tabi olarak savaşa girilmiştir. Oysa bunu bile kahramanlık edebiyatı olarak sunar Perinçek. Harpte yüz binlerin ölümü umurunda değildir.

devasa sayıda Ermeninin katledildiği olaylar zinciri, I. Dünya Savaşı atmosferinde Talat ve Enver liderliğindeki İttihatçılarca itina ile planlanmıştır. Türk halkının alınına tehcir-soykırım lekesini sürmüş bu canileri alkışlayan ve asimilasyona soyunan da tabii ki Perinçek olmuştur. Ona kalsa bugün de aynısı yapılmalıdır.

Sivil faşist doktrinasyon şöyle kurgulanmıştır: Ermeni tehciri (veya katliamı) – iki ifade de kullanılır, ancak "soykırım" ifadesi külliyen reddedilir ve Katolik Ermenilere do-

kunulmaması buna delil gösterilir) kötüydü, ancak mecburduk, çünkü harp vardı, Çanakkale cephesindeydik, tehcir olmazsa bizi arkamızdan vuracaklardı vb...

Perinçek gibi faşistlerin işini kolaylaştıran bu argümanlarda, hem Ermenilerin kitlesel olarak “5. kol” faaliyeti kapsamında düşman unsur sayılması vardır, hem de savunma savaşı niteliğindeki Çanakkale siperlerinin adeta hayali biçimde yeniden kurularak ve “milli” hisler kabartılarak herkesi oraya toplama kurnazlı-

Talat Paşa'nın defterinde 800 bin olarak açıklanan, genellikle 1,5 milyon olarak telaffuz edilen devasa sayıda Ermeninin katledildiği olaylar zinciri, I. Dünya Savaşı atmosferinde Talat ve Enver liderliğindeki İttihatçılarca itinayla planlanmıştır.

ğı. Eğer denklemi böyle kurar veya kabul ederseniz, o saatten sonra egemenlerin her yaptığına mazeret bulursunuz, ki Perinçek tam bunu yapıyor, zulme tedarikçilik ediyor.

Kullanışlı ve işlevsel bir demagojidir sözünü ettiğimiz. Perinçek aynınsını, “Kurtuluş Savaşı”nın politik önderlik boşluğunu fark ederek bunun temsiline soyunan ve bunu kendi iktidarının vasıtası haline getiren kemalist cumhuriyetin kuruluşunda da yapar. Mustafa Kemal’e faşist demek zorunda değilsiniz, ancak

“ilerici” demek zorunda da değilsiniz. Çünkü ilerici, devrimci sıfatları verildiğinde, onun kendisini kurumsallaştıran politik ve askeri hamlelerine meşruiyet kazandırırız. Ve bu bazıları için Koçgiri’den, bazıları için Takrir-i Sükun ilanından itibaren başlar. Birdenbire, hatta aklınızdan bile geçmezken, kendinizi devlet zulmünün yanında buluverirsiniz. Kimisi bunu Mustafa Kemal’in devlet güdümünü reddeden Müslümanlara zulmünü alkışlayarak ve burada ilericilik bularak yapar. Bazılarıysa Kürt ve Alevi katliamlarında ilerici yanlar bularak. Şapka Kanunu’nu selamlayanlar dahi çıkar.

Dolayısıyla, faşistliği kadar kurnazlığı da meşhur olan Perinçek, bir boşluktan yararlanarak, herkesi şu ya da bu egemen kamp lehinde taraf olmaya zorluyor, olayları öyle süzüyor. Şayet bu kurnazlık fark edilmezse, gayet mantıklı açıklamalarla kendisine bir yol açabiliyor. Tam burada, gerek dönemin TKP’sinin gerekse belli bir dönem boyunca Sovyetler Birliği’nin gelişigüzel ve yüzeysel politik değerlendirmelerle Mustafa Kemal’e ilericilik atfetmelerinin yanlış olduğunu vurgulamalıyız.

Tahmin edileceği gibi Perinçek, Enver ve Talat gibi belki de modern dönemin ilk faşistleri sayılabilecek bu iki soykırımcıya “devrimci” payesi vererek onore eder. Haliyle kendisini de onların devamacısı sayacaktır. Perinçek’in yalanının aksine, Mustafa Kemal Talat ve Enver’in devamacısı değildir. Çok bakımdan onlardan ayrılır. İttihatçılar Mustafa Kemal’den nefret eder. Bu o kadar öyledir ki, Enver-Talat’ın devamacıları cumhuri-

yetin ilanından sonra da M. Kemal'i ortadan kaldırmaya çabalar, 1926 İzmir Suikastı davasıyla tasfiye edilene dek. Bunlar M. Kemal'e ilerencilik payesi vermez, sadece, tarihi karikatürleştiren Perinçek'in zırvalarından birine işaret eder. M. Kemal'in İngiliz karşıtı olduğu iddialarıysa en az bu kadar saçmadır.

Bilindiği gibi, bu gibi yanlış değerlendirmelerle Mustafa Kemal'e ve kemalizme "sol", "ilerici" vb. sıfatlar atfeden bakış açısı uzun yıllar boyunca emekçi solda etkili oldu. Durumun dolaysız sonuçlarını, bazen Kürdistan'ın cumhuriyetle beraber adım adım gerçekleştirilen sömürge statüsünü kabulden kaçınmakta, bazen Kürdistan özgürlük mücadelesini rezerv koymadan, kayıtsız şartsız savunmaktan imtina etmekte gördük. Katı bir merkezizetiçiliğe yaslanan ulus-devleti kurmak, bunu diğer bütün ulusların aleyhine gerçekleştirmek, halkı yasalar ve idari tedbirlerle "medenileştirmek", cumhuriyetin devamlılığını sağlamanın işlevsel araçlarıydı. Şu ya da bu detayda ilerencilik bulmak da, tıpkı tümünü külliye faşist saymak gibi, materyalist diyalektiği işletmemektir. "An" değil süreç, hareketin ve dönemin görünümü değil akışı tayin edicidir.

Perinçek'in kurnazlığında zehirleyici bir yan da var. Şöyle ifade edilebilir: O, I. Dünya Savaşı ile Türk kurtuluş savaşını birleştirerek, ikincisini birincisinin amacı ve devamı sayıyor. Halkın emperyalist işgale karşı meşru özsavunma direnişini, ucunda-ufkunda emperyalist hesaplar, yağmalar bulunan I. Dünya

Savaşı'na katılmakla bir tutmak kirli bir kurnazlıktır. Bu hastalıklı bakışın güncel karşılığı da var. Perinçek halkı, silsileleri tarihsel basamak haline getirerek İttihatçıların peşine takmaya çalışıp, o anlayışı kendinde cisimleştiriyor. Hatırlanacağı gibi, hakim kemalist anlatıda bir "ilk kurşun" edebiyatı vardır. Öyle güçlü bir edebiyattır ki, bunun alıcıları bile çıkmıştır. Kemalizmle bulaşık olmak tam da böyledir. "İlk kurşun" Hasan Tahsin'in adına kayıtlıdır. Rivayet odur ki, Hasan Tahsin (Os-

Halkın emperyalist işgale karşı meşru özsavunma direnişini, ucunda-ufkunda emperyalist hesaplar, yağmalar bulunan I. Dünya Savaşı'na katılmakla bir tutmak kirli bir kurnazlıktır. Bu hastalıklı bakışın güncel karşılığı da var.

man Nevres) İzmir'e çıkarma yapan Yunan askerini "alınının çatından" vurmuştur. Bunun yalan olduğu çoktan deşifre edildi. Üstelik Osman Nevres'in karanlık bir kişi olduğu, İngilizlere casusluk yaptığı ve onlar tarafından "ilk kurşun"u attığı rivayet edilen yerde değil kendi bağ evinde öldürüldüğü de. Kemalizmle "iltisaklı" kimi sol çevreler bu kahramanlık hikayesini anlatadursun, resmi tarihçilerle genelkurmay, Hasan Tahsin'den vazgeçerek başka bir "ilk kurşun" mekanı ve kişisi icat

ettiler. Şu sıralar bu mekan Hatay/Dörtyol'dur. Ancak burada da ihtilaf vardır. Çünkü bir kısım resmi tarihçi "ilk kurşun" mekanının Balıkesir'de olması gerektiğinde ısrarcıdır. Bu gülünç anekdot içler acısı düşünsel-tarihsel sefaleti ele vermektedir.

Durum zannedildiği kadar karmaşık değil. İlerici-gerici gibi kolaycı, yüzeysel değerlendirmelerde bulunmadan şu söylenebilir: İttihatçıların Türk ulus-devleti yaratma girişimi vardır ve başarısız olmuştur. Bugünkü Türkiye sınırları dahilindeki hal-

M illiyetçilik bulaşık-saldırgan içeriğinden dolayı hızla yayılır, radikalleşir, kullanıcılarını daha bir saldırgan olmaya zorlar. Milliyetçiliği kuşanan AKP'nin politik metamorfoza uğrayışını fark eden Perinçek, bunu körükleyen bir destekçiliğe soyundu.

kın kurtuluş mücadelesi sol-sosyalist etkilere açıkken ve emperyalizme karşı halkçı bir kurtuluş mücadelesi kendi doğal önderliğini yaratabilecekken, sahadaki dağımlığı gören Mustafa Kemal, örgütlenme kapasitesini kullanarak, mücadeleyi kendi hedefleri doğrultusunda araçsallaştırmış ve Türk ulus-devletini kurmuştur. O tarihten sonra "Türk ulusçusu" bütün politik yönelimler başka ulusların, ulusal toplulukların boyunduruk altına alınması gibi kaçınılmaz bir düşünsel çıkmaza gir-

miştir. Bu kapsamda "İkinci Milli Kurtuluş Savaşı" türündeki söylemler, dile getirildiği dönemlerde de teorik planda devrimci bir yönelime değil, reformcu bir sistemiçiliğe işaret eder. Bunun '60'ların sonundaki programatik ifadesi ise MDD'nin içeriğidir. Kemalizm sosyalist sola o tür kanallardan sızmıştır. Ulus kategorisinin sosyalist bir perspektifle aşılmasını bir kenara bırakalım, böylesi değerlendirmeler sosyalist dünya görüşünü ulusçuluğun yedeğine sokmakla sonuçlanmıştır.

Perinçek, hızla gerici-faşist güzergaha girerek nihayet nasyonal sosyalizme demirlemiştir. Ancak o bu yolla, bir yandan da faşist rejim içindeki ittifaklarına nefes aldurmaya, milliyetçi güncel toplumsal atmosferi değerlendirmeye çalışıyor. Nihal Atsız'ın laik ırkçılığıyla Hitlerci kapitalist mantığı kendi varlığında bütünleştirerek sempati yaratacağını sanıyor. Türlü ifadelerle kutsadığı ve imrendiği İttihatçı saldırganlığı sorgulanmayacak bir sabitlik halinde kendi ittifaklarına da kabul ettirmeyi hedefliyor. AKP'nin güncel yönelimlerdeki İttihatçı saldırganlığı ve yayılcı eğilimleri körüklerken, onları Enver ve Talat'ın zihin dünyasına yaklaştırıyor. Dahası, güncel atmosferden yararlanarak kadrolaşmaya odaklanan Perinçek, rejim içinde ideolojik hegemonya tesis etme gayretindedir. Hemen söyleyelim, hiçbir başarı hikayesi olmayan, türlü zamanlarda çeşitli kesimlerce kullanılıp kenara atılan Perinçek'in bu hevesi de boşa çıkacaktır. Projesi AKP'ce benimsense veya asimile edilerek kullanılsa bile, onun kaderi

hezimetdir, çünkü o egemenlerin sıradan bir aletidir.

Milliyetçiliğin nispeten “yumuşak” yüzü “toprak milliyetçiliği”dir. Diğeri ise etnik milliyetçilik. AKP, yıllardır fiilen ikincisine demirledi. MHP ile ittifakı bunu mühürledi. Milliyetçilik bulaşık-saldırgan içerikten dolayı hızla yayılır, radikalleşir, kullanıcılarını daha bir saldırgan olmaya zorlar. Perinçek bunun farkındadır. Milliyetçiliği kuşanan AKP’nin politik metamorfoza uğrayışını fark eden Perinçek, bunu körükleyen bir destekçiliğe soyundu. Üstelik bunu, AKP’nin aşağılayıcı, MHP’nin alaycı ifadelerine rağmen yaptı. Bir nasyonal sosyalist olarak Perinçek, sürece bu minvalde devam ettiğinde, muhakkak kendisinin kazanacağı hesabındadır. Bakın bu “Çanakkale” mesajına! Erdoğan’ın mesajı, altına Perinçek’in de imza atacağı türdendir.

Sadece bu kadar değil. Politik islamcılık bir tür Arabik İslama odaklanır, onu yer yer modernize eder, ancak dışlayıcı ve iktidara biat ettirici esasına dokunamaz. Nitekim AKP yayılmacı-kolonyalist milliyetçiliği işletirken dahi politik islamcı kimliğinin tozlanmasına izin vermiyor. Sultan Abdülhamit’e ve islamcılığına vurgu yaparken, cumhuriyetin militan burjuva laik ilk yıllarını yok saymaya meyletmesi tipiktir. Onun kesintiye uğratmaya çalıştığı ne varsa, Perinçek orayı parlatıyor. Üstelik Mustafa Kemal bir “kurucu unsur” olduğu için AKP Kemal’e karşı açıkça negatif tutum da alamıyor. Perinçek devlet bürokrasisine bu yolla nüfuz etme rüyasına yatmıştır.

Dün Almanya’yla el ele I. Savaş’a katılmanın yerini, bugün Rus emperyalizminin yedeğinde, gerekirse her savaşa girme uşak ruhu almıştır. Enver’in hamisi Alman generallerken, Perinçek’inki Rus emperyalizmidir. Dün M. Kemal’in Kürdistan’ı sömürgeleştirme yönelimini desteklerken, bugün Rojava’nın mahvına yol açacak her tür saldırıyı sadece desteklemiyor, aynı zamanda kısırtıyor. Üstelik bunları antiemperyalizm kisvesiyle pazarlıyor. Konu Türklük olunca, fiilen faşistleşen

Onun kesintiye uğratmaya çalıştığı ne varsa, Perinçek orayı parlatıyor. Üstelik Mustafa Kemal bir “kurucu unsur” olduğu için AKP Kemal’e karşı açıkça negatif tutum da alamıyor. Perinçek devlet bürokrasisine bu yolla nüfuz etme rüyasına yatmıştır.

İttihat Terakki’ye dahi “devrimci milliyetçi” derken, devrimci-demokratik önderliğe sahip Rojava halk devrimini emperyalizmin maşası sayacak kadar rezilleşiyor. Oysa son derece ilkel ve mekanik bir mantık açısıyla yaklaştığı, kurmaya çalıştığı oyunda parsa toplama hevesi muhtemelen kursağında kalacaktır. Bugüne kadarki kişisel, örgütsel ve siyasal tarihi bunun sayısız örneğiyle doludur.

Peki, I. Dünya Savaşı’yla Ekim devrimi arasında bağ var mıydı? Bu

konuda bizzat Lenin'in ifadelerine rastlarız. Devrim, savaşın ve yıkımın yol açtığı sorunları hesap etmiş, dahası "barış" sloganını yükseltmiş, zafere ulaşan devrimin ilk işlerinden biri savaştan çekilmek olmuştur. Hatta saldırgan Alman devletine bazı toprakları terk etmekle neticelenen Brest-Litovsk Anlaşması'nı yapmıştır. Başta da değindik, cihana yayılan harp her coğrafyada, her toplumda başka etkilere yol açtı. Ancak Perinçek'in hezeyanının aksine, Bolşevikler savaşçı değil

Perinçek rejimin halihazırda bir özgürlük mücadelesi verilen Kürdistan'a dönük her saldırganlığına yeni bir "türkü yakmakta", oradan bir mitoloji üretmektedir. Dolayısıyla, yakın çevresinde toplanan kalabalığın haletiruhiyesini tahmin etmek güç değil.

"barışçı" bir pozisyon aldılar. Kaldı ki, Osmanlı'yı kendi yanına alan Almanya'nın taraf olduğu I. Dünya Savaşı'nda, Almanyalı kimi sosyalistler "sınıf işbirliği" anlamı taşıyan bir tutumla Alman devletini desteklemeyi savunmuş ve bu durumlarıyla karşıdevrim saflarına savrulmuşlardır. Milli devletleri savunmak biçimindeki milliyetçi gericilik II. Enternasyonal'in de sonu olmuş, çıkarları ortak olan işçi ve köylü yüz milyonlar birbirine düşman edilmiş, birbirini öldürmeye gönderilmiş-

tir. Bu arada Almanya'da Kautsky, merkezci bir eğilim almasına, "ne ilhak ne tazminat" diyerek "yansız" görünme gayretine rağmen, "Dönük Kautsky" yaftasının üstüne yapışmasına engel olamamıştır. Sınıf işbirliği devrimciliğe ihanet ölçüsü sayılmış ve zaman bu bakış açısını haklı çıkarmıştır.

Perinçek'in saçmalığı neresinden tutsanız elinizde kalacak cinsten. I. Dünya Savaşı'na karşı tavır, savaşın işaretleri ortaya çıkmış ancak fiilen harp başlamamışken II. Enternasyonal partileri arasında esaslı polemik konusu olmuştur. Hatta bu tartışmaların tarafları kalıcı, geri dönüşsüz bir yol ayrımı yaşamışlardır. Perinçek'inki gibi tavır takınanlar, yani kendi egemenleriyle aynı safta savaşmayı savunanlar, var olduğu kadarıyla dahi ilerliliklerini kaybettiler. Hatta birçoğu, kısa zaman sonra Almanya'da olduğu gibi, devrimcilerin karşısında yer aldı.

Bunları tarihsel süreç hatırlatması bağlamında not ediyoruz. Perinçek, II. Enternasyonalcilerden bile çok daha aşağı, çok daha kişiliksiz bir politik portre olarak, çoktan beridir kriminal bir vakadır. Bu nedenle, çoğunlukla "orta burjuvazi"nin politik çıkarlarının temsiline soyunmuş II. Enternasyonal partileriyle bu açıdan da benzeş değildir. Bir politik partiden değil, ihbarcı, provokatif, saldırgan milliyetçi bir şebekeden bahsediyoruz zira. Üstelik günden güne bu özelliklerini katlamayı sürdürmektedir. Pragmatikliğiyle bilinen ve defansif bir milliyetçiliği yeğleyen Mustafa Kemal'in yerine, Enver'in gözü dönmüş milliyetçiliğine iltihak

ederek burasını iktidarla ittifakın optimum noktasına dönüştürmesi, Perinçek'in bundan sonraki yol haritasını belirginleştiriyor.

Yukarıda andığımız I. Dünya Savaşı arifesindeki tartışmalarda, çoğunluk "tarafsız" yahut sınıf işbirlikçisi pozisyona yuvarlanırken, "Zimmerwald Solu" adı verilen küçük bir grup, ki içinde Lenin/Bolşevikler de vardır, muhtemel bir savaşta kendi egemeniyle her tür ittifakı reddeder, "gerici savaşı iç savaşa çevir" şiarını ilke edinir, savaş patladığında da bunu örgütlemeye girişir. Dolayısıyla, kendi ülkelerinde zorla askere alınıp cepheye sürülen genç askerlerin ölümünün de, onlarla aynı sosyo-ekonomik koşullardan gelen ancak başka devlet tarafından cepheye sürülmüş başka uluslardan askerlerin ölümünün de yanlış olduğunu anlatırlar. Yoksul halkların çocukları birbirini öldürmemelidir, onların mottosu bu olur.

Perinçek ise, bir genelkurmay başkanı gibi, karşı taraftan ne kadar çok kişi "etkisiz hale" getirilse o kadar sevinmeyi görev bilmektedir. Duygu dünyasının düzeyi budur. Ancak bu birdenbire ortaya çıkmamıştır. Zihin

yapısındaki kanser hücreleri öteden beri vardır. Uygun şartlarda dışa vurmuş, dile gelmiştir. Perinçek'in harbe karşı Lenin'in politikalarının ne olduğunu bilmemesi mümkün müdür? O, iradi bir tercihte bulunmakta, karşıdevrimci saldırganlığını, olabildiğince daha fazla zihni körelterek pekiştirmeye çalışmaktadır.

Perinçek, Mustafa Kemal'den ve Enver-Talat İttihatçılığından hareketle kendisine bir "kök" aramaktadır. Tarih arkeolojisi denilen bu süreçten dayanaklar bulmaya, yoksa imal etmeye girişen Perinçek'in bu tutumu adeta güdüseldir ve aynı güdü Mussolini ile Hitler'de de vardır. Aryen-Cermen anlatılarını, Roma tarihini kendi faşist hedefleri doğrultusunda eğip büken bu "kök" arayışını, en son Yeni Zelanda'daki ırkçı faşist saldırganın "manifesto"sunda gördük. Sosyalist bir perspektifle "eleştirel aşma" eleştirisine tabi tutulmadıkça, ulus-devletleşmiş her milliyetçilik kendi karşıtını besler, kışkırtır ve nihayet ezilenleri birbirine düşman eder.

Kendi ulus devletlerini inşa aşamasına kadar ulusalcı anlatıların bir kısmı direniş ögesi taşıyabilir. Nitekim

emperyalizme karşı ulusal kurtuluş mücadelelerinde halk anlatıları ve mitolojisi bu direniş için seferber edilir. Sömürgeciliğe karşı kimlik inşası bu çerçevede çabucak gövdelenir. Ne var ki, ulus devletini neredeyse yüz yıl önce kurmuş, üstelik sömürgesi olan çok uluslu bir devlette buna kalkışmak, hakim ulusun saldırganlığını kışkırtırken, diğer ulusları ve ulusal toplulukları (hele gerisinde katliamlarla mecburi iskan yasaları da varken) tedirgin etmeyi esas alır. Sokaktaki karşılığıysa sivil faşist çetelerdir. Dikkat edilirse, Perinçek rejimin halihazırda bir özgürlük mücadelesi verilen Kürdistan'a dönük her saldırganlığına yeni bir "türkü yakmakta", oradan bir mitoloji üretmektedir. Do-

layısıyla, yakın çevresinde toplanan kalabalığın haletiruhiyesini tahmin etmek güç değil.

Perinçek, saldırganlığı kendi politik çevresinin kolektif kimliği haline getirmiştir. Adı, Türkiye'deki sosyalizm mücadelesine sürülen kara bir lekedir. Politik hayatının başından sonuna dek ihbarcıdır. Ona dair bir fikir eleştirisi pek olası değildir. Çünkü o bir düşünce insanı değil. Dolayısıyla, bir anlam ve değer dünyası yok. Rejimin her daim denetimde olan kriminal bir çete başıdır. Sadık bir hizmetkar olarak son nefesine dek ihbarı, saldırganlığı, devrimci düşmanlığını sürdürecektir ve fani ömrünü tamamladıktan sonra da hayırla değil nefretle anılacaktır.

Devrim Mücadelesine Adanmış Bir Ömür: Otto Vargas

Çev. Ivana Benario

Arjantin Devrimci Komünist Partisi'nin (PCR) 51 yıllık genel sekreteri olan ve 14 Şubat'ta hayatını kaybeden Otto Vargas için 16 Şubat'ta Chacarita kentinde binlerce kişinin katılımıyla düzenlenen uğurlama töreninde, partisinin merkez komitesi adına Jacinto Roldan'ın yaptığı ve Otto Vargas'ın devrimci hayatından değerli kesitlere de değindiği konuşmayı yayınlıyoruz.

O Yaşamını Devrim Mücadelesine Adadı

Yoldaşlar, Devrimci Komünist Partisi merkez komitesi adına bugün bu acılı vedada bize eşlik eden tüm dost politik güçlere burada olduklarından dolayı teşekkür ediyor ve onları selamlıyorum. Ayrıca, bize burada okuyamayacağımız kadar çok sayıda başsağlığı mesajı gönderen tüm güçlere de teşekkürlerimi ve selamlarımı iletiyorum. Büyük yoldaş Otto Vargas'a veda etmek üzere uzak mesafelerden gelmek için çaba sarf eden tüm yoldaşları da yine selamlıyorum.

İlk olarak belirtmek isterim ki, elveda demek için buradayız, az önce kızının çok güzel ifade ettiği gibi biz diğer parçasıyız, Otto'nun yaşamının büyük bölümünü adadığı diğer par-

ça. Otto Vargas'a, yaşamını devrim mücadelesine adanmış devrimci bir komüniste elveda demek için geldik.

Çok genç yaşta Komünist Gençlik Federasyonu'na katıldı. Jorge Brega ile Konuşmalar kitabında dediği gibi, “O günden bu yana bir komünist olmaya çalıştım”. Ve yine şöyle diyor: “Bir kez komünist oldunuz mu, sonsuza kadar öylesiniz demek değildir. Ve hiçbir geçmiş liyakat bir aksamayayı veya mevcut dalgınlığı ortadan kaldıramaz; çünkü bir komünist olma mücadelesi ölene kadar vermemiz gereken sürekli bir mücadeledir.”

Ve Otto ömrü boyunca bu konuda tutarlı oldu. Komünist Gençlik Federasyonu, onun militanlığının başlangıcı oldu. Bu dönemde, Komünist Partisi' önderliğinin iktidar mücadelesinden vazgeçtiğini ve kumandan

[1] Kuruluşu 1918'e kadar uzanan Arjantin Komünist Partisi, 1956'dan sonra Kruşçev'in başını çektiği Sovyet revizyonizminin peşinden giderek devrimci niteliğini yitirdi.

Che Guevara'yı Boliviya'da kaderine terk ettiğinde KP önderliğinin bu gidişatının sadece kendini garantiye alma anlamına gelmediğini, onun aynı zamanda Arjantin'de devrimci mücadele için bir engel teşkil ettiğini anladı.

Otto, 1967'de partideki diğer yoldaşları ve gençliğin büyük bir bölümüyle birlikte partiden kopuşa ve 6 Ocak 1968'de PCR'nin kuruluşuna önderlik etti. O günden bu yana, Otto partimizin genel sekreteriydi. Ve bu şekilde, 51 yıllık varoluşumuzda giriştiğimiz tüm politik ve teorik savaşlarda yerini aldı.

Dolayısıyla doğduğumuz günden beri, tüm solun geri çekilme üzerine konuştuğu ve General Perón'un "Ortalık yatışana kadar attan inmemiz gerek" dediği günlerde, Onganía diktatörlüğü altında barut fıçısına dönmüş halkın öfkesiyle diktatörlüğü yıkmak için çalışmayı öneren de Otto'ydu.

Ve barut fıçısı patladı yoldaşlar. Correntinazo'yu, Rosariazo'yu ve muzaffer Cordobazo'yu² başlatan halk yığınları bize gerekli sebebi verdi. O günden beri Arjantin'de hiçbir şey aynı değil.

Ve mücadelenin başında ilerlerken, Smata Cordobés³ gibi işçi sınıfını Arjantin'e geri getiren tarihsel köşe taşlarıyla PCR de dönüşüme uğradı.

Bu mücadeleler sürerken, yeni zorlukları aşmak için yeni cevaplar bulma ihtiyacı ortaya çıktı. Böylece maoizme ulaştık. '72'de Otto Vargas'ın başında olduğu parti delegasyonu-muz Çin'e bir yolculuk gerçekleştirdi. Bu ziyaretle birlikte, partimiz resmi olarak Mao Zedung'un liderliğindeki Çin Komünist Partisi'nin kardeş partisi olarak tanındı.

Böylelikle, 3. kongremizden bu yana maoizmi benimsedik ve MLM'yi partimizin teorik temeli olarak aldık. Ve partiyi bölmek için değil birleştirmek için, yanlış fikirlere karşı savaşmayı öğrendik. Otto, sadece genel sekreterlik rolüyle bu mücadelelerin başında değildi, onun marksist araştırma çalışmaları da partinin pratiğine teorik bir katkı sundu.

Bu sayede, Arjantin gerçekliğinde köylülüğün rolünün bilgisine doğru ilerledik ve köylülerle yerli kardeşlerimizin toprağa açlığını çözmek üzere toprak reformu mücadelesini vermeye devam edebildik.

Aynı zamanda, marksizmin evrensel gerçeğiyle Arjantin devriminin

[2] 1969 yılı boyunca, Corrientes kentinde gelişen öğrenci ve işçi başkaldırısı, Rosario ilinde patlak veren halk isyanı ve Cordoba kentinde patlayan halk ayaklanması kast ediliyor. Başka bölgelerdeki antifaşist direniş hareketlerini de tetikleyen bu isyanlar, General Juan Carlos Onganía'nın diktatörlüğünün 1970'te devrilmesine varan sürecin köşe taşları oldu.

[3] Cordoba'da 1970'lerin başında, otomotiv ve taşımacılık sendikası Smata'nın PCR önderliğinde yürüttüğü büyük işçi mücadelelerine atf yapıyor.

gerçekliğini bütünleştirerek, ülkemizin bağımlı bir ülke olduğunu ve emperyalizmle birçok sorunu bulunduğunu anladık. Maoizm ezilen ülkelerde ulusal burjuvazi ile orta burjuvazi arasındaki farkı görmemize yardım etti.

Partimizin 1974'teki darbe karşıtı söylemi, tarihimizin kilit önemdeki bir anıydı. Otto Vargas önderliğindeki PCR, yaklaşan faşist darbeye karşı çıkma çağrısı yapan tek partiydi. Bu, darbe için çalışanlarda, özellikle de emperyalist Rusya ile bağlantılı kesimlerde derin bir öfkeyi tetikledi. Partimize yönelik halen kullandıkları lopezreguistas⁴ suçlaması, videlistas⁵ ordusunun istihbarat kesimi tarafından kararlaştırılmıştı. Ve Arjantin Komünist Partisi'nin darbeyi destekleyen yanlış tutumu papağanlar gibi tekrarlandı.

Bu nedenle, biri bizi lopezreguistas olmakla suçladığında şu cevabı vermeyi severdi: o zaman siz elbette bir videlistasınız!

Büyük kitleler önünde, Smata'yla yaptığımız gibi, 6 yoldaşımızı kaybettiğimiz La Plata'da⁶ ve bütün ülke çapında, partimiz darbe karşıtı pozisyonunu savundu.

Darbe gerçekleşti ve biz direnişi örgütlemek için ülke içinde kaldık. Sevgili yoldaşlarımızın kaybedilmelerine, zindanlara ve yargılamalara maruz kaldık. Otto'nun dediği gibi, tarihimizin en kanlı diktatörlüğüyle

yüzleşmek için kaderimizi işçi sınıfının ve Arjantin halkının kaderine bağladık.

1979'da Otto, bir delegasyonla Çin'e gitti. Bu yolculuktan dönüşte, Çin'de kapitalizmin restore edildiğini söyledi. Merkez komitemizde büyük bir kargaşa vardı bu sırada, çünkü mevcut tek sosyalist yol gösterici fener söndürülmüştü. Sonra maoizmin soğukkanlı bekçileri olduk ve bu şekilde hareket ettik. Tartışma büyüktü, kamuoyuna pozisyonumuzu açıklamamız uzun zamanımızı aldı. Ama bugünden baktığımızda, Otto'nun pozisyonu partiyi kurtardı; bu sayede, komünizmin başarısız olmadığını ama yenilgiye uğratıldığını anlayabildik. Ve dünyada antikomünist dalga patlak verdiğinde, Arjantin PCR bayraklarını daha da yükseğe kaldırdı ve ilkelerini savundu. Biz hala komünist partisiyiz.

Otto Vargas, ona ihanet edenlere karşı daima marksist doktrini savundu ve en çok sömürülenleri ve ezilenleri kendine referans noktası almayı hiç bırakmadı. Bu, bize bıraktığı büyük derslerden biridir. Bu nedenle "Otto Vargas'ın Partisiyiz" diyoruz. Bütün bir sürecin tüm kritik anlarında belirleyici bir rol oynadı ve sürece önderlik etti. Basitçe, içimizdeki en marksist-leninist-maoist oydu. Ve devrimci yolun savunulmasında tutarlıydı.

[4] López Rega, sağcı peronist bir politikacı olarak, Isabel Perón'un başkanlığı döneminde fiilen Arjantin devletinin lideri konumunu edindi. Mart 1976'daki Videla darbesiyle devrildi. "Lopezreguistas" sözcüğü, Rega yanlılarını ifade ediyor.

[5] Jorge Rafael Videla, Mart 1976 askeri darbesinin ve kurulan askeri faşist rejimin lideri. "Videlistas" sözcüğü, Videla yanlılarını ifade ediyor.

[6] Askeri faşist diktatörlük tarafından, politik tutsakların uçaklardan La Plata nehrine atılarak kaybedilmeleri ve katledilmeleri kastediliyor.

2016'daki son konferansta Otto, parti olarak büyümüş olsak da işçi sınıfının mücadelesine ve Arjantin halkının kurtuluşuna önderlik etmek için hala azız demişti.

Şunu demek istiyorum: Otto Vargas'ın hikayesinin yazımı henüz bitmedi. Çünkü bir komünist, bir devrimci, sadece militanlık yaşamında yaptıklarıyla yargılanamaz, aynı zamanda arkasında neler bıraktığıyla da yargılanır.

Bu 21 Aralık'ta⁷ All Boys stadyumunu dolduran 17 binden fazla yoldaşımızla, binlerce kızıl bayrakla birlikte, gördüğümüz gibi, zor koşullara rağmen büyüdük. Ama hala amaçlarımızı gerçekleştirmenin uzağındayız.

Bu nedenle, yaşlı, orta yaşlı ve her şeyden çok da genç, bütün devrimci

komünistler olarak, bugünkü sorumluluğumuz Otto'nun bize bıraktığı miras önünde çok daha büyük. Arjantin devrimi için proleter çizginin tarihsel devamlılığını garanti altına alma sorumluluğu.

Komünist gençliği ve ülke çapında bu çizgiyi taşıyan partiyi inşa etmek ve inşa etmeye devam etmek. Ve işçi sınıfının, köylülerin, aydınların, Arjantin halkının oligarşik emperyalist devlete son vermeleri ve böylece bu topraklarda yaşayan herkesin ekme, barınma, toprak, sağlık ve eğitim sorunlarını çözmek üzere devrim mücadelesini içselleştirmeleri için güçlü bir birleşik cephe politikasıyla savaşmaya devam etmek.

Yoldaş Otto Vargas: Burada! Şimdi ve daima!

[7] PCR'nin 50. yıldönümü kutlaması.